

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
ΧΡΥΣΟΥΛΑ ΣΑΒΒΑΚΗ

Ιστορία

Γ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

βιβλίο μαθητή / μαθήτριας

ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ

ΜΙΝΩΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

ΚΥΚΛΑΔΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

ΜΥΚΗΝΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Ιστορία
Γ' Δημοτικού
Βιβλίο Μαθητή/-τριας

Επιστημονική Επιτροπή Αξιολόγησης

Συντονίστρια / Αξιολογήτρια

Σόφη Μαρία

Εν ενεργεία Εκπαιδευτικός

Αξιολογητής

Βοζαΐτης Γεώργιος

Εν ενεργεία Εκπαιδευτικός

Αξιολογητής

Ζώνιος Βασίλειος

Εν ενεργεία Εκπαιδευτικός

Τεχνικός Εμπειρογνώμονας

Δακούλης Ιωάννης

Πτυχιούχος Πληροφορικής

Επικουρικός Εμπειρογνώμονας

Αντζόπουλος Νικόλαος

Διπλωματούχος τεχνολογίας γραφικών τεχνών

Υπεύθυνος του μαθήματος/γνωστικού αντικειμένου στο πλαίσιο της Πράξης

Αθανάσιος Γιαννίκας, Σύμβουλος Α΄ ΙΕΠ,
μέλος της Επιστημονικής Ομάδας Έργου (ΕΟΕ) της Πράξης

Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή, Αξιολόγηση και Ένταξη διδακτικών βιβλίων στο Μητρώο Διδακτικών Βιβλίων και στην Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Διδακτικών Βιβλίων» με κωδικό ΟΠΣ 6010165 στο Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή» 2021-2027

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Σπυρίδων Δουκάκης

Πρόεδρος του Δ.Σ. του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Υπεύθυνη Πράξης

Πολυξένη Μπίλλα

Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Προϊσταμένη Τμήματος Β΄ Προγραμμάτων Σπουδών και Εκπαιδευτικού Υλικού

Αναπληρώτρια Υπεύθυνη Πράξης

Άννα-Αικατερίνη Λυκούρη

Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

**«Με τη συγχρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης»
και το Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή»**

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
ΧΡΥΣΟΥΛΑ ΣΑΒΒΑΚΗ

Ιστορία Γ' Δημοτικού Βιβλίο Μαθητή/-τριας

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

Συντελεστές

Επιστημονικός υπεύθυνος

Γεώργιος Γιαννακόπουλος, Καθηγητής Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Τμήμα Αρχαιολογίας, Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής

Συγγραφική Ομάδα

Δρ Παναγιώτα Παπαδημητρίου, φιλόλογος (έγραψε το Μέρος της Προϊστορίας)
Χρυσούλα Σαββάκη, ΜΔΕ, Δ/ντρια δημόσιου Δημοτικού Σχολείου, πτυχιούχος Κοινωνικής Ανθρωπολογίας (έγραψε το Μέρος της Μυθολογίας)

Ειδήμονες γνωστικού αντικείμενου

Δρ Παναγιώτα Παπαδημητρίου (για τη Μυθολογία)

Γλωσσική-φιλολογική επιμέλεια

Δρ Σοφία Γελαδάκη (για την Προϊστορία)

Σύμβουλος παρακολούθησης σε παιδαγωγικά θέματα

Δρ Σοφία Γελαδάκη

Παιδαγωγική επικύρωση αντικείμενου

Μαρίνα Λεζέ, πτυχιούχος τμήματος Φιλοσοφίας-Παιδαγωγικής-Ψυχολογίας ΜΔΕ στην Ειδική Αγωγή

Συντονισμός και επιμέλεια έκδοσης, επικύρωση αντικείμενου, συντονισμός ομάδας σχεδιασμού και ανάπτυξης

Γεώργιος Μπίκος, Σύμβουλος Εκπαίδευσης

Γεώργιος Μπίκος

Επιστημονικές υπεύθυνες ψηφιακού εμπλουτισμού

Παναγιώτα Παπαδημητρίου, Μαρίνα Λεζέ

Ψηφιακός εμπλουτισμός

Μάριος-Ραφαήλ Στίνης, επιστήμονας πληροφορικής

Εικονογράφηση και σχεδιασμός χαρτών

Μάριος-Ραφαήλ Στίνης

Σελιδοποίηση - γραφιστική επιμέλεια

Παναγιώτης Λαμπρίδης, γραφίστας

Ψηφιακή διαμόρφωση σε μορφή EPUB 3 και PDF/UA, τεχνικός έλεγχος

Κωνσταντίνος Βγενής

Σχεδιασμός εξωφύλλου

Εκδόσεις 24γράμματα

Περιεχόμενα

ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ

Η ΚΟΣΜΟΓΟΝΙΑ

Τι πίστευαν οι αρχαίοι Έλληνες για τη γέννηση του κόσμου	9
Θεοί και θεές του Ολύμπου	12
Η δημιουργία του ανθρώπου	19

ΟΙ ΗΡΩΕΣ

Ήρωες στην αρχαία Ελλάδα	24
Ο Ηρακλής	28
Ο νεαρός Ηρακλής	28
Οι κυριότεροι άθλοι του Ηρακλή στην Πελοπόννησο	31
Ταξίδι στην άκρη της Γης	35
Το τέλος της περιπέτειας	38
Ο Θησέας	42
Θησέας: ο Αθηναίος ήρωας	42
Οι πρώτοι άθλοι	43
Ο Θησέας αντιμετωπίζει τον Μινώταυρο	45
Ο Θησέας γίνεται βασιλιάς	47

ΟΙ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΕΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΕΣ

Η Αργοναυτική Εκστρατεία	51
Το χρυσόμαλλο κριάρι σώζει τον Φρίξο και την Έλλη	51
Ο Ιάσοντας στην Ιωλκό	54
Η Αργοναυτική Εκστρατεία	55

Ο Τρωικός Πόλεμος

Η επιλογή του Πάρι	61
Η εκστρατεία των Ελλήνων εναντίον της Τροίας και η συγκέντρωση στην Αυλίδα	62
Η έναρξη του Πολέμου και ο θυμός του Αχιλλέα	64
Η εκδίκηση του Αχιλλέα	66
Το τέλος του Αχιλλέα	68
Η κατάκτηση της Τροίας	70
	72

Οι περιπέτειες της επιστροφής του Οδυσσέα στην πατρίδα (νόστος)

Η επιστροφή του Οδυσσέα: Οι πρώτες περιπέτειες	76
Άνεμοι, γίγαντες και η μάγισσα Κίρκη εμποδίζουν την επιστροφή	76
Ο Οδυσσέας κατεβαίνει στον Άδη	78
Ο Οδυσσέας κατεβαίνει στον Άδη	80
Το «πέρασμα» του Οδυσσέα από τα νησιά του Ήλιου, της Καλυψώς και των Φαιάκων	83
Η επιστροφή στην πατρίδα και νέες περιπέτειες	85

ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΛΙΘΟΥ

ΠΑΛΑΙΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

Οι άνθρωποι είναι τροφосуλλέκτες, κυνηγοί, ψαράδες και καλλιτέχνες

91

ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

Οι άνθρωποι ζουν σε οικισμούς, καλλιεργούν τη γη και εκτρέφουν ζώα

96

Οι πρώτοι νεολιθικοί οικισμοί στην Ελλάδα: Σέσκλο, Διμήνι, Δισπηλιό

102

Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ

Κυκλαδικός πολιτισμός

Ο κυκλαδικός πολιτισμός και η ζωή των ανθρώπων στις Κυκλάδες

106

Η τέχνη του κυκλαδικού πολιτισμού

107

111

Μινωικός πολιτισμός

Μινωικός πολιτισμός και μινωική θαλασσοκρατία

116

Το μινωικό ανάκτορο

117

Η καθημερινή ζωή στις πόλεις των Μινωιτών

121

Τελετουργίες και γραφή στη μινωική Κρήτη - Η τέχνη της μινωικής Κρήτης

126

130

Μυκηναϊκός πολιτισμός

Ο μυκηναϊκός πολιτισμός και τα σημαντικότερα μυκηναϊκά κέντρα

138

Η εξάπλωση του μυκηναϊκού πολιτισμού

139

Το μυκηναϊκό ανάκτορο

143

Οι μυκηναϊκοί τάφοι

147

Η καθημερινή ζωή σε ένα μυκηναϊκό ανάκτορο

151

Η τέχνη του μυκηναϊκού πολιτισμού

155

159

Η «ταυτότητα» αυτού του βιβλίου

Σας αρέσουν τα ταξίδια, παιδιά;

Ναι!!!

Ετοιμαστείτε, λοιπόν, να ταξιδέψουμε. Να κάνουμε ένα διπλό ταξίδι: σε διάφορα μέρη του κόσμου και της Ελλάδας, αλλά και στον χρόνο!

Στον χρόνο; Μα πώς γίνεται αυτό, κυρία; Τι είμαστε για να ταξιδέψουμε στον χρόνο; Ρολόγια;

Τα άλλα παιδιά γελάνε...

Θα πάμε με τη σκέψη και τη φαντασία μας στα πάρα πολύ παλιά χρόνια. Και θα το κάνουμε με τη βοήθεια των κειμένων αυτού εδού του βιβλίου και των πολύχρωμων εικόνων και φωτογραφιών του.

Αλλά, για να γνωρίζουμε πού πηγαίνουμε και τι πρέπει να δούμε, θα έχουμε μαζί μας δύο ξεναγούς: μια αρχαιολόγο και έναν ιστορικό. Είναι, όμως, ηλικιωμένοι και δεν αντέχουν το μεγάλο μας ταξίδι σε πολλές και διάφορες χώρες, από την Ανατολή ως τη Δύση. Έτσι, μας έστειλαν το «υλικό» τους για «οδηγό». Η αρχαιολόγος μάς έστειλε, κυρίως, ωραίες εικόνες από αρχαιολογικά ευρήματα, από ό,τι έχει βρεθεί, δηλαδή, χιλιάδες χρόνια πριν. Και ο ιστορικός μάς έστειλε «πηγές», δηλαδή κείμενα που έχουν γραφτεί σχετικά με το πώς ζούσαν και τι έκαναν οι άνθρωποι εκείνα τα μακρινά χρόνια. Τις περισσότερες πηγές θα τις δούμε στο πρώτο μέρος του βιβλίου μας και τις περισσότερες εικόνες στο δεύτερο. Έτοιμοι και έτοιμες, λοιπόν; Ξεκινάμε το ταξίδι!

Εννοείται, κυρία. Φύγαμε!!!

Αγαπητές/-οί συνάδελφοι

Το βιβλίο αυτό αφορά το μάθημα μέσα από το οποίο έρχονται σε επαφή οι μαθητές/-τριες για πρώτη φορά με το γνωστικό αντικείμενο της ιστορίας. Έτσι, έπρεπε να το κάνουμε όσο πιο ελκυστικό γίνεται, ώστε τα παιδιά να το «αγαπήσουν», όπως είναι η επιθυμία μας, ή -τουλάχιστον- να το «συμπαθήσουν». Ταυτοχρόνως, έπρεπε να κινηθούμε σύμφωνα και με τους ειδικούς αυτής της επιστήμης, οι οποίοι θεωρούν -όπως και στο Πρόγραμμα Σπουδών του μαθήματος επισημαίνεται- ότι η προσέγγιση των ιστορικών θεμάτων πρέπει να γίνεται βάσει «πηγών». Προσθέσαμε, λοιπόν, πηγές, προβλέποντας, βέβαια, και δραστηριότητες που να βασίζονται σε αυτές, ενώ κάποιες επιπλέον προτάσεις σημειώνονται σε έναν ψηφιακό πόρο.

Ψηφιακός πόρος για τους εκπαιδευτικούς

Επιλέξαμε γραπτές πηγές, πρωτογενείς αλλά και δευτερογενείς, για το Α΄ μέρος του βιβλίου που αφορά τη μυθολογία. Εκείνο το μέρος, δηλαδή, που διδάσκεται τους πρώτους μήνες της Γ΄ τάξης και είναι καθοριστικό για το πώς οι μικροί/-ές μαθητές/-τριες θα έρθουν σε επαφή με ιστορικό υλικό. Εξάλλου, η μυθολογία είναι από μόνη της τόσο αντισυμβατική σε σχέση με την πραγματικότητα και τόσο περιπεπλεγμένα περιπετειώδης, ώστε έλκει κάθε άνθρωπο, με όποιον τρόπο κι αν τη γνωρίσει ή διαβάσει.

Την προϊστορία, ωστόσο, που αναπτύσσεται στο Β΄ μέρος του βιβλίου, την παρουσιάζουμε κυρίως μέσω εικόνων / φωτογραφιών, οι οποίες αφορούν κατά κύριο λόγο αρχαιολογικά ευρήματα, ενώ ασχολούμαστε και με την ενάλια αρχαιολογία, κάτι που θεωρούμε σημαντικό για μια χώρα, όπως η Ελλάδα, που βρέχεται τόσο από θάλασσα. Έτσι, τα παιδιά αποκτούν μια σχέση εποπτείας με τα «τεκμήρια», καθώς και οπτικά ερεθίσματα που εντυπώνονται εύκολα στη μνήμη και γονιμοποιούν δημιουργικά τη φαντασία. Με αυτόν τον τρόπο, θεωρούμε ότι καταστήσαμε ζωντανό και ελκυστικό για τους μαθητές/-τριες ένα τόσο μακρινό παρελθόν, όπως είναι αυτό της προϊστορικής περιόδου.

Ο Επιμελητής της Έκδοσης

Τι πίστευαν οι αρχαίοι Έλληνες για τη γέννηση του κόσμου

Η δική μας αρχή, θα είναι η αρχή του κόσμου.

Ας ξεκινήσουμε, λοιπόν, για να μάθουμε...

- ▶ τους μύθους για το πώς γεννήθηκε ο κόσμος
- ▶ τον λόγο που οδήγησε τους ανθρώπους στη δημιουργία αυτών των μύθων
- ▶ τη διαφορά ανάμεσα στον μύθο και την «ιστορική πραγματικότητα».

Από παλιά ο άνθρωπος ρωτούσε, για να μάθει τον κόσμο ποιος τον έπλασε και όλους τους ανθρώπους. Μα, δυστυχώς, η σκέψη του δεν τον πολυβοηθούσε και έτσι αποφάσισε να φτιάξει κάποιους μύθους.

Μεσ απ' τους μύθους του εξηγεί, σα να 'ναι παραμύθι, το πώς εμφανιστήκανε της φύσης τα στοιχεία και πώς, μαζί με τους θεούς, ρυθμίζουν τη ζωή μας.

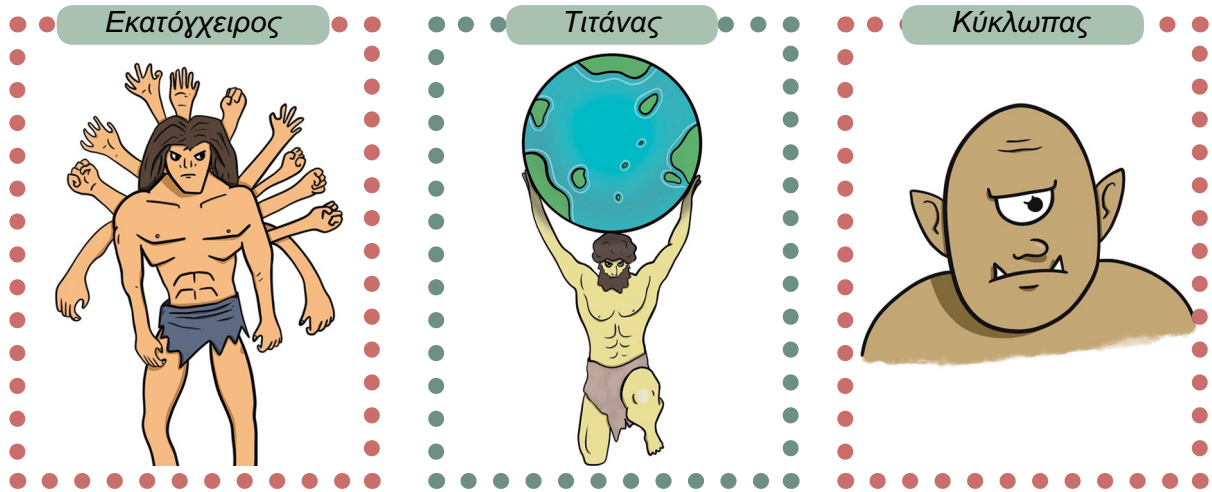
Τα λόγια αυτών των μύθων του, λέμε μυθολογία.

Από το βιβλίο του Γ. Μπίκου, *Μυθο-λόγια και αλήθειες για παιδιά δημοτικού.*

Από τα αρχαία χρόνια οι άνθρωποι ένιωθαν ανασφάλεια, ίσως και φόβο, για όσα δε γνώριζαν. Προσπάθησαν, λοιπόν, να λύσουν στις απορίες τους, δημιουργώντας μύθους. Οι μύθοι είναι το αντίθετο από την ιστορική πραγματικότητα. Δηλαδή, ενώ στην ιστορική πραγματικότητα αναφερόμαστε σε γεγονότα που έχουν πραγματικά συμβεί, στους μύθους έχουμε να κάνουμε με φανταστικές ιστορίες.

Το πρώτο που ήθελαν να μάθουν οι άνθρωποι είναι πώς δημιουργήθηκε ο κόσμος. Ο **ΗΣΙΟΔΟΣ**, ένας αρχαίος ποιητής και συγγραφέας, στο έργο του **Θεογονία** γράφει πως πρώτα υπήρχε το **Χάος** και από αυτό ξεπήδησαν η **Γαία (Γη)**, ο **Τάρταρος** και ο **Έρωτας**, δηλαδή η ύλη, ο χρόνος και η δημιουργία. Κατόπιν, βγήκαν το **Έρεβος (σκοτάδι)** και η **Νύχτα** και από αυτά ο **Αιθέρας** και η **Ημέρα**. Έπειτα, η Γαία γέννησε τον **Ουρανό**, τα **Όρη (βουνά)** και τον **Πόντο (θάλασσα)**. Στη συνέχεια, η Γαία ενώθηκε με τον Ουρανό και γεννήθηκαν οι **Τιτάνες**, οι **Κύκλωπες** και οι **Εκατόγχειρες**.

Γη και Ουρανός

Η Γη βγήκε απ' το σκοτάδι τόσο παλιά, που κανένας δε θυμάται πότε ακριβώς έγινε αυτό. Ήταν όμορφη πολύ. Καθόταν ολομόναχη και κοιτάζε πάνω της τον Ουρανό... Μια μέρα, ο Ουρανός τής έκλεισε το μάτι! «Πολύ ωραία», σκέφτηκε η Γη. «Μου κάνει νόημα! Γιατί να είμαι μόνη; Θα του μιλήσω κι εγώ». Έτσι γνωρίστηκαν.

Από τότε άρχισαν να ζουν μαζί κι έκαναν πολλά παιδιά. Τα πρώτα παιδιά της Γης και του Ουρανού ήταν οι Τιτάνες: έξι αγόρια και έξι κορίτσια.

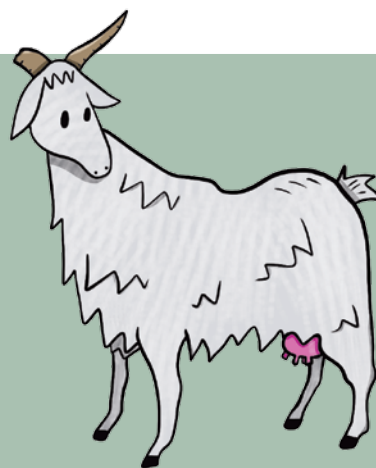
Από το βιβλίο της Σ. Ζαραμπούκα, *Μυθολογία 1, Ο κόσμος γεννιέται, οι Τιτάνες, οι Γίγαντες, ο Δίας και η οικογένειά του*.

Ο Ουρανός ήταν αρχηγός, αλλά φοβόταν μη χάσει τον θρόνο και γι' αυτό φυλάκισε τους Τιτάνες. Η Γαία, όμως, βοήθησε τον Τιτάνα Κρόνο να τους ελευθερώσει. Ενωμένοι, νίκησαν τον Ουρανό. Έτσι, έγινε αρχηγός ο Κρόνος, ο οποίος ενώθηκε με τη Ρέα και απέκτησαν τους θεούς. Αλλά, κι αυτός φοβόταν ότι θα χάσει τον θρόνο. Γι' αυτό, όποτε η Ρέα του παρουσίαζε ένα παιδί του, εκείνος το κατάπιε. Όμως, όταν γεννήθηκε ο Δίας, η Ρέα δεν του έδωσε το μωρό, αλλά μια πέτρα τυλιγμένη σε πανιά. Ο Κρόνος κατάπιε την πέτρα και ο Δίας σώθηκε. Μάλιστα, για να τον προστατεύσει, η Ρέα τον έστειλε στην Κρήτη, όπου μεγάλωσε, πίνοντας γάλα από μια κασίκα, την Αμάλθεια.

Το κέρασ της Αμάλθειας

Ήταν, πίστευαν, η Αμάλθεια μια πραγματική κατσίκα που έθρεψε με το γάλα της τον Δία. Το ένα της κέρατο (κέρας) το έσπασε ο Δίας, καθώς επαιζε μαζί της. Αργότερα, ο Δίας γέμισε το σπασμένο κέρατο με όλα τα αγαθά και του χάρισε μαγικές ιδιότητες, για να μην αδειάζει ποτέ. Το κέρασ της Αμάλθειας έφτασε ως τις μέρες μας, συμβολίζοντας την αστείρευτη πηγή αγαθών, συνώνυμο της αφθονίας.

Από το βιβλίο του Γ. Μπάρτζη, 66 φράσεις δυόμισι χιλιάδων χρόνων (διασκευή).

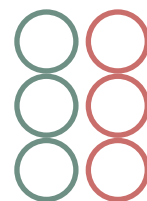
Με αυτούς τους μύθους οι αρχαίοι Έλληνες εξηγούσαν τη δημιουργία του κόσμου. Ωστόσο, άλλοι λαοί έχουν δημιουργήσει άλλες, δικές τους εκδοχές.

Αξιολογούμε τις γνώσεις μας

1. Ποιες προτάσεις είναι Σωστές και ποιες είναι Λανθασμένες;

- ▶ Οι μύθοι είναι ιστορίες που μιλούν για την πραγματικότητα.
- ▶ Ο Ουρανός και ο Κρόνος φοβούνται ότι τα παιδιά τους θα τους πάρουν τον θρόνο.
- ▶ Ο Δίας μεγάλωσε με το γάλα μιας κατσίκας.

2. Ας βάλουμε στη σωστή σειρά τις λέξεις, για να γράψουμε με λίγα λόγια την ιστορία:

Δίας

Κρόνος

Ουρανός

Γαία

3. Γνωρίζετε μύθους άλλων λαών για τη δημιουργία του κόσμου;

- ▶ Αναζητούμε πληροφορίες και τις συζητάμε στην τάξη.

Θεοί και Θεές του Ολύμπου

Ας κάνουμε τώρα άλλο ένα βήμα «θεικό», για...

- ▶ να γνωρίσουμε τους θεούς και τις θεές του Ολύμπου και τα σύμβολά τους
- ▶ να γνωρίσουμε τις σχέσεις μεταξύ των θεών, αλλά και τους τρόπους με τους οποίους οι αρχαίοι Έλληνες τους λάτρευαν.

Από παλιά οι άνθρωποι, προβλήματα όταν είχαν, πιστεύανε πως οι θεοί μπορούν να τους βοηθήσουν, γιατί είχαν δύναμη πολλή, πιο πάνω απ' του ανθρώπου, οπότε τους λατρεύανε, σαν υπερήρωές τους!

Οι μήνες είναι δώδεκα – το ίδιο κι οι θεοί που πίστευαν οι άνθρωποι στα χρόνια τα αρχαία. Ο Δίας ήταν «αρχηγός». Να'τοι κι οι έντεκ' άλλοι: Αρτεμη, Ήφαιστος, Ερμής, Εστία, Ποσειδώνας, Δήμητρα, Ήρα, Αθηνά, Απόλλωνας και Άρης.

Για στάσου όμως! Ξεχάσαμε την όμορφη Αφροδίτη που ήταν θεά της ομορφιάς και απ'τον αφρό εγεννήθη.

Από το βιβλίο του Γ. Μπίκου, *Μυθο-λογία και αλήθειες για παιδιά δημοτικού.*

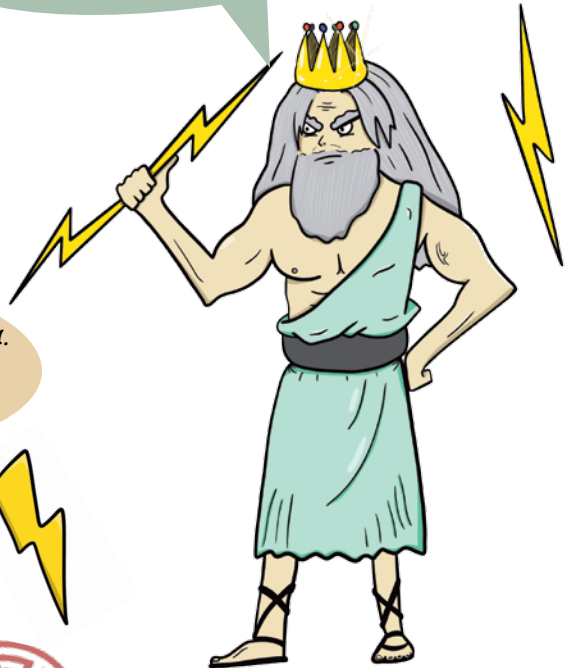
Οι σημαντικότεροι/ες θεοί και θεές των αρχαίων Ελλήνων ζούσαν σε ένα παλάτι στον Όλυμπο. Όλοι/ες τους έτρωγαν αμβροσία, έπιναν νέκταρ, είχαν μοναδικές δυνάμεις και διάφορα σύμβολα.

Ας πάμε, λοιπόν,
τώρα να τους
γνωρίσουμε
καλύτερα:

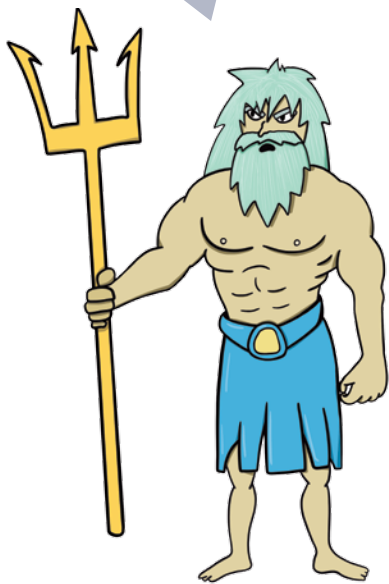

Είμαι η Ήρα, η γυναίκα του Δία.
Προστατεύω τον γάμο και τη
νομιμότητα. Θυμώνω με την
απιστία.

Είμαι ο Δίας, αρχηγός και πατέρας θεών και
ανθρώπων. Μαζεύω τα σύννεφα και προκαλώ
τη βροχή. Όταν θυμώνω, ρίχνω κεραυνούς!
Με λένε και Ξένιο, Θεωρούμαι προστάτης
της φιλοξενίας.

Είμαι ο Ποσειδώνας, αδελφός
του Δία και κυρίαρχος της θάλασσας.
Ζω σε ένα θαλάσσιο παλάτι.
Με την τρίαινά μου προκαλώ σεισμούς
και θαλασσοταραχή.

Είμαι η Αφροδίτη,
η θεά της αγάπης
και της ομορφιάς.
Γεννήθηκα από
τον αφρό της
θάλασσας.
Ο Έρως και
η Αρμονία είναι
παιδιά μου.

Είμαι ο Άρης. Φοράω πανοπλία και κρατώ όπλα, γιατί είμαι ο θεός του πολέμου.

Είμαι η Άρτεμη. Είμαι η θεά του κυνηγιού και μου αρέσει να κάνω βόλτες στα δάση. Προστατεύω τη φύση και τα ζώα.

Είμαι ο Ερμής. Φοράω φτερωτά σανδάλια, για να πετάω γρήγορα και μακριά. Είμαι ο ταχυδρόμος των θεών, αλλά μεταφέρω και τις ψυχές των νεκρών. Προστατεύω και το εμπόριο.

Είμαι η Δήμητρα. Προστατεύω τη γεωργία. Κάνω τη γη να ανθίζει και να καρποφορεί.

Είμαι ο Ήφαιστος, ο θεός της φωτιάς και της μεταλλουργίας. Μπορεί να περπατάω λίγο δύσκολα, αλλά τα χέρια μου είναι πολύ δυνατά και ικανά. Στο εργαστήριό μου κατασκευάζω όπλα για τους θεούς και θαυμαστά έργα τέχνης.

Είμαι ο Απόλλωνας, ο θεός του ήλιου, της μουσικής, της ποίησης, της ιατρικής, της τοξοβολίας και της μαντείας.

Είμαι η Εστία. Προστατεύω την οικογένεια και το σπίτι. Το όνομά μου προέρχεται από τη λέξη "εστία," που σημαίνει το κέντρο ενός σπιτιού, εκεί όπου καίει η φωτιά.

Είμαι η Αθηνά, η θεά της σοφίας. Γεννήθηκα από το κεφάλι του Δία. Είμαι οπλισμένη, για να χαρίζω τη νίκη στους δίκαιους. Προστατεύω την εργασία και τα γράμματα.

Νέκταρ και Αμβροσία

Το νέκταρ (ποτό) και η αμβροσία (τροφή) εξασφάλιζαν την αθανασία στους θεούς του Ολύμπου. Οι θεϊκές αυτές τροφές αναφέρονται σε διάφορα έργα αρχαίων συγγραφέων. Για παράδειγμα, ο Ησίοδος αναφέρει ότι ο Δίας πρόσφερε νέκταρ και αμβροσία στους Εκατόγχειρες, για να πάρουν δύναμη και θάρρος (Θεογονία, στίχοι 640–641).

Δίας, Ήρα, Ποσειδώνας, Δήμητρα και **Εστία** ήταν παιδιά του **Κρόνου** και της **Ρέας**. **Ήφαιστος** και **Άρης** ήταν γιοι του Δία και της Ήρας. Ο **Ερμής** ήταν γιος του Δία και της Μαίας, ενώ η **Άρτεμη** και ο **Απόλλωνας**, τα δίδυμα αδέρφια, είχαν γονείς τον Δία και τη Λητώ. Η **Αθηνά** γεννήθηκε από το κεφάλι του Δία. Ο Δίας είχε καταπιεί τη μητέρα της, τη Μήτιδα, επειδή φοβόταν πως θα γεννούσε παιδί που θα του έπαιρνε την εξουσία. Είχε, όμως, ισχυρούς πονοκεφάλους. Έτσι, ζήτησε τη βοήθεια του Ήφαιστου, ο οποίος τον χτύπησε με σφυρί στο κεφάλι, από όπου πετάχτηκε η Αθηνά οπλισμένη. Τέλος, η **Αφροδίτη** δημιουργήθηκε από τον αφρό της θάλασσας και τα κομμάτια του Ουρανού που έπεσαν στο νερό, όταν νικήθηκε από τον Κρόνο. Πέρα από τους δώδεκα θεούς του Ολύμπου υπήρχαν πολλοί ακόμη. Σημαντικοί θεοί ήταν και ο Διόνυσος, ο θεός του κρασιού και του θεάτρου, που πήρε τη θέση της Εστίας στο Δωδεκάθεο, καθώς και ο Πλούτωνας (ή Άδης), ο θεός που βασιλεύει στον κάτω κόσμο, όπου και ζούσε. Με όλους αυτούς τους θεούς οι άνθρωποι είχαν ιδιαίτερη σχέση. Τους αφιέρωναν ναούς και τους τιμούσαν με γιορτές που συνόδευαν με αθλητικούς αγώνες και θεατρικές παραστάσεις. Από τις σημαντικότερες λατρευτικές συνήθειες, με τις οποίες οι άνθρωποι έδειχναν την πίστη τους στους θεούς, ήταν οι θυσίες. Έφερναν ζώα ως προσφορές στους ναούς των θεών. Έφερναν και φρούτα, λαχανικά, δημητριακά, κρασί και γάλα. Οι προσφορές αυτές συνοδεύονταν από προσευχές και ύμνους.

Ο Διόνυσος που κρατά έναν κάνθαρο, το αγγείο - σύμβολό του
Βρετανικό Μουσείο, Λονδίνο

Πλούτωνας και Περσεφόνη

Ο μύθος της Ευρώπης

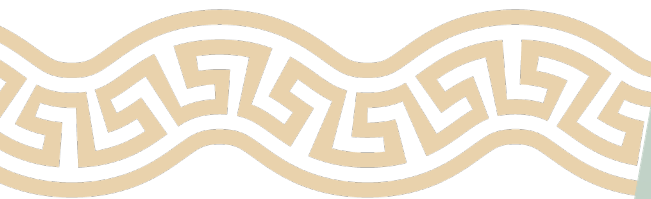
Ναοί της Αρχαίας Ελλάδας

Οι θεοί και οι θεές είχαν διάφορα **σύμβολα**. Μερικά από αυτά είναι:

 Αθηνά	κουκουβάγια, περικεφαλαία, ελιά		
 Άρης	δόρυ, ασπίδα		
 Άρτεμη	ελάφι, τόξο, βέλος		
 Απόλλωνας	λύρα, τόξο, δάφνινο στεφάνι		
 Αφροδίτη	περιστέρι, κοχύλι, κύκνος		
 Δήμητρα	στάχια, δρεπάνι, δάδες		
 Δίας	κεραυνός, αετός, σκήπτρο		
 Ερμής	κηρύκειο*, φτερωτά σανδάλια		
 Εστία	εστία φωτιάς		
 Ήρα	σκήπτρο*, ρόδι, παγώνι		
 Ήφαιστος	σφυρί, λαβίδα, φωτιά		
 Ποσειδώνας	τρίαινα, δελφίνια, άλογο		

Σκήπτρο:

Η ράβδος που μαρτυρούσε την εξουσία κάποιου

Κηρύκειο:

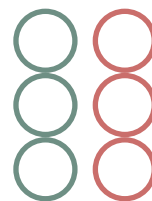
Λεπτή ράβδος από ξύλο δάφνης ή ελιάς, γύρω από την οποία είναι τυλιγμένα δύο φίδια που τα κεφάλια τους συναντιώνται αντικρουστά

Αξιολογούμε τις γνώσεις μας

1. Ποιες προτάσεις είναι Σωστές και ποιες είναι Λανθασμένες;

- ▶ Η Αφροδίτη ήταν η θεά της σοφίας.
- ▶ Η Άρτεμη ήταν θεά του κυνηγιού.
- ▶ Ο Άρης ήταν θεός του πολέμου.

2. Βρείτε ποιος θεός ή ποια θεά είμαι και ζωγραφίστε ένα σύμβολό μου:

- ▶ Λιώνω μέταλλα και κατασκευάζω τα όπλα των θεών.
- ▶ Έχω φτερωτά σανδάλια και είμαι ο αγγελιοφόρος των θεών.
- ▶ Είμαι ο βασιλιάς των θεών και ρίχνω κεραυνούς.
- ▶ Είμαι η θεά της οικογένειας και του σπιτιού.
- ▶ Είμαι η γυναίκα του Δία και προστατεύω τον γάμο.

3. Ποιο σημερινό φαγητό και ποιο ποτό θα μπορούσαμε να παρομοιάσουμε με την αμβροσία και το νέκταρ;

Empty dashed box for drawing or writing answers.

Η δημιουργία του ανθρώπου

Κάνοντας ένα ακόμη βήμα...

- ▶ γνωρίζουμε τους μύθους για τη δημιουργία του ανθρώπου και τα μυθικά πρόσωπα που σχετίζονται με αυτούς
- ▶ καταλαβαίνουμε τι σημαίνει Τιτανομαχία, Γιγαντομαχία, λατρεία, σύμβολο.

Και τώρα θα μιλήσουμε για κάποιους άλλους μύθους που εξηγούν πώς φτιάχτηκε απ' την αρχή ο κόσμος.

Μες από πόλεμους, λοιπόν, κι αγώνες για εξουσία, από το Χάος και τη Γη εφτάσαμε στον Δία, που με την Ήρα, τη θεά που είχε παντρευτεί, και με τους άλλους τους θεούς, έφτιαξε τους ανθρώπους.

Μα όλοι αυτοί οι πόλεμοι που οδήγησαν στον Δία ήταν συγκρούσεις μεταξύ θεών, Γιγάντων και Τιτάνων, που ήταν τεράστια πλάσματα και μαχητές γενναίοι.

Από το βιβλίο του Γ. Μπίκου, *Μυθο-λογία και αλήθειες για παιδιά δημοτικού.*

Θεοί, Τιτάνες και Γίγαντες

Οι Ολύμπιοι θεοί επικράτησαν μετά από δύο μεγάλες μάχες. Όλα ξεκίνησαν, όταν ο Δίας αποφάσισε να πάρει από τον πατέρα του, τον Κρόνο, την αρχηγία. Οι θεοί, οι Κύκλωπες και οι Εκατόγχειρες στάθηκαν δίπλα του, ενώ ο Κρόνος πήρε με το μέρος του τους Τιτάνες. Χρόνια πολλά πολεμούσαν οι Τιτάνες από το βουνό Όθρυ και οι θεοί από τον Όλυμπο.

Στη μάχη αυτή, την **Τιτανομαχία**, οι θεοί νίκησαν και έριξαν τους Τιτάνες στο πιο βαθύ και σκοτεινό μέρος, τα Τάρταρα. Αργότερα, στη **Γιγαντομαχία**, οι θεοί νίκησαν και τους Γίγαντες, πλάσματα που συχνά είχαν φίδια αντί για πόδια και είχαν γεννηθεί από τη Γαία και το αίμα που έτρεξε από τον Ουρανό, όταν τον τραυμάτισε ο Κρόνος. Έτσι οι θεοί πήραν την εξουσία και εγκαταστάθηκαν στον Όλυμπο.

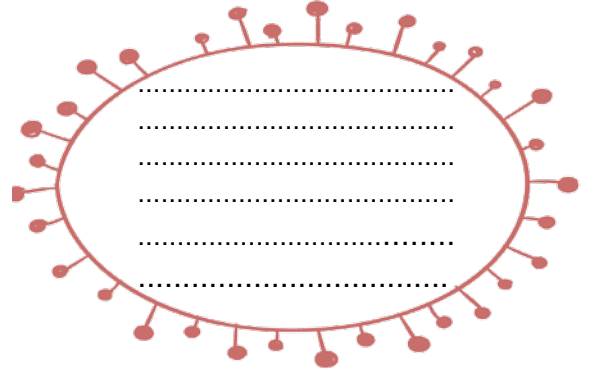
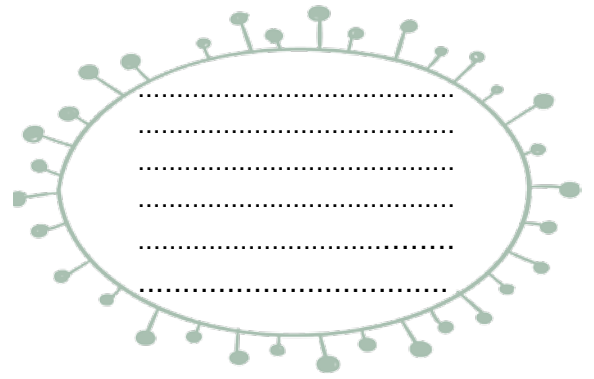

Σκηνή από τη Γιγαντομαχία: Ποσειδώνας και Πολυβώτης

Ελάτε να καταγράψουμε
τα στρατόπεδα της Τιτανομαχίας

Σκηνή από τη Γιγαντομαχία,
όπου πιθανώς απεικονίζονται
οι δίδυμοι Κάστορας και
Πολυδεύκης. Ένας Γιγαντας
δαγκώνει το χέρι του Κάστορα,
ενώ ο αδερφός του,
ο Πολυδεύκης, τρέχει
να τον βοηθήσει.
Μουσείο Περγάμου
Βερολίνο, Γερμανία

Στο Μουσείο της Ακρόπολης μπορούμε να δούμε
τις παραστάσεις από τη Γιγαντομαχία
που στόλιζαν τον Παρθενώνα.

Εγκέλαδος

Η δημιουργία του ανθρώπου

Heinrich Füger (1790), Ο Προμηθέας φέρνει τη φωτιά στην ανθρωπότητα
Μουσείο Λιχτενστάιν

Κάποτε, ήρθε και η ώρα να δημιουργηθούν οι άνθρωποι και τα ζώα. Τα νέα πλάσματα τα έφτιαξαν οι θεοί, αναμειγνύοντας χώμα και φωτιά. Έπρεπε, όμως, να έχουν και ικανότητες, για να επιβιώνουν και να εξελίσσονται. Αυτή η δουλειά ανατέθηκε στον Προμηθέα και τον Επιμηθέα. Ο Επιμηθέας ανέλαβε να κάνει τη μοιρασιά. Σε κάποια ζώα έδωσε μέγεθος και δύναμη, σε άλλα γρηγοράδα, σε άλλα φτερά και σε άλλα κέρατα ή αγκάθια. Μοίραζε, μοίραζε... Τελικά, ξόδεψε όλες τις ικανότητες και για το ανθρώπινο είδος δεν έμεινε τίποτα. Ο Προμηθέας, όταν το αντιλήφθηκε, έκλεψε τη φωτιά από το εργαστήριο του Ηφαίστου, για να τη δώσει στους ανθρώπους. Αλλά ο Δίας τον τιμώρησε. Διέταξε να τον δέσουν σε έναν βράχο. Εκεί, κάθε μέρα ένας αετός του έτρωγε το συκώτι, που ξαναμεγάλωνε τη νύχτα.

Θνητός:

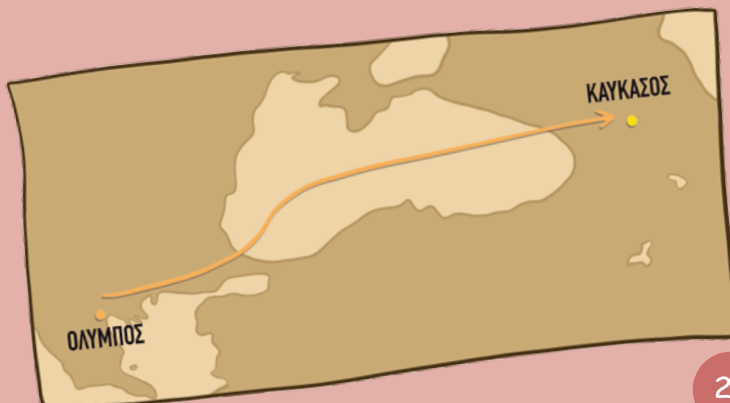
Αυτός που
δεν είναι αθάνατος

Ο προστάτης των ανθρώπων τιμωρείται

Όταν ο Δίας έμαθε τι έκανε ο Προμηθέας, έγινε έξω φρενών και διέταξε να τον δέσουν στην κορυφή ενός βουνου, του Καύκασου, με τόσο χοντρές αλυσίδες, ώστε να μην μπορεί κανείς να τις σπάσει. Αλλά δεν ήταν μόνο αυτή η τιμωρία. Κάθε μέρα, ένας αετός πήγαινε και του έτρωγε το συκώτι. Το βράδυ το συκώτι ξαναγινόταν, για να μείνει αιώνιο το μαρτύριό του.

Θεοί και ήρωες από το *Μυθολογικό Λεξικό* των εκδόσεων Στρατίκη (διασκευή).

Γράφουμε λόγια
παρηγορίας
που θα στέλναμε
στον Προμηθέα,
για να του δώσουμε
κουράγιο.

Τον Προμηθέα έσωσε ο Ηρακλής, ο οποίος σκότωσε με το τόξο του το όρνιο και έσπασε τις αλυσίδες. Καθώς ο θυμός του Δία είχε τότε καταλαγιάσει, θεώρησε ότι ο Προμηθέας είχε τιμωρηθεί αρκετά και αποφάσισε να του δώσει μια θέση στον Όλυμπο.

Πανδώρα και Προμηθέας

Προμηθέας

Gustave Moreau (1868), Προμηθέας
Εθνικό Μουσείο Gustave Moreau, Παρίσι

Στην περιπέτεια του Προμηθέα βασίζεται ο *Προμηθέας Δεσμώτης*, μια τραγωδία (είδος θεατρικού έργου) του αρχαίου συγγραφέα Αισχύλου.

Από τον Προμηθέα Δεσμώτη του Αισχύλου

Άνθρωπος η κατάντια μου!
Γι' αυτόν άρπαξα απ' τη φλόγα τη φωτιά·
σ' αυτόν τη χάρισα, κλεισμένη
σ' ένα καλάμι, ζωντανή - να τον διδάξει
πώς γίνεται Άνθρωπος ο Άνθρωπος. Αυτό
το ανθρώπινο όραμα με οδήγησε εδώ, στην ερημιά
των απάνθρωπων δεσμών μου. Αχ!

Μετάφραση Γ. Μπλάνας, στίχοι 130-135.

1. Λύνουμε τα αινίγματα:

- ▶ Μάχη Τιτάνων και θεών είχε ξεσπάσει κι ο κόσμος είχε πια αλλάξει. Ποια μάχη είναι;
- ▶ Σε πόλεμο Γίγαντες και θεοί, πώς λέγεται η μάχη αυτή;
- ▶ Στους ανθρώπους έδωσα δώρο φωτεινό, μα η τιμωρία μου ήταν μαρτύριο τρομερό.

Ποιος είμαι;

Οι λύσεις των αινιγμάτων μάς εμπνέουν και γράφουμε μικρές ιστορίες.

2. Συμπληρώνουμε τις λέξεις: Ηρακλής, Ήφαιστου, Τιτάνες

Ο Προμηθέας πήρε τη φωτιά από το εργαστήριο του Ή_____υ.

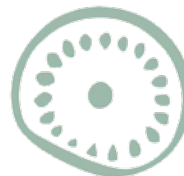
Ο Η_____ς έσωσε τον Προμηθέα.

Οι Τ_____ς ρίχτηκαν στα βάθη της γης, στα Τάρταρα.

3. Πώς οι άνθρωποι χρησιμοποίησαν τη φωτιά που τους έδωσε ο Προμηθέας;

Τι μάθαμε σε αυτήν την ενότητα

1. Το δέντρο της δημιουργίας

Ζωγραφίζουμε σε χαρτόνι ένα μεγάλο δέντρο. Γράφουμε τα ονόματα των πρώτων θεοτήτων από το κεφάλαιο για τη δημιουργία του κόσμου (Χάος, Γαία...) σε κάρτες και τα κολλάμε στα κλαδιά του.

2. Ας βρούμε τα κρυμμένα ονόματα θεών: ΔΙΑΣ, ΑΘΗΝΑ, ΑΡΗΣ, ΕΡΜΗΣ, ΠΛΟΥΤΩΝΑΣ

Κ	Α	Ρ	Η	Σ	Θ	Ψ	Α	Ζ
Χ	Θ	Κ	Θ	Γ	Χ	Χ	Θ	Π
Ο	Η	Ε	Ρ	Μ	Η	Σ	Σ	Ρ
Μ	Ν	Δ	Γ	Χ	Δ	Ω	Β	Μ
Ω	Α	Ε	Σ	Τ	Ι	Α	Μ	Λ
Χ	Λ	Ψ	Ζ	Γ	Ψ	Υ	Σ	Ε
Ζ	Φ	Δ	Ι	Α	Σ	Τ	Λ	Ο
Φ	Α	Ι	Ε	Ζ	Θ	Υ	Ι	Σ
Π	Λ	Ο	Υ	Τ	Ω	Ν	Α	Σ

Σταυρόλεξο για τους θεούς του Ολύμπου

Ήρωες στην αρχαία Ελλάδα

Παρέα με παλιούς και νέους ήρωες, κάνουμε ένα βήμα «ηρωικό», ώστε...

- ▶ να γνωρίσουμε ποια είναι τα χαρακτηριστικά ενός ήρωα
- ▶ να καταλάβουμε πώς διακρίνεται ένας μυθολογικός ήρωας από τους απλούς ανθρώπους
- ▶ να αντιληφθούμε ότι ήρωες υπάρχουν από τα πολύ παλιά χρόνια μέχρι και σήμερα
- ▶ να κατανοήσουμε την ανθρώπινη ανάγκη για δημιουργία ηρώων και υπερηρώων.

*Ήρθ' η στιχμή για ήρωες ν' αρχίσουμε να λέμε,
γιατί κι αυτοί γεννήθηκαν στα χρόνια τα αρχαία
από τον γάμο ενός θεού με μια θνητή γυναίκα.
Αλλ' είχαν δύναμη τρανή, σα να 'τανε θεοί!*

*Αυτό που τους ξεχώριζε μέσα στην κοινωνία
ήταν το ότι ζούσανε ανάμεσα σε ανθρώπους
και άθλους έκαναν συχνά για το καλό των άλλων.
Γι' αυτό κι οι αρχαίοι ήρωες στη σκέψη μας ως τώρα
ζούνε σαν σύμβολα λαμπρά που αντέχουν στους αιώνες.
Οπότε εμπνεόμαστε πολλοί από εκείνους
τους ήρωες που πιστεύουμε κι έχουμε πρότυπά μας.
Κι όποιος ταυτίζεται μ' αυτούς, νομίζει πως αντέχει
όποιο κακό κι αν του συμβεί, σαν ήρωας μεγάλος.*

Από το βιβλίο του Γ. Μπίκου, *Μυθο-λόγια και αλήθειες για παιδιά δημοτικού.*

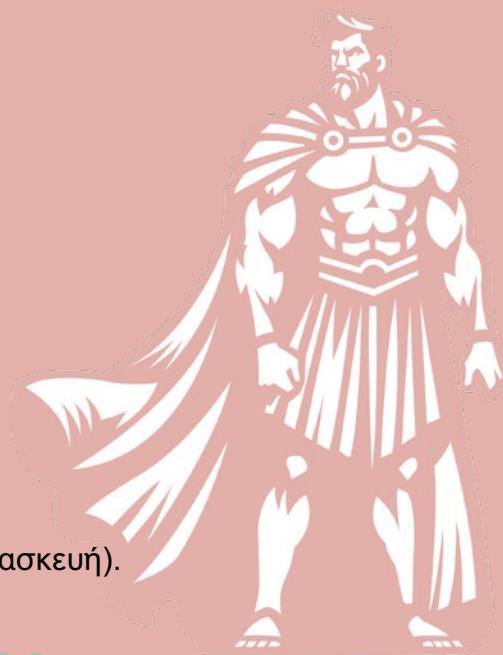
Εκτός από τους θεούς, στους αρχαίους μύθους πρωταγωνιστούσαν και οι ήρωες, τα παιδιά θεού και θνητής ή θνητού και θεάς.

Μεγαλώνοντας -σε κάποιες περιπτώσεις και από πολύ μικρή ηλικία- ο ήρωας ξεχώριζε από τους απλούς ανθρώπους. Χρησιμοποιούσε τις δυνάμεις και τις ικανότητές του, για να βοηθά όποιον είχε ανάγκη. Ταξίδευε σε διάφορα μέρη και αντιμετώπιζε ληστές και τέρατα που τρόμαζαν τον κόσμο, ενώ στο τέλος γινόταν, συνήθως, βασιλιάς. Για να τα καταφέρει, όμως, έπρεπε να περάσει μια σειρά από δοκιμασίες. Μέσα από αυτές, άλλωστε, αποδείκνυε πώς η θεϊκή του καταγωγή τον έκανε ξεχωριστό.

Ήρωες - Ημίθεοι

Είναι ανάγκη να προσδιορίσουμε αυτό που οι Έλληνες εννοούσαν με τη λέξη «ήρωες». Ένας ήρωας είναι ένας ημίθεος, κι ένας ημίθεος, σύμφωνα με την ελληνική μυθολογία, είναι ένα πλάσμα που έχει στοιχεία και από τη θεϊκή φύση και από την ανθρώπινη, αφού χρωστάει τη γέννησή του είτε στην ένωση ενός θεού με μια γυναίκα θνητή είτε στην ένωση ενός ανθρώπου θνητού με μια θεά.

Από την *Ελληνική Μυθολογία* του P. Decharme (διασκευή).

Τι σημαίνει ημίθεος, σύμφωνα με την πηγή;

Περσέας

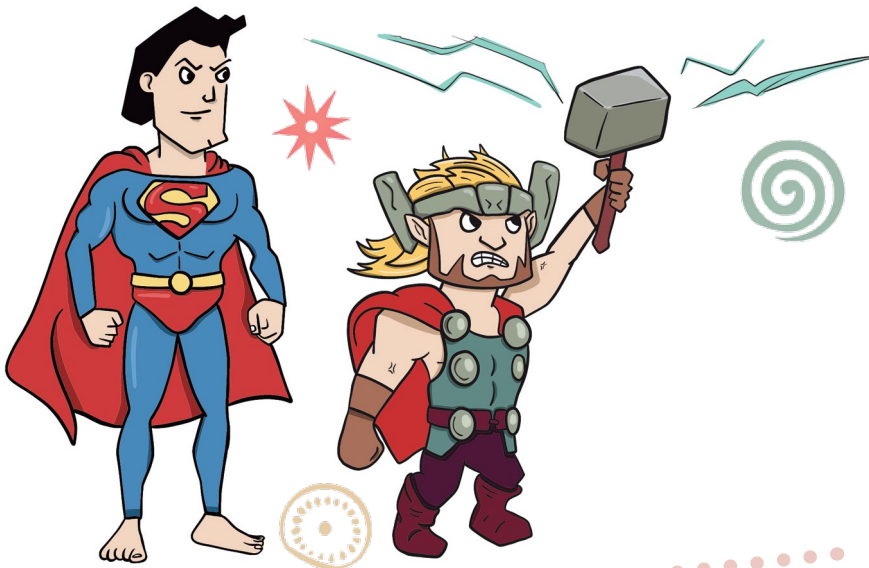
Όπως όλοι οι θνητοί και οι ήρωες πέθαιναν. Μόνο ο Ηρακλής ανέβηκε στον Όλυμπο, για να ζήσει με τους θεούς. Όμως, οι άνθρωποι εξακολουθούσαν να τιμούν τους ήρωες κι ας ήταν νεκροί. Θεωρούσαν, μάλιστα, ότι η ασέβεια απέναντί τους, τιμωρείται. Έτσι, οι ήρωες περνούσαν σε μια κατάσταση αθανασίας.

Η πίστη στη θεικότητα των ηρώων οφειλόταν στον θαυμασμό που έτρεφαν οι άνθρωποι για αυτούς τους ήρωες. Οφειλόταν, όμως, και στην ανάγκη των ανθρώπων να πιστεύουν πως οι ήρωες συνέχιζαν να τους προστατεύουν και να μεσολαβούν, ώστε να εξασφαλίζουν τη βοήθεια των θεών.

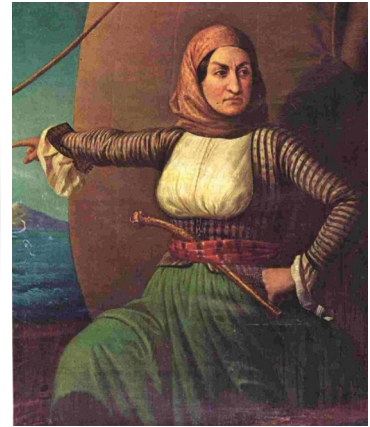
Βέβαια, ήρωες δεν υπήρχαν μόνο στην αρχαιότητα. Υπάρχουν και σήμερα. Κάποιοι είναι πραγματικοί άνθρωποι που έγιναν ήρωες από τις πράξεις τους, ενώ κάποιοι άλλοι δημιουργούνται στη φαντασία των ανθρώπων.

Οι τελευταίοι ονομάζονται υπερήρωες και τους αγαπούν κυρίως τα παιδιά. Σε κάθε περίπτωση, οι ήρωες και οι υπερήρωες εκφράζουν την ανθρωπινή ανάγκη για δύναμη, προστασία και ελπίδα, μας βοηθούν να αντιμετωπίσουμε φόβους και αδυναμίες και μας δείχνουν πώς μπορεί κάποιος να ξεπεράσει δυσκολίες, κάνοντας το σωστό και το δίκαιο.

Ο Σούπερμαν και ο Θωρ είναι φανταστικοί υπερήρωες βιβλίων κόμικς και ταινιών. Ο Θωρ στη γερμανική και σκανδιναβική (από τη Βόρεια Ευρώπη) μυθολογία ήταν θεός του κεραυνού και της αστραπής.

Έγιναν ήρωες / ηρωίδες από τη δράση τους στην Επανάσταση του 1821.

Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα
Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Θεόδωρος Κολοκοτρώνης
Web CD Η Επανάσταση του 1821,
InLife (2001)

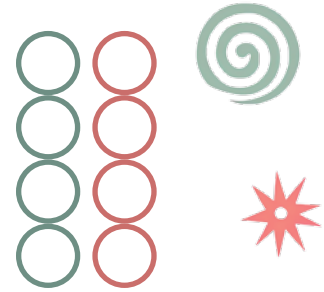
Αρχαίοι και σύγχρονοι ήρωες

1. Ποιες προτάσεις είναι Σωστές και ποιες είναι Λανθασμένες;

- ▶ Οι ήρωες ήταν παιδιά θνητών.
- ▶ Οι ήρωες έκαναν σπουδαίες πράξεις.
- ▶ Οι ήρωες βοηθούσαν με τις πράξεις τους μόνο τους θεούς.
- ▶ Στη σύγχρονη εποχή δεν υπάρχουν ήρωες και ηρωίδες.

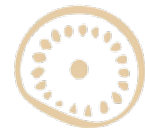

2. Ας συζητήσουμε

Γνωρίζουμε τους ήρωες των εικόνων της προηγούμενης σελίδας;

Γνωρίζουμε άλλους ήρωες ή ηρωίδες;

Σήμερα χρειαζόμαστε τους ήρωες; Γιατί;

3. Αν μπορούσες να ταξιδέψεις πίσω στον χρόνο, ποιον ήρωα θα ήθελες να συναντήσεις και γιατί; Τι θα ήθελες να του ζητήσεις;

Τι μάθαμε σε αυτήν την ενότητα

Τι σημαίνει για σένα η έννοια "ήρωας"

.....

.....

.....

Σκέψου κάποιο άτομο, που μπορεί να μην είναι γνωστό, αλλά εσύ το θεωρείς ήρωα.

Ποιος - ποια είναι; .....

.....

Γιατί είναι ήρωας / ηρωίδα; .....

.....

.....

Ο Ηρακλής

Το επόμενο μας βήμα θα μας βοηθήσει να κατανοήσουμε...

- ▶ γιατί ο Ηρακλής θεωρείται ήρωας - κυνηγός
- ▶ τι σημαίνουν οι λέξεις άθλος, δόξα, ήρωας
- ▶ τον συμβολισμό των άθλων του Ηρακλή
- ▶ πόσο σημαντικά είναι και σήμερα τα χαρακτηριστικά του ήρωα.

Ο πιο σπουδαίος ήρωας, ο πρώτος από όλους, του Δία ήταν παιδί και Ηρακλής λεγόταν.

Οι άθλοι του ήταν δώδεκα και του προσφέραν δόξα τόσο τρανή, τόσο λαμπρή που όλοι τον λατρεύαν, γιατί ήταν ατρόμητος και πάντοτε νικούσε τα τέρατα της φύσης που φοβίζαν τους ανθρώπους,, μα και γιατί ό,τι έκανε, το έκανε για εκείνους.

Αλλά γι' αυτόν τον ήρωα, ας ξέρουμε και τούτο: Τον έλεγαν ημίθεο. Και ακόμα ως τα τώρα με τ' όνομα τού Ηρακλή φωνάζουν όλοι όποιον στο σώμα έχει δύναμη σαν εκατό ανθρώπων.

Από το βιβλίο του Γ. Μπίκου, *Μυθο-λόγια και αλήθειες για παιδιά δημοτικού.*

Ο νεαρός Ηρακλής

Η Αλκμήνη, η κόρη του βασιλιά των Μυκηνών και της Τίρυνθας, μαζί με τον σύζυγό της, Αμφιτρύωνα, αναγκάστηκαν να φύγουν από την πατρίδα τους και να ζητήσουν καταφύγιο στο παλάτι του βασιλιά της Θήβας, του Κρέοντα.

Κάποτε, ο Αμφιτρύωνας έφυγε, για να πολεμήσει κάποιους εχθρούς του Κρέοντα. Τότε ο Δίας πήρε τη μορφή του και ξεγέλασε την Αλκμήνη. Έτσι, μετά από εννέα μήνες, η Αλκμήνη γέννησε δύο δίδυμα παιδιά. Τον Ηρακλή, που ήταν γιος του Δία, και τον Ιφικλή, που ήταν γιος του Αμφιτρύωνα.

Η Ήρα αντιπαθούσε τον Ηρακλή, επειδή ο Δίας τον αγαπούσε και ήθελε να του δώσει θεϊκές δυνάμεις. Ο Δίας, λοιπόν, έστειλε τον Ερμή να φέρει τον Ηρακλή στον Όλυμπο και να τον βάλει στο στήθος της κοιμισμένης Ήρας, ώστε να θηλάσει θεϊκό γάλα και να γίνει ανίκητος. Η Ήρα, όμως, ξύπνησε, αναγνώρισε το μωρό και τραβήχτηκε. Από το γάλα που χύθηκε στον ουρανό, δημιουργήθηκε ο γαλαξίας μας με τα χιλιάδες αστέρια του.

*Ο Ηρακλής που στραγγαλίζει το φίδι
Μουσείο Καπιτωλίου, Ρώμη*

*Τιντορέττο (1575)
Η γέννηση του Γαλαξία
Εθνική Πινακοθήκη, Λονδίνο*

Αργότερα, η Ήρα έστειλε δύο φίδια στην κούνια των μωρών της Αλκμήνης. Ο Ιφικλής τρόμαξε και έβαλε τα κλάματα. Ο Ηρακλής, όμως, τα έπιασε με τα χέρια του και τα έπνιξε.

*Τα φίδια που έστειλε η Ήρα να σκοτώσουν τον Ηρακλή ήταν σύμβολα της περηφάνιας και της αμφιβολίας. Αυτά τα δύο συναισθήματα ήταν πολύ σημαντικά αλλά και επικίνδυνα για έναν πολεμιστή, όπως ο Ηρακλής. Πρέπει, λοιπόν, κάθε πολεμιστής αλλά και κάθε αγωνιστής της ζωής, να νικήσει αυτά τα συναισθήματα. Γιατί άραγε;
Ας σκεφτούμε και ας μοιραστούμε τις σκέψεις μας!*

Το όνομα Ηρακλής

Η Πυθία τού έδωσε το όνομα Ηρακλής, γιατί θα αποκτούσε δόξα (κλέος) με το να δίνει ωφέλεια (ήρα) στους ανθρώπους. Μέχρι τότε το όνομά του ήταν Αλκείδης, από τον παππού του τον Αλκαίο, πατέρα του Αμφιτρύωνα.

Από την *Ελληνική Μυθολογία* του Ι.Θ. Κακριδή (διασκευή).

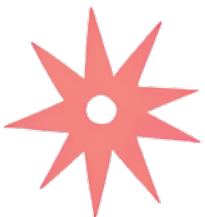
Άλλοι υποστηρίζουν ότι το όνομα Ηρακλής προέρχεται από τις λέξεις Ήρα (το όνομα της θεάς) και κλέος (δόξα), επειδή, μέσα από τις δοκιμασίες που του έβαλε η Ήρα, τελικά κατέκτησε τη δόξα (Διόδωρος Σικελιώτης, Ιστορική Βιβλιοθήκη, 4.10.1).

Μεγαλώνοντας, ο Ηρακλής παντρεύτηκε τη Μεγάρρα, μια πριγκίπισσα της Θήβας, και έγινε εκεί βασιλιάς. Η Ήρα, όμως, φρόντισε να τον τρελάνει και να τον οδηγήσει στο να σκοτώσει τη σύζυγο και τα παιδιά του.

Όταν συνήλθε, απαρηγόρητος για το κακό που είχε κάνει, πήγε στο Μαντείο των Δελφών, για να ρωτήσει τον θεό Απόλλωνα με ποιον τρόπο θα μπορούσαν οι θεοί να τον συγχωρήσουν. Η Πυθία, η ιέρεια του Απόλλωνα, τον συμβούλευσε να πάει στις Μυκήνες και να υπηρετήσει τον ξάδελφό του, τον βασιλιά Ευρυσθέα, κάνοντας άθλους, δηλαδή κατορθώματα. Έπειτα, θα γινόταν αθάνατος, όπως οι θεοί. Κάπως έτσι, λοιπόν, ο Ηρακλής έγινε ήρωας, δηλαδή κάποιος που κάνει σπουδαία κατορθώματα, βοηθάει τους άλλους και πολεμάει το κακό.

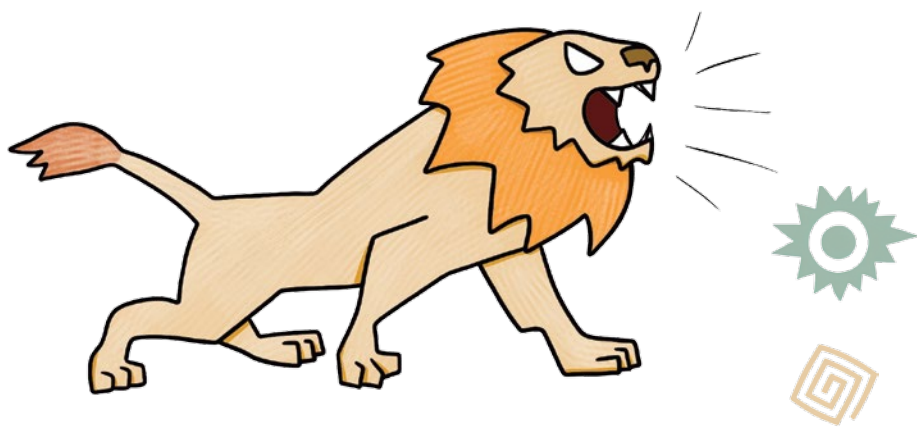
Ο Ηρακλής φέρνει τον Ερυμάνθιο κάπρο στον Ευρυσθέα, ο οποίος, φοβισμένος, κρύβεται σε πιθάρι.
Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης,
Νέα Υόρκη

Οι κυριότεροι άθλοι του Ηρακλή στην Πελοπόννησο

Ο Ηρακλής, μαζί με τον ανιψιό του Ιόλαο, πήγε στις Μυκήνες, όπου συνάντησε τον βασιλιά Ευρυσθέα. Εκείνος του ζήτησε να πραγματοποιήσει δώδεκα άθλους, ελπίζοντας ότι δε θα τα κατάφερνε.

Στη Νεμέα ο Ηρακλής έπρεπε να σκοτώσει ένα **λιοντάρι** με τόσο σκληρό δέρμα, που κανένα βέλος δεν μπορούσε να τρυπήσει. Ζούσε σε σπηλιά με δύο εισόδους. Ο Ηρακλής έκλεισε τη μία είσοδο και πάλεψε με το λιοντάρι, ώσπου το έπνιξε. Μετά φόρεσε το δέρμα του, τη λεοντή. Όταν τον είδε έτσι ντυμένο, ο Ευρυσθέας τρόμαξε και κρύφτηκε σε ένα πιθάρι.

Ο Ηρακλής παλεύει με το λιοντάρι της Νεμέας
Βρετανικό Μουσείο

Ο Ηρακλής και το λιοντάρι της Νεμέας

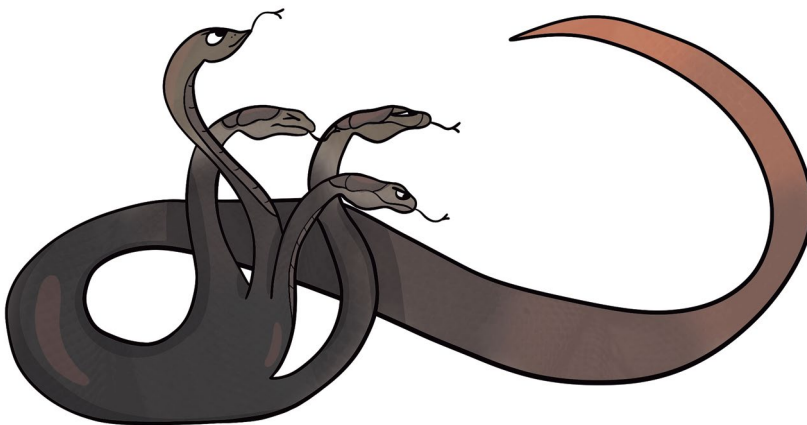
Ο Ηρακλής

Η Νεμέα και τα Νέμεα

Ο φτωχός βοσκός Μόλορχος φιλοξένησε τον Ηρακλή, όταν κυνηγούσε το λιοντάρι της Νεμέας. Για να τον τιμήσει, θέλησε να θυσιάσει το μοναδικό του κριάρι. Όμως, ο Ηρακλής του είπε να περιμένει τριάντα μέρες. Επειτα, αν επέστρεφε νικητής, να το θυσιάσουν μαζί στον Δία, αν όχι, να το προσφέρει στον ίδιο τον Ηρακλή, τιμώντας τον ως ήρωα που πέθανε. Ο Ηρακλής νίκησε το λιοντάρι και έκανε τη θυσία στον Δία μαζί με τον Μόλορχο. Σε ανάμνηση αυτής της θυσίας γεννήθηκαν τα Νέμεα, οι αθλητικοί αγώνες που οργανώνονταν στη Νεμέα προς τιμήν του Δία.

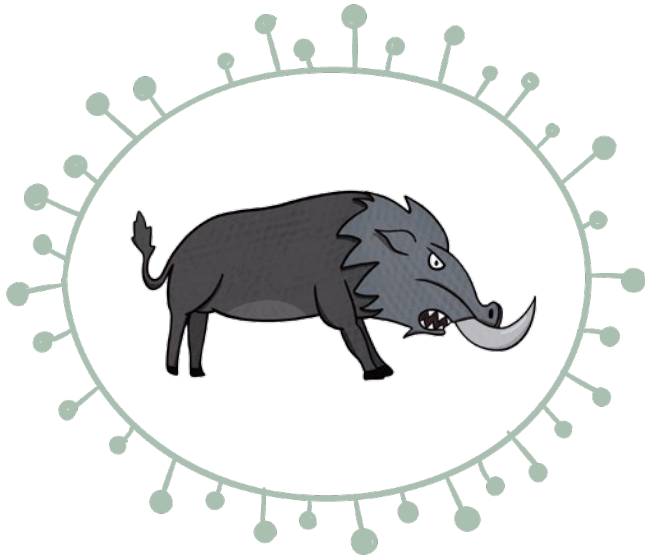
Από την *Ελληνική Μυθολογία* του Ι.Θ. Κακριδή (διασκευή).

Στη **λίμνη Λέρνη** ζούσε η **Λερναία Ύδρα**, ένα νερόφιδο με πολλά κεφάλια. Όταν κοβόταν ένα, φύτρωναν δύο. Ο Ηρακλής έκοβε κεφάλια και ο Ιόλαος έκαιγε το κομμένο σημείο, ώστε να μην ξαναφυτρώνουν. Τελειώνοντας, έκαναν τα βέλη του **θανατηφόρα***, βουτώντας τα στο αίμα του τέρατος.

Θανατηφόρα:

Αυτά που προκαλούν θάνατο

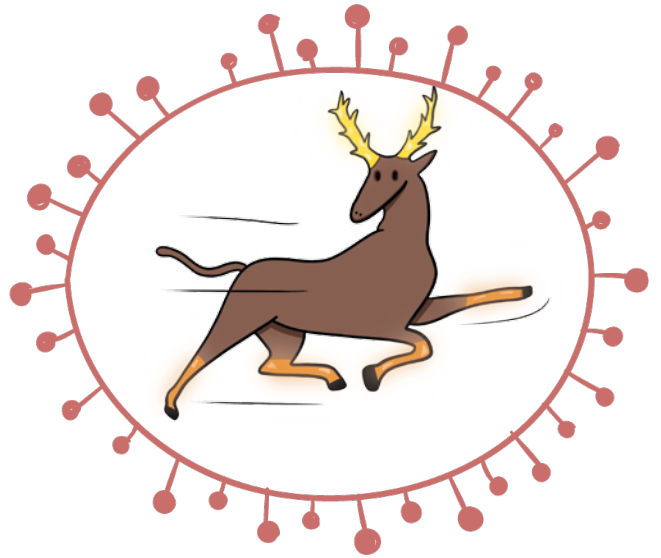

Στο **όρος Ερύμανθος** ένα **αχριοχούρουνο** προκαλούσε καταστροφές. Ο Ηρακλής το έπιασε και το πήγε ζωντανό στον Ευρυσθέα, ο οποίος τρομαγμένος κρύφτηκε πάλι στο πιθάρι.

Στο **Κερύνειο όρος** ζούσε ένα πολύ γρήγορο **ελάφι** με χρυσά κέρατα και χάλκινα πόδια. Ο Ηρακλής το κυνηγούσε έναν χρόνο, ώσπου κουρασμένο σταμάτησε για νερό. Έτσι, το έπιασε, το πήγε στον Ευρυσθέα και μετά το ελευθέρωσε, κρατώντας την υπόσχεσή του στην Άρτεμη που το προστάτευε.

Στη **λίμνη Στυμφαλία** ζούσαν οι **Στυμφαλίδες Όρνιθες**, πουλιά με ψηλά πόδια, κοφτερό ράμφος και φτερά από μέταλλα, που εκτόξευαν σαν βέλη. Ο Ηρακλής έπρεπε να τις σκοτώσει. Ήταν δύσκολο, επειδή τις προστάτευε ο θεός Άρης. Τον βοήθησε η θεά Αθηνά, που του έδωσε δύο χάλκινες πλάκες που δημιουργούσαν ήχο. Ο ήχος έκανε τις Όρνιθες να φανερωθούν και ο Ηρακλής με βέλη σκότωσε πολλές. Όσες ξέφυγαν, πέταξαν μακριά.

Στην **Ήλιδα**, ο βασιλιάς Αυγείας είχε πολλά βόδια, δώρο από τον πατέρα του, τον Ήλιο. Όμως, οι γεμάτοι κοπριά **στάβλοι** του μύριζαν πολύ άσχημα. Ο Ηρακλής τους καθάρισε, σκάβοντας αυλάκια και στρέφοντας εκεί τα νερά δύο κοντινών ποταμών.

Ο Ηρακλής σκοτώνει τις Όρνιθες της Στυμφαλίας
Βρετανικό Μουσείο, Λονδίνο

Τι ήταν οι Στυμφαλίδες Όρνιθες

Οι άθλοι του Ηρακλή μας βοηθούν να κατανοήσουμε διάφορα προβλήματα που αντιμετώπιζαν οι άνθρωποι στην αρχαιότητα, όπως οι επιθέσεις των άγριων ζώων, οι φυσικές καταστροφές και οι δυσκολίες της καθημερινής ζωής. Παράλληλα, φανερώνουν την ανάγκη εκείνων των ανθρώπων να πιστεύουν σε ήρωες, πίστη που τους δυνάμωνε, ώστε να ξεπερνούν τα προβλήματά τους. Άλλωστε, οι ιστορίες των άθλων μας δείχνουν πώς κάποιος μπορεί να ξεπερνά μεγάλα εμπόδια όχι μόνο με δύναμη αλλά και με εξυπνάδα, θάρρος και προσπάθεια.

Για παράδειγμα, τα μεταλλικά φτερά που εκτόξευαν οι Στυμφαλίδες Όρνιθες μπορεί να συνδέονται με τη δύναμη των καταιγίδων και τον τρόμο που προκαλούσαν.

Από την *Ελληνική Μυθολογία* του Ι.Θ. Κακριδή (διασκευή).

**Ας δώσουμε δικούς μας τίτλους
στους έξι άθλους του Ηρακλή
στην Πελοπόννησο**

- 1.....
- 2.....
- 3.....
- 4.....
- 5.....
- 6.....

Ταξίδι στην άκρη της γης

Αφού τελείωσε με τους άθλους του στην Πελοπόννησο, ο Ευρυσθέας σκέφτηκε να στείλει τον Ηρακλή πιο μακριά, έχοντας πάντοτε την ελπίδα πως ο ξάδελφός του, τελικά, θα αποτύχει. Αποφάσισε, λοιπόν, να τον στείλει στη Θράκη, για να του φέρει τα **άλογα** του βασιλιά **Διομήδη**, αλλά και στην Κρήτη, για να του φέρει τον **ταύρο** του βασιλιά **Μίνωα**. Αυτά ήταν ζώα πολύ άγρια, αλλά ο Ηρακλής κατάφερε να τα υποτάξει και να τα πάει στον Ευρυσθέα.

Ο Ηρακλής αιχμαλωτίζει τον ταύρο
Μουσείο της Ακρόπολης

Τα άλογα του Διομήδη

Ο Διομήδης ήταν γιος του Άρη και της Κυρήνης. Βασίλευε στη Θράκη, σε έναν άγριο και πολεμικό λαό, τους Βίστονες, που ζούσαν, οι πιο πολλοί, γύρω από μια λίμνη που είχε πάρει το όνομά τους, τη Βιστονική λίμνη. Ο Διομήδης είχε τέσσερα παράξενα θηλυκά άλογα που ήταν πολύ άγρια. Από τα ρουθούνια τους πετούσαν φωτιά.

Από την *Ελληνική Μυθολογία*
του Ι.Θ. Κακριδή (διασκευή).

Ο Ηρακλής και τα άλογα του Διομήδη
Λεπτομέρεια ρωμαϊκού μωσαϊκού
Βαλένθια, Ισπανία

Ο ταύρος του Μίνωα

Ο Μίνωας είχε υποσχεθεί στον Ποσειδώνα ότι θα θυσιάζει σε αυτόν ό,τι έβγαινε από τη θάλασσα και ο Ποσειδώνας φρόντισε να βγει ένας δυνατός και άγριος ταύρος. Ο Μίνωας, που του άρεσε ο ταύρος, ξεγέλασε τον θεό και θυσίασε έναν άλλον, δικό του. Την απάτη την κατάλαβε ο Ποσειδώνας και έκανε τον ταύρο το φόβητρο ολόκληρης της Κρήτης. Έβγαινε από τον στάβλο του, αλώνιζε σε χωράφια, βουνά και πολιτείες, και αλίμονο σε όποιον έβρισκε στο διάβα του!

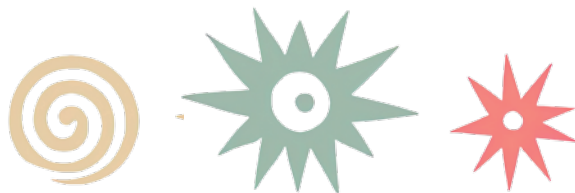
Από το βιβλίο του Κ. Παπαδημητρίου, *Θεοί και ήρωες των αρχαίων Ελλήνων* (διασκευή).

*Τι έχετε να πείτε
για την πράξη του Μίνωα;*

Αμέσως μετά, ο Ευρυσθέας έστειλε τον Ηρακλή στον Εύξεινο Πόντο, για να πάρει τη **ζώνη της Ιππολύτης**, της βασίλισσας των Αμαζόνων, ενός γυναικείου στρατού που ήταν ξακουστός για την ικανότητά του να πολεμάει με τόξο και ακόντιο. Ο Ηρακλής τα κατάφερε και πάλι και παρέδωσε τη ζώνη στον Ευρυσθέα. Στη συνέχεια, ο Ευρυσθέας τον έστειλε να του φέρει τα **βόδια του Γηρυόνη**. Όταν ο Ηρακλής έφτασε στο στενό του Γιβραλτάρ, την άκρη της γης, έστησε δύο μεγάλους βράχους που αργότερα ονομάστηκαν Ηράκλειες στήλες.

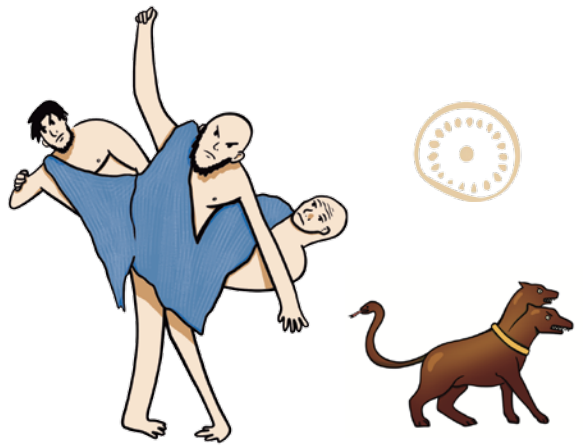
Ο Ηρακλής μάχεται με τις Αμαζόνες
Μουσείο του Λούβρου, Παρίσι

Ο **Γηρυόνης**, ένα τέρας με τρία ανθρώπινα σώματα και δύο πόδια, είχε ένα κοπάδι από κόκκινα μεγάλα βόδια, που φύλαγε ένας σκύλος με δύο κεφάλια και ουρά φιδιού, ο **Όρθος**. Ο Ηρακλής τους νίκησε και πήρε τα βόδια.

Μετά, πήρε εντολή να κλέψει τα **χρυσά μήλα**, που συμβόλιζαν τη γονιμότητα, από ένα μαγικό δέντρο που φύλαγαν οι κόρες της Νύχτας, οι **Εσπερίδες**, μαζί με έναν δράκο. Ταξίδεψε μακριά και έφτασε στη σημερινή Λιβύη, όπου συνάντησε τον Άτλαντα, έναν Τιτάνα που ήταν καταδικασμένος να σηκώνει τον ουρανό στους ώμους του. Ο Άτλας γνώριζε πού βρισκόταν το μαγικό δέντρο και έφερε τα μήλα στον Ηρακλή, ο οποίος κράτησε τον ουρανό. Όμως ο Άτλας αρνήθηκε να ξαναπάρει το βάρος του ουρανού. Τελικά, ο Ηρακλής με έξυπνο τρόπο κατάφερε να του το επιστρέψει.

Τελευταίος άθλος του Ηρακλή ήταν να φέρει στον Ευρυσθέα ζωντανό τον **Κέρβερο**, τον σκύλο με τα τρία (ή περισσότερα) κεφάλια που φύλαγε τις πύλες του Άδη. Τα κατάφερε και πάλι και ήταν πια ελεύθερος.

Γηρυόνης

Όρθος

Edward Burne-Jones (1869)
Ο κήπος των Εσπερίδων
Μουσείο Τέχνης Αμβούργου

Το κύπελο του Ήλιου

Άτλας

Ο Κέρβερος

Ο κάτω κόσμος, το βασίλειο του Πλούτωνα και της Περσεφόνης, ήταν ένας τόπος απέραντος, κρύος και σκοτεινός. Για να μην τολμήσει κανένας να φύγει, ο βασιλιάς του Άδη είχε βάλει φύλακα στην πύλη ένα τρομαχτικό σκυλί, τον Κέρβερο. Το σκυλί αυτό είχε πενήντα κεφάλια. Τα τρία μπροστινά ήταν σκυλίσις και τα άλλα πάνω στη ράχη του ήταν κεφάλια διάφορων ζώων. Η ουρά του κατέληγε στο κεφάλι ενός φαρμακερού φιδιού.

Από την *Ελληνική Μυθολογία* του Ι.Θ. Κακριδή (διασκευή).

Βρίσκουμε φωτογραφίες με κεφάλια ζώων και φτιάχνουμε ένα κολλάζ που να παρουσιάζει τον Κέρβερο.

Ας γράψουμε τους έξι άθλους του Ηρακλή που έγιναν μακριά από την Πελοπόννησο

- 1 .....
- 2 .....
- 3 .....
- 4 .....
- 5 .....
- 6 .....

Το τέλος της περιπέτειας

Στον Άδη που κατέβηκε ο Ηρακλής γνώρισε τον **Μελέαγρο**. Εκείνος του ζήτησε, όταν επιστρέψει στον επάνω κόσμο, να βρει την αδερφή του, τη **Δηιάνειρα**, και να την παντρευτεί.

Έτσι, όταν ο Ηρακλής πήρε τη συγχώρεση των θεών, ξεκίνησε ένα μακρύ ταξίδι, για να τη βρει. Αλλά, εκτός από τον Ηρακλή, τη Δηιάνειρα την ήθελε και ο ποταμός **Αχελώος**, ο οποίος είχε την ικανότητα να αλλάζει μορφές. Ο Ηρακλής, όμως, κατάφερε να τον νικήσει, χρησιμοποιώντας το μυαλό και τις δυνάμεις του.

Francois Joseph Bosio (1824)
Ο Ηρακλής πολεμά με τον Αχελώο που έχει μεταμορφωθεί σε φίδι
Μουσείο Λούβρου, Παρίσι

Johann Köler (1865)
Ο Ηρακλής φέρνει τον Κέρβερο
Μουσείο Τέχνης, Εσθονία

Γιατί ένας ποταμός μνηστήρας μου ήταν,
λέω τον Αχελώο, που με ζητούσε
απ' τον γονιό μου επίμονα ως ερχόταν
συχνά με τρεις μορφές, πότε σαν ταύρος
ολόκορμος, πότε σαν πλουμισμένος
δράκοντας πολυγύριστος και πότε
με πρόσωπο βοδιού κι αντρίκειο σώμα.

Τέτοιον γαμπρόν η δόλια καρτερώντας,
παρακαλούσα πάντα να πεθάνω,
ώσπου τέλος ήρθε ο πολυξακουσμένος γιος
του Δία και της Αλκμήνης, και μ' εκείνον τότε
σ' αγώνα ως πιάστηκε τρανό, με λευτερώνει.

Απόσπασμα από την τραγωδία του Σοφοκλή *Τραχίνιες* (διασκευή).
Μετάφραση Ι. Γρυπάρη, στίχοι 8-21.

Ο Ηρακλής και η Δηιάνειρα κάποτε
βρέθηκαν στον ποταμό Εύηνο, όπου
συνάντησαν τον Νέσσο. Ο **Νέσσος**
ήταν Κένταυρος, δηλαδή μισός
άνθρωπος και μισός άλογο.

Ο Ηρακλής τού ζήτησε να βοηθήσει
τη Δηιάνειρα να περάσει τον ποταμό,
αλλά ο Κένταυρος προσπάθησε να
την κλέψει. Θυμωμένος ο Ηρακλής,
τον σκότωσε με δηλητηριασμένα βέλη.
Πεθαίνοντας, ο Κένταυρος είπε ψέματα
στη Δηιάνειρα ότι ο άντρας της δεν
την αγαπούσε πια και ότι, για να τον
ξανακερδίσει, έπρεπε να του δώσει να
φορέσει χιτώνα (ρούχο) ποτισμένο με
αίμα νεκρού Κένταυρου.

Ηρακλής, Δηιάνειρα, Νέσσος
Μουσείο Καλών Τεχνών Βοστώνης, ΗΠΑ

Κένταυροι

Η Δηιάνειρα πίστεψε τον Νέσσο και φύλαξε λίγο από το αίμα του. Όταν, λοιπόν, ο Ηρακλής της ζήτησε έναν χιτώνα, του έδωσε αυτόν που είχε ποτίσει με το αίμα του Κένταυρου. Αυτό το αίμα, όμως, είχε δηλητηριαστεί από τα βέλη του Ηρακλή. Έτσι, ο ήρωας άρχισε να νιώθει αφόρητους πόνους. Ετοίμασε, λοιπόν, μια στοίβα ξύλα, ανέβηκε επάνω και παρακαλούσε κάποιος να ανάψει τη φωτιά, για να τον βοηθήσει να πεθάνει. Ο Φιλοκτήτης που περνούσε από εκεί, άναψε τη φωτιά και ο Ηρακλής έφυγε από τη ζωή. Μετά τον θάνατό του, ο Δίας έστειλε ένα σύννεφο και τον ανέβασε στον Όλυμπο, όπου έγινε θεός της ρώμης, δηλαδή της δύναμης του σώματος, και αρχηγός των ηρώων. Η Ήρα τον αποδέχτηκε και ο πατέρας του τον πάντρεψε με τη θεά της νιότης, την Ήβη.

Ο Ηρακλής
φτάνει στον Όλυμπο
Μουσείο Λούβρου, Παρίσι

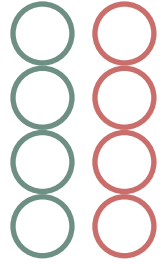
Η «Αποθέωση» του Ηρακλή, δηλαδή η υποδοχή του στον Όλυμπο μετά τον θάνατό του.
Εικονίζονται ο Δίας, η Ήρα και ο Ηρακλής που φορά τη λεοντή
και συνοδεύεται από την Ίριδα, την αγγελιοφόρο των θεών.
Βρίσκεται στο Μουσείο της Ακρόπολης.

Αξιολογούμε τις γνώσεις μας

1. Ποιες προτάσεις είναι Σωστές και ποιες Λανθασμένες;

- Ο Ηρακλής σκότωσε το ελάφι της Άρτεμης.
- Οι Στυμφαλίδες Όρνιθες είχαν φτερά από μέταλλο.
- Ο Άτλας κρατούσε τον ουρανό.
- Ο Ηρακλής σκότωσε τη Λερναία Ύδρα μόνος του.

2. Ας κυκλώσουμε όσα από τα παρακάτω θεωρούμε χαρακτηριστικά του Ηρακλή:

γενναίος, δυνατός, ανόητος, εξυπνος, τεμπέλης, θαρραλέος, αδιάφορος, άδικος

3. Σύμφωνα με έναν μύθο, ο Ηρακλής, όταν ήταν νέος, έπρεπε να αποφασίσει ποιο δρόμο ζωής θα ακολουθούσε. Η Αρετή και η Κακία εμφανίστηκαν μπροστά του. Τι του πρότειναν και ποιον δρόμο διάλεξε ο Ηρακλής; Ας αναζητήσουμε πληροφορίες για την επιλογή του και ας τις συζητήσουμε στην τάξη.

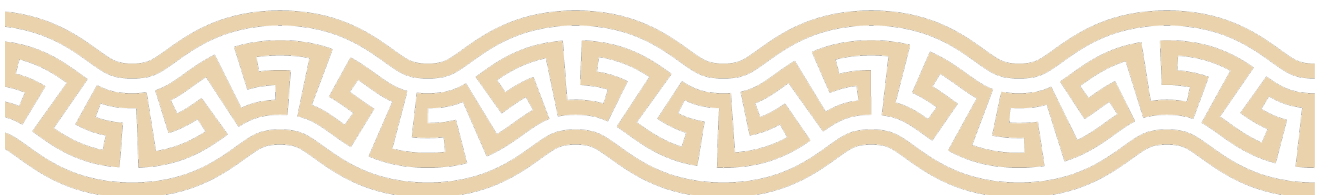

Τι μάθαμε σε αυτήν την ενότητα

Αν μπορούσες να ταξιδέψεις στον κόσμο της μυθολογίας και να μεταμορφωθείς σε Ιόλαο, σε ποιον άθλο του Ηρακλή θα ήθελες να πάρεις μέρος και γιατί; Τι θα συζητούσες με τον Ηρακλή; Μπορείς να παρουσιάσεις ένα μικρό θεατρικό με τον διάλόγό σας;

Οι άθλοι του Ηρακλή σε εικόνες

Ο Θησέας

Ένα βήμα ακόμη, ώστε να μάθουμε για άλλον έναν ήρωα, τον Θησέα, και...

- ▶ να γνωρίσουμε τους μύθους για τη ζωή και τα κατορθώματά του
- ▶ να αναγνωρίσουμε τα χαρακτηριστικά του ήρωα, που βοήθησε έναν λαό να γίνει πολιτισμένος, και τα χαρακτηριστικά του ηγέτη, δηλαδή τη γενναιότητα, την αυταπάρνηση, την αφοσίωση στο καθήκον της σωτηρίας της πόλης.

*Τον δεύτερο τον ήρωα σ' εκείνα εκεί τα χρόνια
Θησέα τον ελέγανε κι ήτανε γιος του Αιγέα.*

*Τον Ηρακλή τον ήρωα είχε για πρότυπό του,
μα έγινε και βασιλιάς της πόλης της Αθήνας
που ήταν εξαιρετικός και επιτυχημένος.*

*Τον πιο γνωστό τον άθλο του τον έκανε στην Κρήτη,
εκεί που τον Μινώταυρο τον σκότωσε γενναία
και στην Αθήνα γύρισε ηγέτης, νικητής.*

*Τι ήταν ο Μινώταυρος; Ήτανε ένα τέρας
με μια μορφή ανθρώπινη, μα με κεφάλι ταύρου,
που είχε δύναμη πολλή και έτρωγε ανθρώπους.*

*Εκτός απ' τον Μινώταυρο, ο ήρωας Θησέας
ήταν και εξολοθρευτής πέντε φριχτών ληστών
που έκλεβαν και σκότωναν πολλούς περαστικούς
στον δρόμο απ'την Επίδαυρο μέχρι και την Αθήνα.*

Από το βιβλίο του Γ. Μπίκου, *Μυθο-λογία και αλήθειες για παιδιά δημοτικού.*

**Ο Θησέας,
ο Αθηναίος ήρωας**

Ο **Αιγέας**, ο βασιλιάς της Αθήνας, πήγε κάποτε στην Τροιζήνα, όπου γνώρισε και παντρεύτηκε την **Αίθρα**, την κόρη του βασιλιά της πόλης, Πιθθέα. Ο Αιγέας και η Αίθρα απέκτησαν ένα παιδί, τον **Θησέα**. Σύμφωνα με τον μύθο, όμως, την Αίθρα αγάπησε και ο θεός Ποσειδώνας κι έτσι εξηγείται η θεική καταγωγή του Θησέα.

Προτού γεννηθεί ο Θησέας, ο πατέρας του, Αιγέας, έπρεπε να γυρίσει στην Αθήνα. Έκρυψε, λοιπόν, κάτω από έναν βράχο ένα σπαθί και ένα ζευγάρι χρυσά σανδάλια. «Αν γεννήσεις αγόρι, όταν μεγαλώσει και έχει τη δύναμη να σηκώσει τον βράχο, δείξε του πού τα έχω κρύψει και πες του να έρθει να με βρει στην Αθήνα», είπε ο Αιγέας στην Αίθρα.

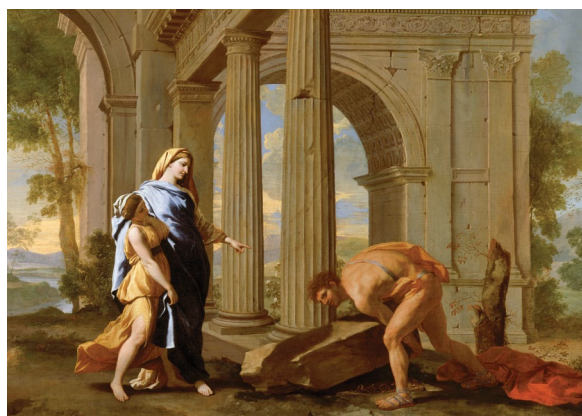
Το όνομα του Θησέα

Η Αίθρα ονόμασε τον γιο της Θησέα, επειδή ο πατέρας του είχε «θέσει» τα σημάδια της αναγνώρισής του κάτω από τον βράχο.

Από την *Ελληνική Μυθολογία* του Ι.Θ. Κακριδή.

Στη χώρα μας, με ποιον τρόπο
επιλέγουν οι γονείς τα ονόματα
των παιδιών τους σήμερα
και με ποιον τρόπο
τα επέλεξαν παλιότερα;
Τι συνηθίζεται σε άλλες χώρες;

Όταν μεγάλωσε ο Θησέας, πήρε τα δώρα του πατέρα του και ξεκίνησε για την Αθήνα. Στη διαδρομή νίκησε κακοποιούς και τέρατα. Έτσι, οι άνθρωποι ένιωσαν ασφαλείς και τον θαύμασαν.

Nicolas Poussin (1638)
Ο Θησέας βρίσκει το σπαθί του πατέρα του
Μουσείο Condé, Γαλλία

Οι άθλοι του Θησέα

Περιφήτης

Στην Επίδαυρο, ο Θησέας νίκησε τον γιο του Ήφαιστου, τον Περιφήτη, που λήστευε περαστικούς, χτυπώντας τους με σιδερένιο ρόπαλο.

Σίνης

Στις Κεχριές, ο Σίνης εξολόθρευε τους περαστικούς, δένοντάς τους σε αντικριστά δέντρα. Ο Θησέας τού έκανε το ίδιο.

Φαιά

Στους σημερινούς Αγίους Θεοδώρους, ο Θησέας σκότωσε τη Φαιά, ένα τεράστιο αγριογούρουνο που προκαλούσε καταστροφές.

Σκίρωνας

Στα Μέγαρα, ο Σκίρωνας έσπρωχνε τους περαστικούς, που του έπλεναν τα πόδια, για να τους φάει μια τεράστια χελώνα. Ο Θησέας τον έσπρωξε στη χελώνα. Έπειτα, τη σκότωσε και έκανε το καβούκι της ασπίδα.

Κερκύονας

Στην Ελευσίνα, ο Θησέας σκότωσε τον Κερκύονα που -καθώς ήταν μισός άνθρωπος, μισός φίδι- αγκάλιαζε και έπνιγε τους ανθρώπους.

Προκρούστης

Στο σημερινό Δαφνί, ο Προκρούστης ξάπλωνε τους περαστικούς σε ένα κρεβάτι και τους τραβούσε τα πόδια, αν ήταν πιο κοντοί, ή τους τα έκοβε, αν ήταν πιο ψηλοί. Έτσι τον εξόντωσε και ο Θησέας.

Λίγο πριν φτάσει στην Αθήνα, ο Θησέας έκανε μπάνιο στον Κηφισό ποταμό, για να **εξαγνιστεί***. Στο μεταξύ, η φήμη για τους άθλους του είχε φτάσει στο παλάτι.

Εξαγνίζομαι:
γίνομαι αγνός, διώχνω τις αμαρτίες από πάνω μου

Οι άθλοι του Θησέα

Εικόνες για τους άθλους του Θησέα

Η συνάντηση

«Αυτό το παλικάρι μπορεί να μας βοηθήσει», σκέφτηκε ο γέρο Αιγέας και διέταξε, μόλις φανεί, να τον φέρουν μπροστά του. Όταν άνοιξε η πόρτα του παλατιού και μπήκε ο λαμπρός νέος, ο γέρο βασιλιάς στύλωσε τα μάτια στα χρυσά του σανδάλια και στο σπαθί που κρατούσε.

Ο Θησέας και η Φαιά (ή Κρομμύων)
Μουσείο του Λούβρου, Παρίσι

Από το βιβλίο της Σ. Ζαραμπούκα,
Μυθολογία 10, Ο Θησέας και ο Μινώταυρος.

Πώς να ένιωσε άραγε
ο βασιλιάς τη στιγμή
που ανακάλυψε
ότι ο επισκέπτης
είναι ο γιος του;

Ο Θησέας αντιμετωπίζει τον Μινώταυρο

Οι πολίτες της Αθήνας συχνά οργάνωναν αγώνες προς τιμήν της θεάς Αθηνάς. Κάποτε, στους αγώνες συμμετείχε και ο γιος του Μίνωα, του βασιλιά της Κρήτης. Ο **Ανδρόγεωσ**, όπως τον έλεγαν, ήταν πολύ δυνατός και νίκησε σε όλα τα αγωνίσματα. Έπειτα -με δική του απόφαση είτε με εντολή του Αιγέα- πάλεψε με τον ταύρο που είχε φέρει ο Ηρακλής από την Κρήτη και κατέστρεψε τον Μαραθώνα. Αλλά δεν τα κατάφερε και σκοτώθηκε. Αυτός ο ταύρος, αργότερα, αιχμαλωτίστηκε από τον Θησέα και θυσιάστηκε στον Απόλλωνα.

Όμως, ο θάνατος του Ανδρόγεωσ δεν έμεινε ατιμώρητος. Για να εκδικηθεί τον θάνατο του γιού του, ο **Μίνωας** επιτέθηκε με τα καράβια του, νίκησε τους Αθηναίους και τους υποχρέωσε κάθε χρόνο να στέλνουν στην Κρήτη επτά νέες και επτά νέους, για να τους τρώει ο Μινώταυρος.

Αυτός ο **Μινώταυρος** ήταν ένα τέρας με σώμα ανθρώπου και κεφάλι ταύρου. Ζούσε στο παλάτι του Μίνωα, σε έναν λαβύρινθο (κτίριο με πολλούς μπερδεμένους διαδρόμους) που είχε σχεδιάσει ο αρχιτέκτονας Δαίδαλος.

Όταν ο Θησέας έφτασε στην Αθήνα, αποφάσισε να πάει κι εκείνος ως θυσία στην Κρήτη, με σκοπό να αντιμετωπίσει τον Μινώταυρο. Ο πατέρας του, βέβαια, δεν ήθελε να τον αφήσει. Τελικά, όμως, αναγκάστηκε να δεχτεί, αφού ο Θησέας δεν άλλαζε γνώμη.

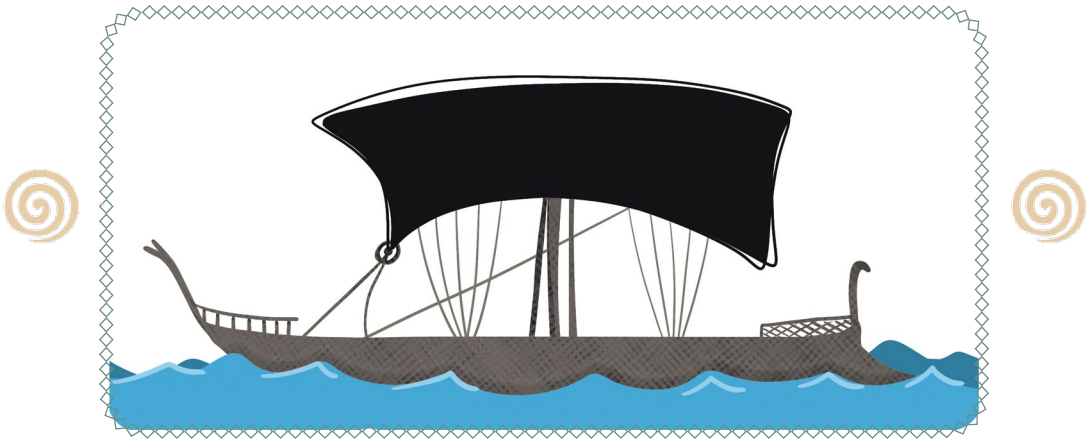
Ο Θησέας συλλαμβάνει
τον ταύρο του Μαραθώνα
Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης
Νέα Υόρκη

Μινώταυρος
Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Μαδρίτης
Ισπανία

Λίγο πριν το καράβι με τα μαύρα πανιά του πένθους ξεκινήσει για την Κρήτη, ο Αιγέας ζήτησε από τον γιο του, αν όλα πάνε καλά, στην επιστροφή να αλλάξει τα πανιά και να βάλει λευκά. Διαφορετικά, θα σήμαινε ότι δεν είχε καταφέρει να επιζήσει.

Στην Κρήτη ο Θησέας γνώρισε την **Αριάδνη**, την κόρη του Μίνωα. Εκείνη τον βοήθησε να βγει από τον λαβύρινθο, δίνοντάς του ένα κουβάρι νήμα, τον μίτο. Ο Θησέας στερέωσε το κουβάρι στην είσοδο του λαβύρινθου και άρχισε να το ξετυλίγει. Έτσι, κατάφερε να βγει από τον λαβύρινθο, αφού πρώτα σκότωσε τον Μινώταυρο.

Η μονομαχία του Θησέα με τον Μινώταυρο
Μουσείο Ακρόπολης

Αντουάν-Λουί Μπαρί (1843)
Ο Θησέας σκοτώνει τον Μινώταυρο
Μουσείο Τέχνης Βαλτιμόρης
ΗΠΑ

Ένα σταυρόλεξο για τον Θησέα και τον Μινώταυρο

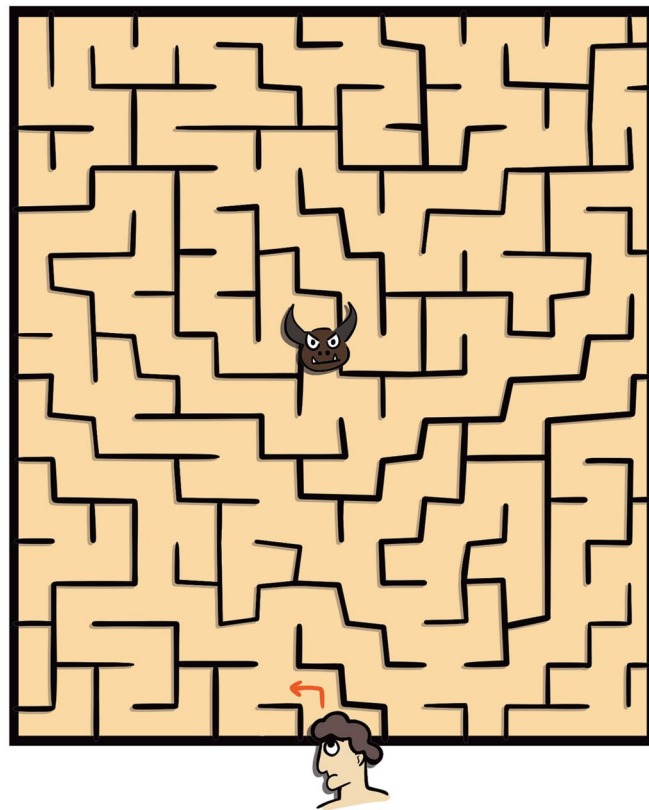
Θησέας και Μινώταυρος: Απεικονίσεις σε αγγεία και ψηφιδωτά

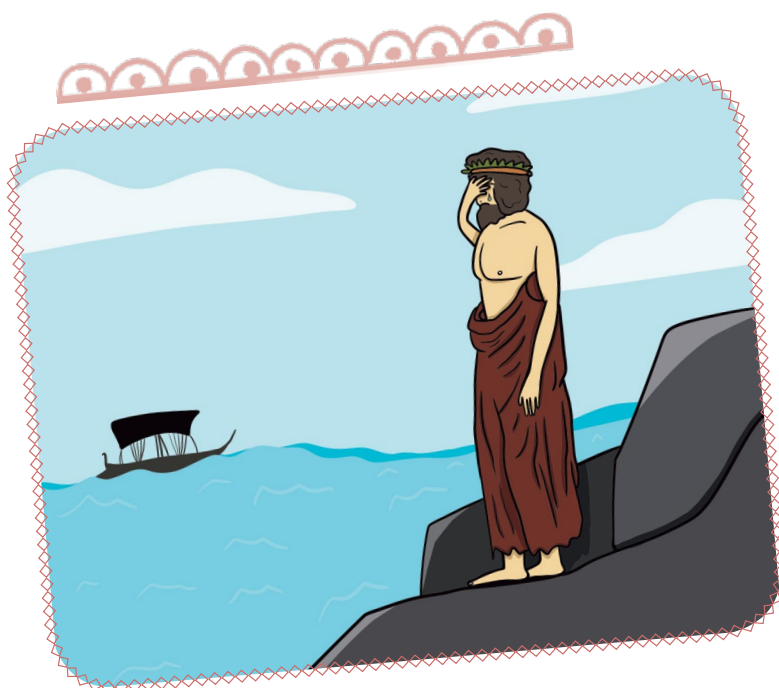
Ας πάρουμε τον δικό μας μίτο (χρωματιστή μπογιά) και ας προσπαθήσουμε να οδηγήσουμε τον Θησέα στον Μινώταυρο.

Ο Θησέας γίνεται βασιλιάς

Αφού σκότωσε τον Μινώταυρο, ο Θησέας με την Αριάδνη και τους άλλους Αθηναίους δραπέτευσαν για την Αθήνα. Σταμάτησαν, για να ξεκουραστούν, στη Νάξο. Εκεί, ο θεός Διόνυσος είδε την Αριάδνη και θέλησε να την κρατήσει κοντά του. Ο Θησέας στενοχωρήθηκε, αλλά δεν μπορούσε να μην υπακούσει στον θεό. Όπως ήταν έτσι στενοχωρημένος, όμως, ξέχασε να αλλάξει τα μαύρα πανιά με άσπρα, όταν συνέχισε το ταξίδι του για την Αθήνα.

Εντωμεταξύ, ο πατέρας του Θησέα, ο Αιγέας, κάθε μέρα πήγαινε στο Σούνιο και κοιτούσε πέρα μακριά στη θάλασσα. Περίμενε να δει το καράβι του Θησέα και ήλπιζε να ζει ο γιος του. Όταν είδε ότι το καράβι, που φάνηκε στον ορίζοντα, είχε μαύρα πανιά, τaráχτηκε πολύ. Αφάνταστα στενοχωρημένος, νομίζοντας ότι είχε χάσει τον μοναδικό του γιο, έπεσε από τον βράχο και πνίγηκε στη θάλασσα. Η θάλασσα αυτή από τότε ονομάστηκε **Αιγαίο πέλαγος**, από το όνομά του.

Όταν ο Θησέας έφτασε στην Αθήνα, έμαθε τα τραγικά νέα για τον θάνατο του πατέρα του. Ένωσε πολλές τύψεις, επειδή από δικό του λάθος έχασε τη ζωή του ο πατέρας του. Όμως, ο λαός της Αθήνας τον ήθελε βασιλιά και έτσι έγινε.

Έφτασε ο Θησέας

Φωτιές άναψαν σε όλα τα βουνά της Αττικής. «Έφτασε ο Θησέας!», άκουγες παντού. Οι μανάδες, που 'χαν στείλει τα παιδιά τους να τα φάει ο Μινώταυρος, ξεχύθηκαν στους δρόμους και χόρευαν σαν τρελές... Οι νέοι και οι νέες στεφανώθηκαν με τριαντάφυλλα, οι άντρες κρατούσαν δαδιά αναμμένα και όλοι μαζί βγήκαν να προϋπαντήσουν τα παιδιά τους, που επέστρεφαν σώα, καθώς και τον μεγάλο ήρωα και σωτήρα τους.

Από το βιβλίο του Κ. Παπαδημητρίου, *Θεοί και ήρωες των αρχαίων Ελλήνων* (διασκευή).

Έχετε ακούσει ή δει ποτέ κάποιον/α να τον/την υποδέχονται ως ήρωα/ηρωίδα στις μέρες μας; Με ποιον τρόπο γίνεται αυτή η υποδοχή;

Ο Θησέας βασίλεψε δημοκρατικά και δίκαια. Νοιαζόταν για τους αδύναμους και φρόντιζε για όλη την Αττική και όχι μόνο για την Αθήνα. Ένωσε όλους τους δήμους της Αττικής σε έναν και καθιέρωσε για την ένωση αυτή μια γιορτή με αγώνες και θρησκευτικές τελετές, η οποία ονομάστηκε «Παναθήναια».

Οι δημοκρατικές ιδέες του Θησέα

Οι δημοκρατικές ιδέες του Θησέα φαίνονται στην τραγωδία *Ικέτιδες* του **Ευριπίδη**. Ας δούμε τι απάντησε σε έναν κήρυκα, όταν πήγε στην Αθήνα και ζήτησε να δει τον τύραννο της πόλης: *Με ψέμα αρχίζεις να μιλάς ξένε, ζητώντας τύραννο* εδώ πέρα. Δεν την ορίζει την πόλη ένας, μόνο είναι η χώρα λεύτερη... Τίποτε απ' τον τύραννο στη χώρα πιο βλαβερό, όπου και πρώτο απ' όλα δεν είναι οι νόμοι κοινοί και είναι αφέντης ένας... κι αυτό ποτέ σωστό δεν είναι. Μα με γραμμένους νόμους ίσο δίκιο κι ο αδύνατος κι ο πλούσιος έχουν.*

Μετάφραση Ν. Ποριώτη (1911),
στίχοι 409-418 (διασκευή).

Με ποιον τρόπο κυβερνούσε την Αθήνα ο Θησέας;

Τύραννος:

αυτός που παίρνει την εξουσία με βία και κυβερνά χωρίς περιορισμούς από νόμους

Μαζί με τον Ηρακλή ο Θησέας πήρε μέρος σε εκστρατεία εναντίον των Αμαζόνων και έφερε στην Αθήνα την Αμαζόνα Αντιόπη (αλλού αναφέρεται ως Ιππολύτη). Την παντρεύτηκε και μαζί απέκτησαν τον Ιππόλυτο, ο οποίος αφιερώθηκε στη λατρεία της θεάς Άρτεμης.

Ο Ιππόλυτος είχε τραγικό τέλος. Η ιστορία του ενέπνευσε τον ποιητή **Ευριπίδη** να γράψει την τραγωδία *Ιππόλυτος*.

Φωτογραφία από παλαιότερη παράσταση της τραγωδίας *Ιππόλυτος* στο αρχαίο θέατρο της Επιδαύρου.

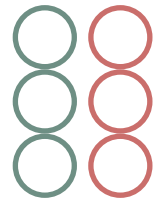

Ο Θησέας έχασε τον θρόνο του, όταν χρειάστηκε να ταξιδέψει μακριά. Επιστρέφοντας, διαπίστωσε ότι οι Αθηναίοι τον είχαν ξεχάσει και άλλος είχε πάρει τη θέση του. Έζησε την υπόλοιπη ζωή του στη Σκύρο.

1. Ποιες προτάσεις είναι Σωστές και ποιες Λανθασμένες;

- Ο Θησέας δεν είχε θεϊκή καταγωγή.
- Ο Θησέας βγήκε από τον λαβύρινθο χάρη στον μίτο της Αριάδνης.
- Ο Θησέας έγινε βασιλιάς της Αθήνας.

2. Συμπλήρωσε τις λέξεις: σανδάλια, βράχο, σπαθί, Αιχέα, Αθήνα

Ο Θησέας σήκωσε τον β _ _ _ ο και βρήκε το σ _ _ _ ί και τα χρυσά σ _ _ _ _ _ _ α. Με αυτά ταξίδεψε στην Α _ _ _ α, για να συναντήσει τον πατέρα του, τον Α _ _ _ α.

3. Η Αριάδνη έδωσε το νήμα στον Θησέα.

- ▶ Ας σκεφτούμε τι άλλο θα μπορούσε να του δώσει.
- ▶ Γνωρίζετε κάποιο παραμύθι, στο οποίο ο ήρωάς του έκανε κάτι παρόμοιο, για να βρει τον δρόμο της επιστροφής;

Τι μάθαμε σε αυτήν την ενότητα

Γράφουμε δύο από τους άθλους του Θησέα που μας έκαναν εντύπωση.

.....
.....

Ζωγραφίζουμε μια σκηνή από τη ζωή του Θησέα.

Η Αργοναυτική Εκστρατεία

Αυτό το βήμα θα το κάνουμε πάνω σε ένα καράβι, ώστε...

- ▶ να γνωρίσουμε τους μύθους για την Αργοναυτική Εκστρατεία και τις περιπέτειες των Αργοναυτών
- ▶ να καταλάβουμε τι σημαίνουν οι όροι εκστρατεία, χρησμός, θυσίες στους θεούς
- ▶ να αντιληφθούμε πώς συνδέονται και τι συνέπειες έχουν οι πράξεις των προσώπων που εμφανίζονται στην ενότητα.

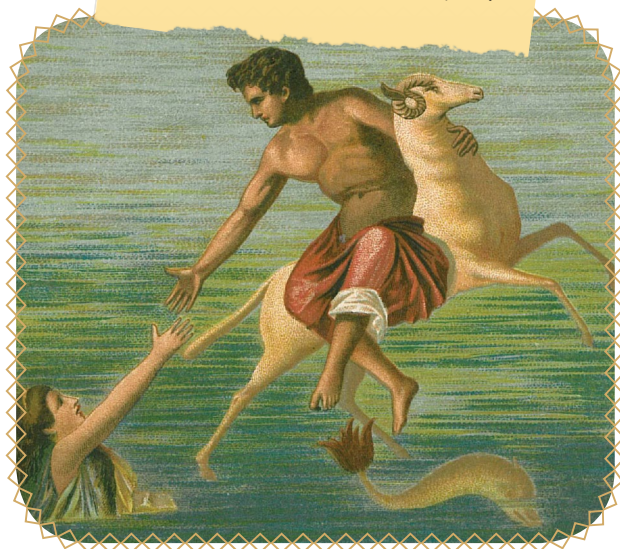
Το χρυσόμαλλο κριάρι σώζει τον Φρίξο και την Έλλη

Ήταν κάποτε ένας βασιλιάς στον Ορχομενό της Βοιωτίας, ο **Αθάμας**, που είχε σύζυγό τη **Νεφέλη** και δύο παιδιά, την Έλλη και τον Φρίξο. Όταν η Νεφέλη πέθανε, ο Αθάμας παντρεύτηκε μια άλλη γυναίκα, την **Ινώ**, και έκανε μαζί της άλλα δύο αγόρια.

Η Ινώ μισούσε τον Φρίξο, επειδή -ως μεγαλύτερος γιος που ήταν- θα γινόταν εκείνος βασιλιάς μετά τον θάνατο του Αθάμα και όχι ένα από τα δικά της παιδιά. Έπεισε, λοιπόν, τις γυναίκες της περιοχής να ψήσουν το σιτάρι, πριν το φυτέψουν, λέγοντάς τους ότι έτσι θα έβγαζαν μεγαλύτερη ποσότητα. Όταν, τελικά, το σιτάρι δε φύτρωσε, έβαλε κάποιον να πει ψέματα στον βασιλιά ότι, σύμφωνα με έναν **χρησμό της Πυθίας***, για να ξαναβγεί το σιτάρι, έπρεπε να θυσιαστούν ο Φρίξος και η Έλλη.

Χρησμός της Πυθίας:

Η απάντηση του θεού Απόλλωνα στις ερωτήσεις των πιστών μέσω της Πυθίας, που ήταν ιέρεια στο Μαντείο των Δελφών

Ο Φρίξος και η Έλλη
Τοιχογραφία που βρέθηκε στην Πομπηία
Αρχαιολογικό Μουσείο Νάπολης, Ιταλία

Ο βασιλιάς δεν μπορούσε να πιστέψει το κακό που τον βρήκε. Όμως, για να προστατεύσει τον λαό του από την πείνα, αποφάσισε να θυσιάσει τα παιδιά του. Καθώς τα παιδιά ήταν πάνω στον βωμό* έτοιμα για τη θυσία, ένα σύννεφο κατέβηκε από τον ουρανό, τα τύλιξε και τα κάθισε πάνω σε ένα φτερωτό κριάρι, για να τα πάρει, πετώντας, μακριά. Η μητέρα τους, η Νεφέλη, είχε παρέμβει για να τα σώσει. Η ίδια τα συμβούλεψε, μάλιστα, να μη σκύψουν να κοιτάξουν κάτω, μέχρι να φτάσουν στον προορισμό τους. Όμως, η Έλλη δεν άκουσε τη μητέρα της και έτσι ζαλίστηκε κι έπεσε στη θάλασσα. Το σημείο που έπεσε ονομάστηκε **Ελλάσποντος**.

Βωμός:

Το σημείο (ακόμη και μια απλή πέτρα), όπου γίνονταν θυσίες και προσφορές αγαθών στους θεούς

*Στην πόλη του Ορχομενού, στις Βοιωτίας τα μέρη,
δυσ αδέρφια ζούσαν κάποτε – ο Φρίξος και η Έλλη.*

Μα είχανε μια μητριά που δεν τα αγαπούσε.

*Γι' αυτό και η μητέρα τους, που έλεγαν Νεφέλη,
μιας κι είχε δύναμη θεάς, τους έστειλε μια μέρα
έναν χρυσόμαλλο κριό που στα ψηλά πετούσε,
για να πετάξουνε γι' αλλού, μακριά απ' τη Βοιωτία.*

*Αφού λοιπόν ανέβηκαν στην πλάτη του κι αρχίσαν
το μακρινό ταξίδι τους πάνω από το Αιγαίο,
ζαλίστηκε και έπεσε η Έλλη στον βυθό.*

*Και επειδή το πέλαγος, παλιά, το λέγαν «πόντο»,
το όνομά της έδωσαν στη θάλασσα εκείνη,
γι' αυτό την ονομάσανε Ελλάσποντο από τότε.*

*Ο Φρίξος, πια, συνέχισε θλιμμένος το ταξίδι
και έφτασε στα μακρινά τα μέρη της Κολχίδας,
όπου θυσία πρόσφερε το ιπτάμενο κριάρι
στον Δία, που τον βόηθησε να φτάσει ζωντανός.
Μα δώρισε το δέρμα του, που ήταν χρυσαφένιο,
στον βασιλιά της περιοχής, τον ευγενή Αιήτη,
ο οποίος και τον πάντρεψε με την καλή του κόρη.*

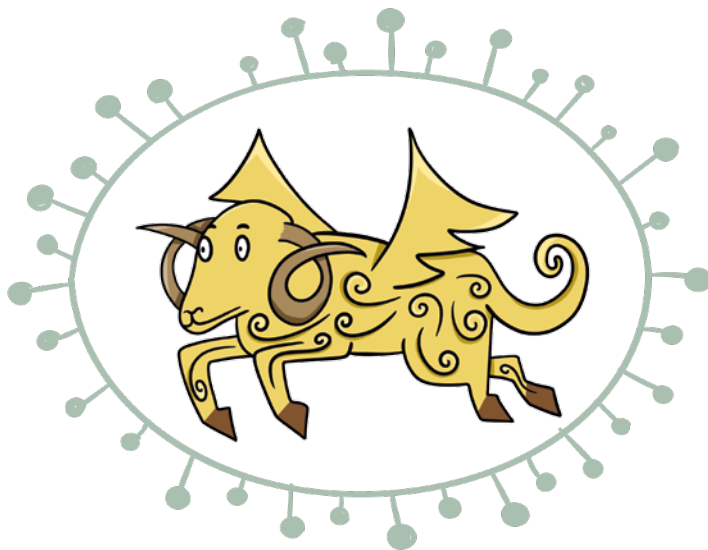
Από το βιβλίο του Γ. Μπίκου, *Μυθο-λόγια και αλήθειες για παιδιά δημοτικού*.

Το κριάρι

Η Νεφέλη τούς έστειλε ένα κριάρι που της είχε χαρίσει κάποτε ο Ποσειδώνας. Αυτό ήταν χρυσόμαλλο, είχε φωνή ανθρώπινη και φτερά, και μπορούσε να πετά λεύτερα πάνω από βουνά και θάλασσες.

Από το βιβλίο του Κ. Παπαδημητρίου, *Θεοί και ήρωες των αρχαίων Ελλήνων (διασκευή)*

Ας δημιουργήσουμε το δικό μας χρυσόμαλλο κριάρι. Το ζωγραφίζουμε και βάζουμε βαμβάκι για το τρίχωμα και χρυσόσκονη, για να γίνει «χρυσόμαλλο».

Ο Φρίξος και η Έλλη

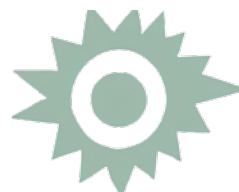
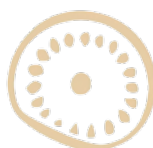
Ο Φρίξος, αν και πολύ στενοχωρημένος, κατάφερε να φτάσει στην Κολχίδα, όπου θυσίασε το κριάρι στον Δία. Το δέρμα του, το **χρυσόμαλλο δέρας**, το χάρισε στον βασιλιά της Κολχίδας, τον Αιήτη, ο οποίος το κρέμασε σε μια βελανιδιά και έβαλε έναν δράκο, που δεν κοιμόταν ποτέ, να το φυλάει.

Η Κολχίδα και ο χρυσός

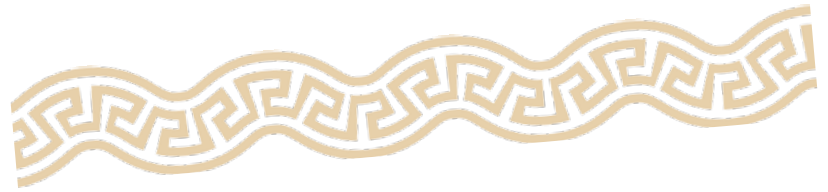
Η Κολχίδα βρισκόταν στον ανατολικό Εύξεινο Πόντο, δηλαδή στη σημερινή δυτική Γεωργία. Μπορούμε να την εντοπίσουμε στον χάρτη;

Το χρυσόμαλλο δέρας σε αναμνηστικό νόμισμα της Γεωργίας (2015)

Ο Ιάσοντας στην Ιωλκό

Στα χρόνια που ακολούθησαν, ήρωας προκύπτει κι άλλος!
Ιάσοντας λεγότανε και ήταν Θεσσαλός.

Αυτός, λοιπόν, χρειάστηκε να πάρει απ' την Κολχίδα
τ' ολόχρυσο δέρμα κριού που φύλαγε ο Αιήτης.
Και έπρεπε να κάνει αυτόν τον άθλο, για να δείξει
πως του αξίζει βασιλιάς στην Ιωλκό να γίνει,
που ήταν μια πόλη ήσυχη, δίπλα από τον Βόλο.

Από το βιβλίο του Γ. Μπίκου, *Μυθο-λόγια και αλήθειες για παιδιά δημοτικού*.

Στην Ιωλκό, κοντά στον σημερινό Βόλο, ήταν βασιλιάς ο **Αίσωνας**. Αυτός παντρεύτηκε την **Πολυμήδη** και απέκτησαν έναν γιο, τον **Ιάσωνα**. Ο Αίσωνας, όμως, είχε έναν αδερφό, τον **Πελία**, γιο του Ποσειδώνα, ο οποίος κατάφερε να του αρπάξει τον θρόνο. Για να προστατεύσει τον γιο του, ο Αίσωνας τον έκρυψε στη σπηλιά του Κένταυρου **Χείρωνα**, στο Πήλιο, ζητώντας του να πει στο παιδί ποιος πραγματικά ήταν, μόνον όταν θα γινόταν δεκαοκτώ χρονών. Ο Χείρωνας έγινε ο δάσκαλος του Ιάσωνα και τον εκπαίδευσε, ώστε να γίνει ικανός να διεκδικήσει το βασίλειο που του ανήκε.

Διομήδης - Ιάσοντας

Ο νέος μαθητής έμαθε γρήγορα να παλεύει και να κυνηγάει. Τον έμαθε ακόμη ο Χείρωνας να γιατρεύει αρρώστους. Γι' αυτό τον ονόμασαν Ιάσωνα, από τη λέξη "ιάω", που σημαίνει γιατρεύω. Πριν τον έλεγαν Διομήδη.

Από το βιβλίο του Κ. Παπαδημητρίου, *Θεοί και ήρωες των αρχαίων Ελλήνων* (διασκευή).

Όταν ο Ιάσοντας έμαθε την αλήθεια για την καταγωγή του, αποφάσισε να γυρίσει στην Ιωλκό και να πάρει πίσω τον θρόνο του πατέρα του. Στον δρόμο που πήγαινε, μια γριούλα τού ζήτησε να την περάσει απέναντι στο ποτάμι. Ο Ιάσοντας την πήρε στους ώμους του, αλλά, καθώς προσπαθούσε να φτάσει στην απέναντι όχθη, το ένα σανδάλι του παρασύρθηκε από το νερό.

Εκείνη τη στιγμή, η χριούλα μεταμορφώθηκε και μπροστά του εμφανίστηκε η θεά Ήρα που του υποσχέθηκε ότι θα τον βοηθήσει.

Έπειτα, η Ήρα εξαφανίστηκε και ο Ιάσοντας, περπατώντας με το ένα του σανδάλι, έφτασε στην Ιωλκό. Στο παλάτι, ο Πελίας στην αρχή εξοργίστηκε, που ένας τόσο κακοντυμένος νέος παρουσιάστηκε μπροστά του. Όμως, μόλις τα μάτια του έπεσαν στο γυμνό πόδι του Ιάσωνα, τρόμαξε, επειδή η Πυθία τού είχε δώσει χρησμό ότι ένας μονοσάνδαλος θα του έπαιρνε τον θρόνο. Όταν ο Ιάσοντας είπε τον λόγο της επίσκεψής του, ο Πελίας τού ζήτησε να φέρει στην Ιωλκό το χρυσόμαλλο δέρας (δέρμα), για να αποδείξει ότι είναι άξιος για βασιλιάς. Στην πραγματικότητα, γνωρίζοντας πόσο δύσκολο ήταν αυτό που ζητούσε, ήθελε να οδηγήσει τον Ιάσωνα στον χαμό ή να αποδείξει ότι δεν ήταν όσο θαρραλέος έπρεπε για να γίνει βασιλιάς. Ο Ιάσοντας δέχτηκε την πρόκληση, παρόλο που γνώριζε τους κινδύνους και τις δυσκολίες.

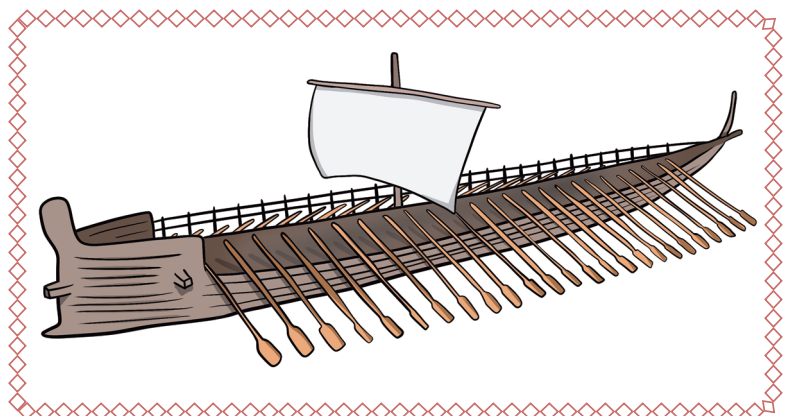

Η Αργοναυτική Εκστρατεία

Την **Αρχώ**, το πλοίο της Αργοναυτικής **Εκστρατείας*** με τα πενήντα κουπιά, την κατασκεύασε ο **Άργος** με τη βοήθεια της Ήρας και της Αθηνάς. Με αυτό το πλοίο ταξίδεψαν -με αρχηγό τον Ιάσωνα- ο Ηρακλής, ο Θησεάς, ο **Ορφέας** και άλλα παλικάρια από όλη την Ελλάδα, δηλαδή οι **Αργοναύτες**.

Εκστρατείες:

Οι στρατιωτικές επιχειρήσεις που έχουν έναν συγκεκριμένο σκοπό

Ο Ιάσων αναγκάστηκε, τον άθλο για να κάνει,
να συγκεντρώσει και στρατό απ' όλη την Ελλάδα,
γιατί αυτή η αποστολή θα'χε πολλά εμπόδια.
Έτσι, λοιπόν, σχεδίασε ολόκληρη εκστρατεία
που είναι μια κίνηση στρατού για χώρα μακρινή.

Πήρε μαζί του ήρωες απ' όλη την Ελλάδα
που σ' ένα πλοίο μπήκανε, με τ' όνομα «Αργώ»
κι ένα πρωί ξεκίνησαν από τη Θεσσαλία
σαν Αρξοναύτες τολμηροί του Ιάσονα στρατιώτες
που έτσι ονομάστηκαν όλοι μαζί, αφού
την είπαν Αρξοναυτική αυτήν την Εκστρατεία.

Το τέλος το φαντάζεστε κι εσείς αυτού του μύθου,
αφού ο Ιάσων πέτυχε να πάρει το χρυσάφι
και να το φέρει, νικητής, μέσα στην Ιωλκό.

Από το βιβλίο του Γ. Μπίκου, *Μυθο-λόγια και αλήθειες για παιδιά δημοτικού*.

Η Αργώ σε διάφορες εκδοχές

Γνωστοί Αρξοναύτες

Αταλάντη, η μόνη γυναίκα Αρξοναύτης

Η Αργώ

Πριν από λίγο είχε τοποθετήσει πια και το τελευταίο κομμάτι ξύλου στην πλώρη του. Με αυτό η Αργώ θα ξεχώριζε από τα άλλα καράβια. Γιατί εκείνο το ξύλο το είχε φέρει η ίδια η Αθηνά, παίρνοντας τη μορφή σεβάσμιου ξένου. Είχε κοπεί από την ιερή βελανιδιά της Δωδώνης και μπορούσε να μιλά με ανθρώπινη φωνή.

Από το βιβλίο της Ε. Δικαίου, *Ο Ιάσωνας και η εκστρατεία για το χρυσόμαλλο δέρας* (διασκευή).

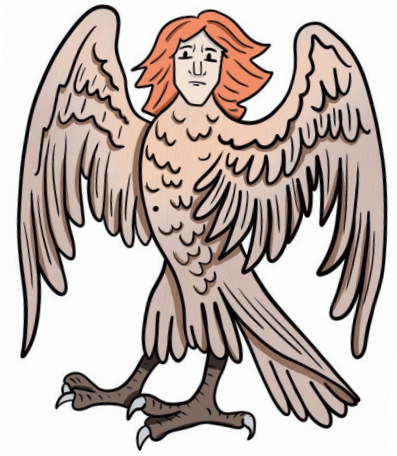
Σύγχρονη Αργώ

Τι πιστεύετε ότι θα έλεγε
η Αργώ στους Αρξοναύτες
κατά τη διάρκεια του ταξιδιού;

Ταξιδεύοντας για την Κολχίδα, οι Αργοναύτες σταμάτησαν στη Θράκη, όπου εξόντωσαν τις **Αρπυιές*** που άρπαζαν το φαγητό του τυφλού μάντη **Φινέα**, όπως είχε ορίσει ο Δίας, δυσαρεστημένος από τις μαντείες του. Ο Φινέας τους συμβούλευσε να περάσουν από τις **Συμπληγάδες Πέτρες**, δύο βράχους που ανοιγόκλειναν και συνέτριβαν τα πλοία, αφήνοντας να δοκιμάσει πρώτα ένα περιστέρι. Οι Αργοναύτες είδαν το περιστέρι να περνά, χάνοντας μόνο μερικά φτερά της ουράς του. Κωπηλάτησαν, λοιπόν, με όλη τους τη δύναμη και πέρασαν, χάνοντας μόνο ένα κομμάτι της πρύμνης, δηλαδή του πίσω μέρους του πλοίου. Από τότε οι βράχοι δεν ξανάκλεισαν.

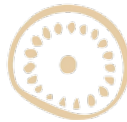
Οι Αργοναύτες σταμάτησαν, εξαιτίας μιας θαλασσοταραχής, και στη Λήμνο, όπου ζούσαν μόνο γυναίκες που τους φέρθηκαν ευγενικά, καθώς και μετά τον Ελλήσποντο, όπου ο Ηρακλής -ψάχνοντας τον βοηθό του, Ύλα- έμεινε πίσω.

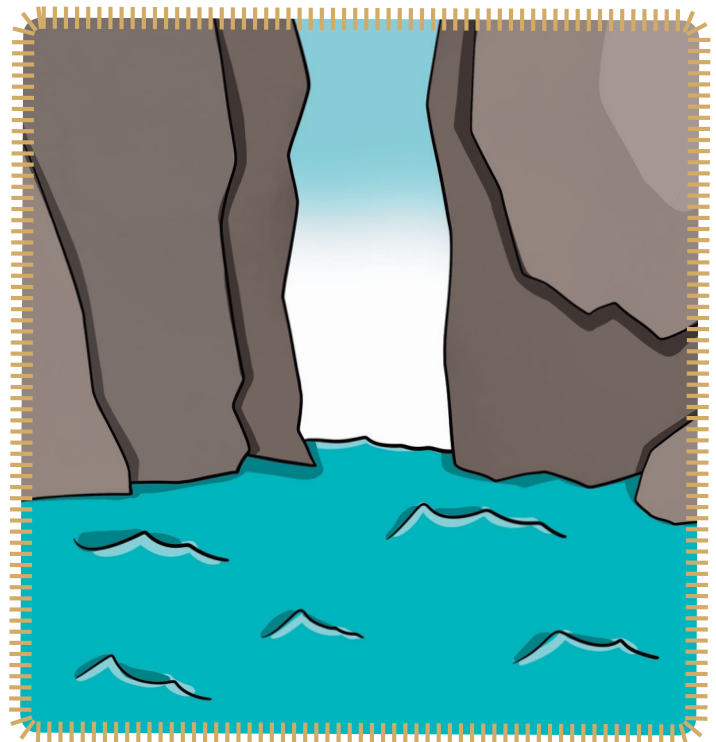
Οι Αρπυιές:

Ιπτάμενα τέρατα με τεράστιες φτερούγες, μυτερά νύχια και αγριωπή όψη γυναίκας με γαμψή μύτη

Σε ποια περίπτωση χρησιμοποιείται σήμερα η έκφραση «Συμπληγάδες Πέτρες»;

Στο ταξίδι σας θα συναντήσετε τις Συμπληγάδες Πέτρες. Για να περάσετε, θα αφήσετε να περάσει πρώτα ένα περιστέρι.

Όταν έφτασαν στην Κολχίδα, ο βασιλιάς **Αιήτης** δέχθηκε να δώσει στον Ιάσονα το χρυσόμαλλο δέρας, αλλά μόνο αν περνούσε μερικές δύσκολες δοκιμασίες:

να συλλάβει δύο ταύρους με χάλκινα πόδια και πύρινη ανάσα

να οργώσει με αυτούς
ένα χωράφι και να σπείρει εκεί δόντια δράκου

να σκοτώσει τους γίγαντες που θα έβγαιναν από τη γη.

Με τη βοήθεια της **Μήδειας**, της κόρης του βασιλιά, ο Ιάσοντας κατάφερε να περάσει τις δοκιμασίες. Όμως, ο Αιήτης δεν τήρησε την υπόσχεσή του και αρνήθηκε να του δώσει το χρυσόμαλλο δέρας.

Η συμβουλή της Μήδειας

Η Μήδεια έδωσε ένα μαγικό φίλτρο στον Ιάσονα, ώστε να γίνει άτρωτος στις φλόγες των ταύρων και να καταφέρει να οργώσει με αυτούς. Επίσης, τον συμβούλευσε πώς να νικήσει τους γίγαντες που θα φύτρωναν από τα δόντια του δράκου. Έπρεπε να πετάξει ανάμεσά τους μια πέτρα. Αυτό θα τους έκανε να στραφούν ο ένας εναντίον του άλλου και να πολεμήσουν μεταξύ τους, μέχρι να σκοτωθούν όλοι.

Από την *Επίτομη ελληνική και παγκόσμια Μυθολογία* της Ε. Χάμιλτον (διασκευή).

Τελικά, ο Ιάσοντας κατάφερε να πάρει το χρυσόμαλλο δέρας, αφού ο δράκοντας-φύλακάς του αποκοιμήθηκε χάρη σε ένα μαγικό φίλτρο που του έριξε στα μάτια η Μήδεια, ενώ ο Ορφέας έπαιζε λύρα.

Γυρίζοντας στην Ιωλκό, ο Ιάσοντας παρέδωσε το δέρας στον Πελία. Ωστόσο, ο Πελίας δεν του παραχώρησε τον θρόνο. Τότε, ο Ιάσοντας παντρεύτηκε τη Μήδεια και πήγαν να ζήσουν στην Κόρινθο.

Ο Ιάσοντας αρπάζει το χρυσόμαλλο δέρας
Εθνικό Ρωμαϊκό Μουσείο, Ρώμη

Ο Ιάσοντας φέρνει στον Πελία
το χρυσόμαλλο δέρας
Μουσείο Λούβρου, Παρίσι

Ο Ιάσοντας και
το χρυσόμαλλο δέρας

Η πορεία των Αργοναυτών

Αξιολογούμε τις γνώσεις μας

**1. Να συμπληρώσετε τα κενά των προτάσεων με τις λέξεις:
Αργώ, περιστέρι, φίλτρο, Κολχίδα, Άργο, Φινέας, Ορφέας**

- ▶ Ο Φρίξος έφτασε μόνος του στην Κ _____ α .
- ▶ Το πλοίο του Ιάσωνα λεγόταν Α _ _ ώ και ήταν κατασκευασμένο από την Ήρα, την Αθηνά και τον Ά _ _ ο .
- ▶ Ο μάντης Φ _ _ _ _ ς είπε στον Ιάσωνα τον τρόπο για να περάσει τις Συμπληγάδες Πέτρες.
- ▶ Άφησαν ένα π _ _ _ _ _ _ _ _ ι να περάσει και έπειτα πέρασε η Αργώ.
- ▶ Η Μήδεια κοίμισε τον δράκο με ένα φ _ _ _ _ ο .
- ▶ Ο Ο _ _ _ _ ς έπαιξε τη λύρα, για να κοιμηθεί ο δράκος.

2. Ας βρούμε τα λάθη:

- ▶ Η Αργώ δεν είχε κουπιά, ταξίδευε μόνο με πανιά.
- ▶ Ένα λιοντάρι φύλαγε το χρυσόμαλλο δέρας.
- ▶ Το περιστέρι πέρασε από τις Συμπληγάδες Πέτρες, χωρίς να πάθει τίποτα.

3. Συζητάμε για τους μάντεις στην αρχαιότητα.

Τι ήταν; Γιατί τους σέβονταν όλοι; Ας αναζητήσουμε πληροφορίες.

Τι μάθαμε σε αυτήν την ενότητα

1. Ποια στοιχεία της θρησκείας των αρχαίων Ελλήνων συναντάμε στους μύθους της Αργοναυτικής Εκστρατείας;

2. Η δική μας εκστρατεία

Ας γράψουμε μια σύντομη ιστορία για μια άλλη εκστρατεία, που θα εμπνευστούμε από την Αργοναυτική. Με φανταστικούς σταθμούς και παράξενα πλάσματα οι περιπέτειες αρχίζουν!

3. Ας αντιστοιχίσουμε:

Αιήτης	Αρχηγός της Αργοναυτικής Εκστρατείας
Ιάσοντας	Κένταυρος Χείρωνας
Δάσκαλος του Ιάσωνα	Μητέρα του Φρίξου και της Έλλης
Μάντης που βοήθησε τους Αργοναύτες	Φινέας
Φρίξος και Έλλη	Βασιλιάς της Κολχίδας
Νεφέλη	Χρυσόμαλλο κριάρι

Σταυρόλεξο για την Αργοναυτική Εκστρατεία

Ο Τρωικός Πόλεμος

*Κι άλλο ένα βήμα, μεγάλο και τρανό αυτήν τη φορά,
με πανοπλίες και περικεφαλαίες, ώστε...*

να γνωρίσουμε:

- ▶ τον μύθο και την ιστορική αλήθεια πίσω από τον Τρωικό Πόλεμο
- ▶ τα κυριότερα πρόσωπα του Τρωικού Πολέμου και τα χαρακτηριστικά του καθενός
- ▶ τα ήθη και τα έθιμα της εποχής του Τρωικού Πολέμου και τη σχέση τους με τα σημερινά
- ▶ τις αξίες εκείνης της εποχής (όπως τη φιλία, την αφοσίωση, το αίσθημα ευθύνης και καθήκοντος) και να τις συγκρίνουμε με τις σημερινές.

και να κατανοήσουμε ότι:

- ▶ τα κατορθώματα των ηρώων είναι αποτέλεσμα των αρετών τους
- ▶ η διχόνοια και η οργή μπορούν να καταστρέψουν τις προσπάθειες για έναν κοινό σκοπό.

*Τον πιο μεγάλο πόλεμο στα χρόνια τα αρχαία
τον ξέρουμε σαν Τρωικό, γιατί έγινε στην Τροία,
που βρίσκεται απέναντι, στα μέρη της Τουρκίας,
και ήταν χώρα εύφορη και πλούσια πολύ.*

*Αυτός, λοιπόν, ο πόλεμος αρχίζει μ' εκστρατεία
που έκαναν οι Έλληνες, φεύγοντας με τα πλοία
απ' της Αυλίδας τα νερά, δίπλα απ' τη Χαλκίδα.*

*Ο μύθος λέει πως έγινε, γιατί κρυφά ένας Τρώας,
που Πάρη τον ελέγανε, έκλεψε μian Ελένη
-του βασιλιά Μενέλαου (της Σπάρτης) τη γυναίκα-
και την επήγε μακριά, στη χώρα του, την Τροία.*

*Μα η πραγματικότητα φαίνεται να'ναι άλλη,
αφού ήθελαν οι Έλληνες να πάρουνε την Τροία,
για να χαρούν τα πλούτη της, κι όχι για μια γυναίκα.*

Οι μύθοι άλλωστε, συχνά, αλλάζουν την αλήθεια
είτε για να την κάνουν να δείχνει πιο ωραία
είτε για να ομορφύνουν την άσχημή της όψη
είτε για ν' αποδείξουν πως φταίν' γι' αυτήν οι θεοί
κι έτσι να κάνουν τους θνητούς να τη δεχτούν αμέσως,
όσο αυτή κι αν τους νικά, όσο κι αν τους πληγώνει.

Από το βιβλίο του Γ. Μπίκου, *Μυθο-λόγια και αλήθειες για παιδιά δημοτικού*.

Ο Όμηρος και η Μούσα

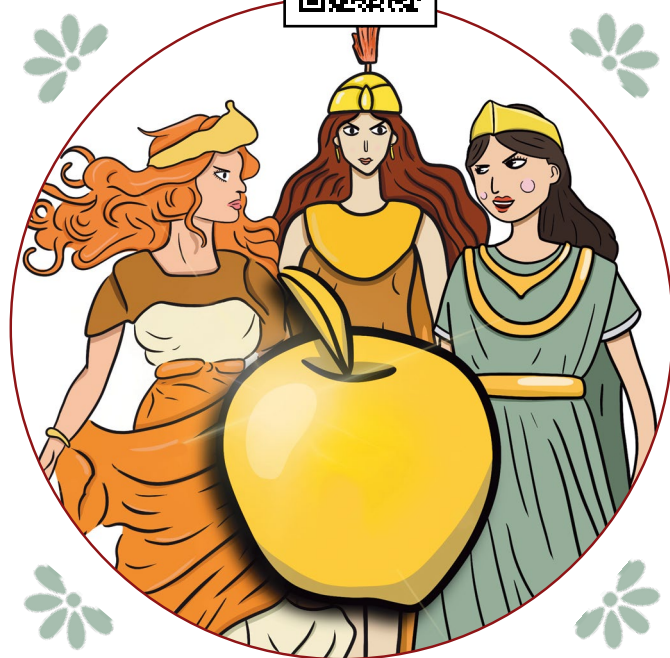

Η επιλογή του Πάρη

Κάποτε, ο Δίας πάντρεψε τον βασιλιά της Φθίας, τον Πηλέα, με τη **Θέτιδα**, μια νύμφη (θεότητα) που ήταν κόρη του θαλάσσιου θεού Νηρέα, δηλαδή Νηρηίδα. Ο γάμος έγινε στο Πήλιο και καλεσμένοι ήταν όλοι οι θεοί εκτός από την Έριδα, τη θεά της ζήλιας, της διχόνοιας και του καυγά. Όταν εκείνη το έμαθε, πήγε αόρατη στον γάμο και άφησε ένα μήλο που πάνω του έγραφε: «Για την ομορφότερη».

Βλέποντάς το, η Ήρα, η Αθηνά και η Αφροδίτη άρχισαν να τσακώνονται για το ποια είναι η ομορφότερη ανάμεσα στις θεές, πιστεύοντας ότι και οι τρεις άξιζαν τον τίτλο. Ο καυγάς τους έγινε έντονος και ζήτησαν τη γνώμη του Δία. Εκείνος, για να μη στενοχωρήσει καμιά τους, δεν έδωσε ξεκάθαρη απάντηση. Τους είπε, όμως, να ρωτήσουν τον **Πάρη**, τον γιο του Πρίαμου, του βασιλιά της Τροίας.

Οι θεές ταξίδεψαν μαζί με τον Ερμή στην Τροία, συνάντησαν τον Πάρη, του έδωσαν το μήλο της Έριδας, και του ζήτησαν να αποφασίσει σε ποια θεά θα το δώσει. Όλες έταξαν στον πρίγκιπα από κάτι, για να τις διαλέξει.

Η Ήρα τού είπε ότι θα τον κάνει τον ισχυρότερο βασιλιά, η Αθηνά ότι θα τον κάνει τον πιο γενναίο και σοφό πολεμιστή και η Αφροδίτη ότι θα του δώσει την πιο όμορφη για γυναίκα του. Τελικά, ο Πάρης έδωσε το μήλο στην Αφροδίτη.

Τότε, εκείνη του είπε ότι η ομορφότερη όλων είναι η **Ελένη**, η γυναίκα του βασιλιά της Σπάρτης Μενέλαου, και τον συμβούλεψε να την κλέψει από τον άντρα της.

Ο Πάρης ακολούθησε τη συμβουλή της.

Όταν έφτασε στη Σπάρτη, ο **Μενέλαος** τού πρόσφερε φιλοξενία, όμως, λίγο αργότερα, αναγκάστηκε να ταξιδέψει στην Κρήτη. Όσο εκείνος έλειπε, ο Πάρης κατάφερε, με τη βοήθεια της Αφροδίτης, να κάνει την Ελένη να τον αγαπήσει και να τον ακολουθήσει. Σύμφωνα με μια άλλη εκδοχή του μύθου, όμως, ο Πάρης άρπαξε την Ελένη χωρίς τη θέλησή της.

Αν ήσασταν στη θέση του Πάρη, ποια απόφαση θα παίρνατε και γιατί;

Η κρίση του Πάρη

Η Ελένη και ο Πάρης
Μουσείο του Λούβρου, Παρίσι

Ο Πάρης δε σεβάστηκε τη φιλοξενία που του πρόσφερε ο Μενέλαος. Θεωρείτε σωστή τη συμπεριφορά του; Ας αναζητήσουμε πληροφορίες για τη σημασία της φιλοξενίας στην αρχαία Ελλάδα από την πλευρά του ανθρώπου που φιλοξενεί αλλά και από την πλευρά του φιλοξενούμενου.

Παραλλαγή

Η Ελένη, που αποκαλούμε "Ωραία Ελένη", δεν πήγε ποτέ στην Τροία, ούτε απάτησε τον άντρα της. Ο Πάρης άρπαξε ένα ομοίωμά της, που είχε φτιάξει η Ήρα, για να τον εκδικηθεί που δεν τη διάλεξε. Την πραγματική Ελένη την πήγε κρυφά ο Ερμής στον Πρωτέα, τον βασιλιά της Αιγύπτου. Για ένα είδωλο, λοιπόν, ξέσπασε ο Τρωικός Πόλεμος.

Από την *Ελληνική Μυθολογία* του Ι.Θ. Κακριδή (διασκευή).

Ποια εκδοχή της ιστορίας σας αρέσει περισσότερο και γιατί; Μπορείτε να σκεφτείτε άλλες εκδοχές ;

Οι Έλληνες συγκεντρώνονται στην Αυλίδα

Ο Μενέλαος, θυμωμένος με την προδοσία του Πάρη, ζήτησε βοήθεια από τον αδερφό του, Αγαμέμνονα, βασιλιά των Μυκηνών. Αποφάσισαν να εκδικηθούν με εκστρατεία εναντίον της Τροίας και έστειλαν κήρυκες στις ελληνικές πόλεις, ζητώντας συμμάχους. Οι αρχηγοί των **Αχαιών*** δέχτηκαν την πρόσκληση για εκστρατεία, γιατί θεωρούσαν την πράξη του Πάρη προσβολή για όλους, αλλά και γιατί ήλπιζαν σε οικονομικά οφέλη και αύξηση του κύρους τους. Έτσι, δέχτηκαν ο **Νέστορας** από την Πύλο, ο **Ιδομενέας** από την Κρήτη, ο **Διομήδης** από το Άργος, ο **Οδυσσέας** από την Ιθάκη, ο **Αχιλλέας** από τη Φθία (Θεσσαλία), ο **Αΐαντας** από τη Σαλαμίνα, ο **Αΐαντας** από τη Λοκρίδα και πολλοί άλλοι.

Αχαιοί:

ονομασία των αρχαίων Ελλήνων

Η συγκέντρωση στην Αυλίδα

Δύο χρόνια κράτησαν οι ετοιμασίες για την εκστρατεία. Και όλοι μαζεύτηκαν στην Αυλίδα. Καθημερινά έφταναν καινούργια πλοία. Έπηξε ο Ευβοϊκός κόλπος. Δάσος απέραντο από κατάρτια. Μυρμηγκιά ολόκληρη ο στρατός.

Σε χίλια διακόσια πλοία τα ανεβάζει ο Θουκιδίδης και εκατόν τριάντα πέντε χιλιάδες άντρες. Και ανάμεσά τους, όλοι σχεδόν οι βασιλιάδες και τα πιο ξακουστά παλικάρια.

Από το βιβλίο του Κ. Παπαδημητρίου, *Θεοί και ήρωες των αρχαίων Ελλήνων* (διασκευή).

Αχαιοί ήρωες στον Τρωικό Πόλεμο

Πόλεις και Αρχηγοί των Αχαιών: Αντιστοίχιση

Με αρχηγό της εκστρατείας τον **Αγαμέμνονα**, οι Αχαιοί πολεμιστές συγκεντρώθηκαν στο λιμάνι της Αυλίδας, όπου έκαναν θυσίες, για να έχουν τη βοήθεια των θεών. Όμως, οι μέρες περνούσαν, οι άνεμοι δε φυσούσαν και τα πλοία δεν μπορούσαν να ταξιδέψουν. Οι Αχαιοί ρώτησαν τον μάντη **Κάλχα** και εκείνος τους είπε ότι η Άρτεμη συγκρατούσε τους ανέμους, επειδή ήταν θυμωμένη που ο Αγαμέμνονας είχε σκοτώσει το ιερό της ελάφι. Ως λύση πρότεινε, μάλιστα, να θυσιαστεί η **Ιφιγένεια**, η κόρη του Αγαμέμνονα.

Ο Αγαμέμνονας αγαπούσε πολύ την κόρη του και δεν ήθελε να τη θυσιάσει. Τελικά, όμως, αναγκάστηκε να στείλει μήνυμα στη γυναίκα του, την **Κλυταιμνήστρα**, ότι ο Αχιλλέας ήθελε να παντρευτεί την Ιφιγένεια, ώστε να φέρει μάνα και κόρη στην Αυλίδα. Όταν η Ιφιγένεια και η Κλυταιμνήστρα έφτασαν, ο Αγαμέμνονας τους είπε την αλήθεια. Η Κλυταιμνήστρα παρακαλούσε να μη γίνει η θυσία, η Ιφιγένεια, όμως, ήταν πρόθυμη να θυσιαστεί για το καλό όλων.

Ο Αγαμέμνονας ετοιμάζεται να θυσιάσει την Ιφιγένεια, ο Απόλλωνας και η Άρτεμη παρακολουθούν από ψηλά Βρετανικό Μουσείο, Λονδίνο

Από την περιπέτεια της Ιφιγένειας εμπνεύστηκε ο Ευριπίδης δύο σπουδαία έργα του, την *Ιφιγένεια εν Αυλίδι* (στην Αυλίδα) και την *Ιφιγένεια εν Ταύροις* (στην Ταυρίδα της Κριμαίας).

Απόσπασμα από την τραγωδία *Ιφιγένεια εν Αυλίδι* του Ευριπίδη.

Πατέρα, ήρθα σ' εσένα
για την πατρίδα, για όλη την Ελλάδα
αυτοθέλητα δίνω το κορμί μου
στο βωμό της θεάς ας μ' οδηγήσουν,
και, αφού ο χρησμός το ορίζει,
ας με θυσιάσουν.
Όσο από μένα, ευτυχισμένοι να είστε
και νικητές χυρίστε στην πατρίδα
Θρ. Σταύρου (μετάφραση), Ευριπίδη,
Ιφιγένεια εν Αυλίδι, στίχοι 1551-1557.

Η θυσία της Ιφιγένειας
Τοιχογραφία από την Πομπηία
Μουσείο Νάπολης, Ιταλία

Παρατηρούμε την εικόνα.
Ποιος μπορεί να είναι
ο άνθρωπος που κρύβει
το πρόσωπό του
και γιατί το κάνει αυτό;

Πώς χαρακτηρίζετε την Ιφιγένεια
από την απόφαση που πήρε;

Θαρρετή, λοιπόν, η Ιφιγένεια έφτασε στον βωμό, όπου ο Κάλχας τής φόρεσε χρυσό στεφάνι. Αλλά η Άρτεμη την άρπαξε, αφήνοντας στη θέση της ένα ελάφι. Μετά, την έκανε ιέρεια στον ναό της, στη μακρινή Ταυρίδα.

Ωστόσο, επειδή ο Αγαμέμνονας είχε κάνει το χρέος του, φύσηξαν δυνατοί άνεμοι και οι Αχαιοί ξεκίνησαν το ταξίδι τους.

Η έναρξη του πολέμου και ο θυμός του Αχιλλέα

Βασιλιάς της Τροίας ήταν ο **Πρίαμος**. Με τη γυναίκα του, την **Εκάβη**, είχαν πολλά παιδιά. Τα πιο γνωστά ήταν ο **Έκτορας**, ο καλύτερος πολεμιστής των Τρώων, ο **Πάρις**, που είχε κλέψει την Ωραία Ελένη, και η **Κασσάνδρα**, μια μάντισσα καταδικασμένη από τον Απόλλωνα να μην πιστεύει κανείς όσα μάντευε.

Ο πόλεμος αρχίζει

Όταν οι Αχαιοί έφτασαν στην Τροία, φοβούνταν να κατέβουν από τα πλοία, επειδή τους είχαν προειδοποιήσει ότι όποιος πατούσε πρώτος στη στεριά θα σκοτωνόταν. Ο Οδυσσεάς πέταξε την ασπίδα του στη στεριά και πήδηξε πάνω της, ενώ ένας Αχαιός που ξεγελάστηκε και, επίσης, πήδηξε στη στεριά, έπεσε νεκρός από τον Έκτορα. Μετά, οι Αχαιοί έδωσαν μια μάχη που κράτησε πολλές ώρες. Στο τέλος, οι Τρώες κλείστηκαν στα τείχη τους και έτσι οι Αχαιοί μπόρεσαν να φτιάξουν το στρατόπεδό τους στην παραλία.

Από το βιβλίο του Κ. Παπαδημητρίου, *Θεοί και ήρωες των αρχαίων Ελλήνων* (διασκευή).

Χωριζόμαστε σε ομάδες (Αχαιοί, Τρώες) και παρουσιάζουμε με θεατρικό τρόπο τη σκηνή της έναρξης του Τρωικού Πολέμου.

Εννιά χρόνια Αχαιοί και Τρώες πολεμούσαν, χωρίς να έρχεται η νίκη που θα έφερνε το τέλος του πολέμου. Τον δέκατο χρόνο, διαμάχη ξέσπασε ανάμεσα στον Αχιλλέα και τον Αγαμέμνονα.

Ανάμεσα στα λάφυρα (τρόπαια νίκης) των Αχαιών ήταν δύο κοπέλες: η **Χρυσίδα**, που την κράτησε ο Αγαμέμνονας, και η **Βρισηίδα**, που την κράτησε ο Αχιλλέας. Ο **Χρύσης**, πατέρας της Χρυσίδας και ιερέας του Απόλλωνα, παρακάλεσε τον Αγαμέμνονα να του επιστρέψει την κόρη του, προσφέροντάς του λύτρα (ανταλλάγματα). Εκείνος, όμως, τον έδιωξε με προσβλητικό τρόπο, παρότι ήταν γέροντας, ιερέας και ικέτης. Ικέτες, τότε, ονομάζονταν εκείνοι που παρακαλούσαν για κάτι, καταφεύγοντας σε ιερά θεών ή σε άτομα με εξουσία. Ήταν σεβαστά πρόσωπα και οι θεοί τους προστάτευαν.

*Ο Χρύσης προσπαθεί να λυτρώσει την κόρη του Χρυσίδα από τον Αγαμέμνονα
Μουσείο Λούβρου, Παρίσι*

Ο Χρύσης, λοιπόν, παρακάλεσε τον Απόλλωνα να τιμωρήσει τους Αχαιοούς και ο θεός με τα βέλη του έριξε στο στρατόπεδο φοβερή ασθένεια. Οι αρχηγοί ζήτησαν χρησμό και ο μάντης Κάλχας τούς αποκάλυψε πως το κακό οφειλόταν στο ότι ο Αγαμέμνονας δε σεβάστηκε τον Χρύση και πως θα σταματούσε, αν ο Αγαμέμνονας επέστρεφε τη Χρυσήδα στον πατέρα της.

Ο Αγαμέμνονας, μην μπορώντας να κάνει αλλιώς, συμφώνησε, αλλά απαίτησε να πάρει από τον Αχιλλέα τη Βρισηίδα. Ο Αχιλλέας θύμωσε και ήταν έτοιμος να σκοτώσει τον Αγαμέμνονα, αλλά η Αθηνά τον συγκράτησε. Παρέδωσε, λοιπόν, τη Βρισηίδα, αλλά αποσύρθηκε από τις μάχες. Παρακάλεσε, μάλιστα, τη μητέρα του, τη Θέτιδα, να ζητήσει από τον Δία να δώσει νίκες στους Τρώες. Έτσι, οι Αχαιοί έχαναν στις μάχες. Τότε, ο φίλος του Αχιλλέα, ο **Πάτροκλος**, βλέποντας τους συντρόφους του να σκοτώνονται, ζήτησε από τον Αχιλλέα να του επιτρέψει να πολεμήσει στη θέση του.

Πώς θα χαρακτηρίζεις τον Αχιλλέα και τον Αγαμέμνονα με βάση τη συμπεριφορά τους στη διαμάχη αυτή;

*Michel Martin Drolling (1810)
Η Αθηνά συγκρατεί
τον θυμό του Αχιλλέα
Σχολή Καλών Τεχνών, Παρίσι*

Ιλιάδα

Ο Όμηρος στην *Ιλιάδα* αναφέρεται στον θυμό του Αχιλλέα προς τον Αγαμέμνονα. Στους πρώτους στίχους του έργου, κίολας, γράφει:

*Τραγούδησε θεά τον τρομερό θυμό του Αχιλλέα,
που έγινε η αιτία να κλάψουν πολύ οι Αχαιοί,
γιατί σκοτώθηκαν πολλοί γενναίοι στρατιώτες,
όπως το θέλησε ο Δίας, από τότε που τσακώθηκαν
ο Αχιλλέας με τον Αγαμέμνονα.
Και από τους θεούς ποιος ξεκίνησε την έχθρα;
Ο Απόλλωνας, που θύμωσε με τον Αγαμέμνονα,
επειδή έδιωξε τον ιερέα του, τον Χρύση...*

Ομήρου *Ιλιάδα*, Ραψωδία Α΄, στίχοι 1-12 (διασκευή).

Η εκδίκηση του Αχιλλέα

Ο **Αχιλλέας** έδωσε στον **Πάτροκλο** τους στρατιώτες, τα άλογα και την πανοπλία του και του επέτρεψε να πολεμήσει στη θέση του. Όταν οι Τρώες είδαν τον Πάτροκλο με την αρματωσιά του, νόμιζαν ότι είναι ο Αχιλλέας. Τρόμαξαν πολύ και τράπηκαν σε φυγή. Κερδίζοντας συνεχώς τις μάχες, ο Πάτροκλος πήρε θάρρος και πίστεψε ότι δεν μπορεί κανείς να τον νικήσει. Ξέχασε τα λόγια του Αχιλλέα, που του είχε πει να μην απομακρυνθεί από τα καράβια των Αχαιών, και, ξαφνικά, βρέθηκε αντιμέτωπος με τον **Έκτορα**, τον γιο του **Πρίαμου** και καλύτερο πολεμιστή των Τρώων.

Η μάχη ήταν σκληρή, αλλά ο Έκτορας είχε τη βοήθεια του Απόλλωνα και κατάφερε να σκοτώσει τον Πάτροκλο. Τρώες και Αχαιοί πολέμησαν πάνω από τον νεκρό. Τελικά, οι Τρώες πήραν τα όπλα του, ενώ οι Αχαιοί το σώμα του.

Ο Αχιλλέας, θρηνώντας τον φίλο του, αποφάσισε να εκδικηθεί. Για να τον βοηθήσει, η μητέρα του, η Θέτιδα, παρήγγειλε για αυτόν στον Ήφαιστο νέα πανοπλία και μια όμορφη ασπίδα, όπου εικονίζονταν η γη, ο ουρανός και η θάλασσα καθώς και σκηνές από την ανθρώπινη ζωή: γάμοι, γιορτές, αγροτικές εργασίες, πόλεμος και ειρήνη.

Με αυτά τα άρματα ο Αχιλλέας πήγε έξω από τα τείχη της Τροίας και κάλεσε τον Έκτορα σε μονομαχία. Εκείνος δεν ήθελε να φανεί δειλός. Χαιρέτησε τη γυναίκα του, την **Ανδρομάχη**, και τον μικρό του γιο, τον **Αστυάνακτα**. Έπειτα, παρά τις αντιρρήσεις των γονιών του, βγήκε από τα τείχη, έτοιμος να αντιμετωπίσει τον Αχιλλέα.

Ο Μενέλαος μεταφέρει το σώμα του Πάτροκλου
Φλωρεντία, Ιταλία

Μια ερμηνεία του σχεδίου της ασπίδας του Αχιλλέα, όπως περιγράφεται στην Ιλιάδα, από τον ζωγράφο Angelo Monticelli (1820)

Η Ασπίδα του Αχιλλέα

Έκτορας και Ανδρομάχη

Benjamin West (1766)

Ο Έκτορας αποχαιρετά την Ανδρομάχη:

Ο φόβος του Αστυάνακτα
Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης
Νέα Υόρκη

*Ανδρομάχη: Έκτορα, εσύ είσαι για μένα πατέρας
και μητέρα, συ αδερφός, συ σύντροφός μου.
Λυπήσου μας κι εδώ, στον πύργο, μείνε,
μην ορφανό κάνεις το παιδί και χήρα τη γυναίκα.*

*Έκτορας: Γυναίκα, ναι, κι εγώ
όλα αυτά στον νου μου τα χυρνάω,
όμως, ντροπή από τις Τρώισσες,
ντροπή 'ναι, μπροστά στους Τρώες να σέρνομαι
έτσι, σαν φοβητσιάρης, μακριά από τους πολέμους.
Μήτε το θέλει μου η καρδιά!
Τι πάντα παλικάρι έμαθα να 'μαι
και μπροστά στις κονταριές να τρέχω.*

Από το βιβλίο του Κ. Παπαδημητρίου,
Θεοί και ήρωες των αρχαίων Ελλήνων (διασκευή
των στίχων 404-465 από τη ραψωδία Ζ της Ιλιάδας).

Ας προσπαθήσουμε
να περιγράψουμε τα συναισθήματα
του Έκτορα και της Ανδρομάχης.

Πάλεψαν γενναία για πολλή ώρα και ο Αχιλλέας κατάφερε να νικήσει. Όμως, δεν του έφτανε ο θάνατος του Έκτορα. Έδεσε το νεκρό του σώμα στο άρμα του και το έσυρε στο στρατόπεδο των Αχαιών, ως τρόπαιο. Ενώ οι Τρώες θρηνούσαν τον χαμό του Έκτορα, οι Αχαιοί ζητωκραύγαζαν, γιατί θεωρούσαν τη νίκη του Αχιλλέα σημάδι ότι θα κέρδιζαν τον πόλεμο.

Η Ανδρομάχη λιποθυμά, γιατί είδε, από τα τείχη όπου βρισκόταν, τον Αχιλλέα να σέρνει με την άμαξα τον νεκρό Έκτορα. Εικόνα από το βιβλίο *Η Ιλιάδα για αγόρια και κορίτσια* του Α. Church (1907)

Ας συγκρίνουμε τον Έκτορα με τον Αχιλλέα. Τι κοινό είχαν και σε τι διέφεραν;
Ποιος από τους δύο σάς φαίνεται πιο γενναίος και γιατί;

Το τέλος του Αχιλλέα

Οι Αχαιοί κήδεψαν τον Πάτροκλο, ακολουθώντας τα έθιμα της εποχής. Μαζί με άλλες θυσίες και προσφορές, ο Αχιλλέας έκοψε τα μαλλιά του και τα πρόσφερε στον νεκρό φίλο του. Στη συνέχεια, αφού έσβησε η φωτιά για την καύση του νεκρού, έπλυνε τα οστά με κρασί και τα τοποθέτησε σε χρυσό βάζο. Έπειτα, για να τιμήσει τον φίλο του, οργάνωσε αθλητικούς αγώνες.

Όλα αυτά κράτησαν δώδεκα ημέρες. Εντωμεταξύ, ο Έκτορας έμενε άταφος. Τη δωδέκατη νύχτα από τον θάνατό του, ο Πρίαμος, με τη βοήθεια των θεών, έφτασε στη σκηνή του Αχιλλέα. Τον παρακάλεσε, προσφέροντάς του πλούσια δώρα, να του δώσει τον νεκρό. Ο Αχιλλέας σεβάστηκε τον γέροντα ικέτη και δέχτηκε. Μάλιστα, υποσχέθηκε να σταματήσει για λίγο ο πόλεμος, ώστε ο Έκτορας να ταφεί σύμφωνα με τα τρωικά έθιμα. Πράγματι, οι Τρώες τον θρήνησαν για εννέα ημέρες, τη δέκατη τον έθαψαν και την ενδέκατη έχτισαν τον τάφο του. Την επόμενη ημέρα, οι μάχες ξανάρχισαν και ο Αχιλλέας συνέχισε να πολεμά με μανία. Τότε, ο Απόλλωνας είπε στον Πάρη να χτυπήσει με βέλος τον Αχιλλέα στο μοναδικό ευαίσθητο σημείο του, τη φτέρνα.

Το αδύνατο σημείο του Αχιλλέα

Σύμφωνα με έναν μύθο, η Θέτιδα, μόλις γέννησε τον Αχιλλέα, τον βύθισε στα νερά της Στύγας, για να τον κάνει άτρωτο (ανίκητο). Πράγματι, το σώμα του Αχιλλέα έγινε άτρωτο. Αλλά η φτέρνα του, από όπου τον κρατούσε η μητέρα του, δε βράχθηκε με το αθάνατο νερό. Η φτέρνα, λοιπόν, ήταν το αδύνατο σημείο του.

Από το βιβλίο του Γ. Μπάρτζη, *66 φράσεις δυόμισι χιλιάδων χρόνων* (διασκευή).

Ο Αχιλλέας στον Τρωικό Πόλεμο
Μουσείο Αρχαιοτήτων Λέιντεν, Ολλανδία

Ο Πάρης άκουσε τον θεό και, καθώς ήταν πολύ ικανός στο τόξο, η βολή του ήταν θανατηφόρα. Ο Αχιλλέας έπεσε στο έδαφος και γρήγορα ξεψύχησε. Γύρω του ξέσπασε άγρια μάχη για το ποιος θα πάρει το σώμα του, αλλά ο Οδυσσεάς και ο Αϊάντας κατάφεραν να το αρπάξουν και να το μεταφέρουν στο στρατόπεδό τους.

Όταν έμαθαν οι Αχαιοί για τον θάνατο του καλύτερου πολεμιστή τους, απελπίστηκαν.

Όσο εκείνοι θρηνούσαν, εμφανίστηκαν η Θέτιδα και οι αδερφές της, οι Νηρηίδες. Η μητέρα του Αχιλλέα ήταν βαθιά θλιμμένη από τον χαμό του, καθώς τον είχε προειδοποιήσει πως, αν εμφανιζόταν ξανά στη μάχη, θα έχανε τη ζωή του, αλλά εκείνος δεν την άκουσε.

Για δεκαεπτά μέρες έκλαιγαν όλοι πάνω από το νεκρό σώμα του Αχιλλέα. Όταν τον έκαψαν, έβαλαν τα οστά του μαζί με του Πάτροκλου. Έπειτα, οργανώθηκαν αγώνες προς τιμήν του.

Λίγες μέρες αργότερα, έπεσε νεκρός και ο Πάρις από τα βέλη του Φιλοκτήτη.

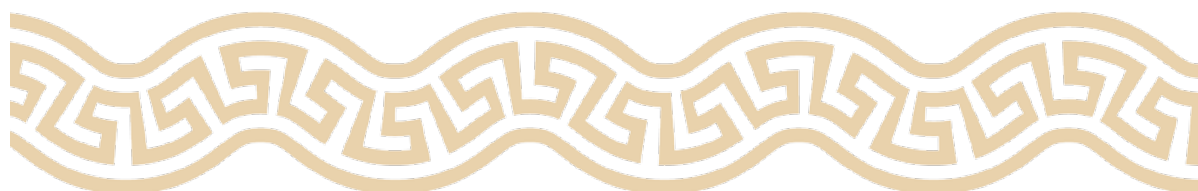
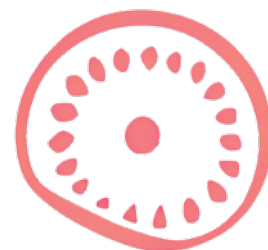
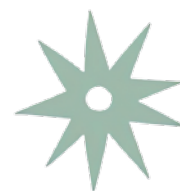
Ο Αχιλλέας χτυπημένος από το βέλος του Πάρι
Μουσείο Λούβρου, Παρίσι

Ποιες συνήθειες της εποχής του Αχιλλέα εντοπίζουμε στα κείμενα για τον θυμό, την εκδίκηση και το τέλος του;

Ανα δύο, ας σκεφτούμε ένα διαφορετικό τέλος για τον Αχιλλέα. Μετά, ας συζητήσουμε τις σκέψεις μας στην τάξη.

Η Θέτιδα και οι Νηρηίδες θρηνούν τον Αχιλλέα
Μουσείο Λούβρου, Παρίσι

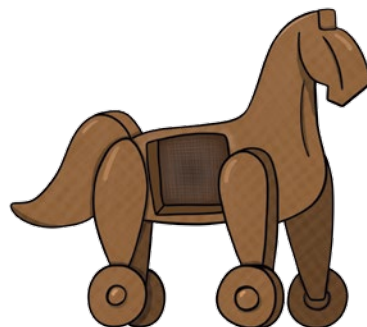

Η κατάκτηση της Τροίας

Μετά τον θάνατο του Αχιλλέα, οι Αχαιοί έχασαν τις ελπίδες τους για νίκη. Μαζεύτηκαν, λοιπόν, οι αρχηγοί τους, για να αποφασίσουν τι να κάνουν, ώστε να νικήσουν. Ήταν ήδη δέκα χρόνια στην Τροία και δεν ήθελαν καθόλου να γυρίσουν πίσω νικημένοι!

Ο Οδυσσέας πρότεινε τότε ένα τέχνασμα που θα μπορούσε να τους βοηθήσει να κερδίσουν τον πόλεμο. Είπε να κατασκευάσουν ένα τεράστιο ξύλινο άλογο, κούφιο από μέσα, που πάνω του θα υπήρχε η φράση «**Δώρο των Αχαιών στην Αθηνά**». Αυτός ήταν ο **Δούρειος Ίππος**.

Όταν ο Δούρειος Ίππος ετοιμάστηκε, μπήκαν μέσα στο άλογο πολλοί πολεμιστές και μαζί τους ο **Οδυσσέας** και ο **Μενέλαος**. Ο Αγαμέμνωνας, μαζί με τον υπόλοιπο στρατό, ανέβηκαν στα πλοία και έκαναν ότι αποχωρούν. Δεν αποχώρησαν, όμως, αλλά κρύφτηκαν στο απέναντι νησί, την Τένεδο. Ήθελαν να πιστέψουν οι Τρώες ότι μετά τον θάνατο του Αχιλλέα οι Αχαιοί απελπίστηκαν και εγκατέλειψαν την Τροία.

*Στην Τροία οι μάχες κράτησαν δέκα γεμάτα χρόνια.
Πολλοί βρήκαν τον θάνατο κι από τους δυο λαούς.
Μα κι οι γενναίοι ήταν πολλοί, κι από τους δυο στρατούς.*

*Κανείς, όμως, δε θά'βγαινε στη μάχη νικητής,
αν κάποιος απ'τους Έλληνες δεν είχε την ιδέα
να μπουκ κρυφά οι Αχαιοί στο τρωικό το κάστρο,
κλεισμένοι σ' ένα άλογο φτιαγμένο από ξύλο,
που μέσα του άνδρες χώραγε, πολλούς και οπλισμένους.*

*Έτσι, λοιπόν, ξεγέλασαν τους Τρώες τους στρατιώτες
με το άλογο που έφτιαξαν -τον Δούρειο τον Ίππο-
με βάση ένα σχέδιο του έξυπνου Οδυσσέα.*

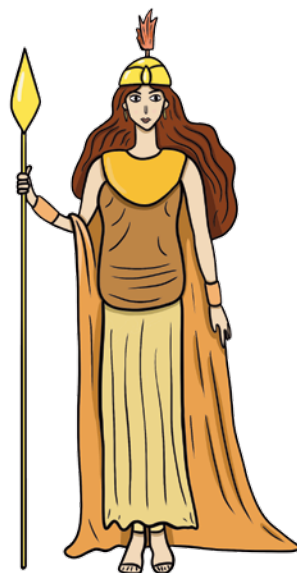
*Οπότε, αυτός ο πόλεμος κερδήθηκε, στο τέλος,
από τους λίγους Έλληνες που ζωντανοί είχαν μείνει.*

*Και μόλις ενίκησανε τους Τρώες μες στην Τροία,
για Ελλάδα ταξιδέψανε, μπαίνοντας μες στα πλοία.*

*Μα ο Δυσσέας, που χάρισε στους Έλληνες τη νίκη,
πάρα πολύ υπέφερε, στο σπίτι για να φτάσει!...*

Από το βιβλίο του Γ. Μπίκου, *Μυθο-λόγια και αλήθειες για παιδιά δημοτικού*.

Οι Τρώες ενθουσιάστηκαν με την αποχώρηση των Αχαιών και βγήκαν έξω από τα τείχη τους. Αντικρίζοντας το τεράστιο άλογο και βλέποντας ότι ήταν αφιερωμένο στην Αθηνά, αποφάσισαν να το φέρουν μέσα στην πόλη τους, για να τιμήσουν τη θεά. Η Κασσάνδρα τους προειδοποίησε ότι εκεί μέσα κρύβονταν Αχαιοί, αλλά κανείς δεν την πίστεψε. Αλλά και ο **Λαοκόοντας**, ένας ιερέας, συμβούλεψε τους Τρώες: «Να φοβάστε τους Αχαιούς, ακόμη κι αν φέρνουν δώρα». Τότε, δύο φίδια, σταλμένα από τον Ποσειδώνα, βγήκαν από τη θάλασσα και τον έπνιξαν μαζί με τα παιδιά του. Αδιαφορώντας για τις προειδοποιήσεις, οι Τρώες μετέφεραν το άλογο μέσα από τα τείχη και οργάνωσαν ένα μεγάλο γλέντι, για να γιορτάσουν τη νίκη τους.

Giovanni Domenico Tiepolo (1760)
Η πομπή του Δούρειου Ίππου στην Τροία
Εθνική Πινακοθήκη, Λονδίνο

Δούρειος Ίππος

Τη νύχτα, οι Αχαιοί βγήκαν από το άλογο και ο στρατός επέστρεψε από την Τένεδο. Όλοι σκότωναν και κατέστρεφαν, ενώ ο Μενέλαος ξαναπήρε την Ελένη. Τέλος, έκαψαν την Τροία, χωρίς να σεβαστούν ούτε τους ναούς των θεών, και έφυγαν για Ελλάδα.

Λιθογραφία από απεικόνιση σε μικρό αγγείο. Στο *Jahrbuch des Kaiserlich Deutschen Archäologischen Instituts* (1892, σελίδα 231).

Έτσι τελείωσε ο Τρωικός Πόλεμος, αφήνοντας πίσω συμφορές. Ο Ευριπίδης στην τραγωδία «Τρωάδες» αναφέρεται στις δυστυχίες που έζησαν οι γυναίκες της Τροίας μετά την καταστροφή της πόλης τους. Οι άντρες τους σκοτώθηκαν και εκείνες τις αιχμαλώτισαν οι νικητές. Ο Ευριπίδης μιλά και για τις δυσκολίες που θα συναντήσουν και οι νικητές. Αυτοί που καταστρέφουν πόλεις και δε σέβονται ούτε τους ναούς των θεών, θα τιμωρηθούν.

Οι πρωταγωνιστές του Τρωικού Πολέμου: Σταυρόλεξο

Η Τροία σήμερα

Ο Αχιλλέας και ο Αίας παίζουν ένα επιτραπέζιο παιχνίδι

Αξιολογούμε τις γνώσεις μας

A. Ποιες προτάσεις είναι Σωστές και ποιες είναι Λανθασμένες;

Ο Μενέλαος δε θύμωσε που έφυγε η Ελένη από τη Σπάρτη.

Ο Αγαμέμνονας ήταν βασιλιάς των Μυκηνών.

Η κόρη του Αγαμέμνονα ήταν η Κλυταιμνήστρα.

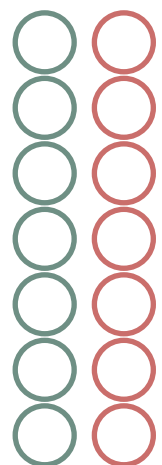
Ο Αχιλλέας θύμωσε με τον Οδυσσέα.

Ο Πάτροκλος πέθανε από τα βέλη του Έκτορα.

Ο Αχιλλέας σκότωσε τον Πάρη.

Ο Δούρειος Ίππος ήταν αφιερωμένος στον Απόλλωνα.

Οι Τρώες δεν πίστεψαν ότι το άλογο ήταν δώρο για τη θεά Αθηνά.

Και τώρα, ας παίξουμε

Επιλέγουμε μια σκηνή από την ενότητα «Τρωϊκός Πόλεμος» και ετοιμάζουμε μια θεατρική αναπαράσταση.

Συζητάμε

- ▶ Για τις αξίες εκείνης της εποχής -όπως η φιλία, η πίστη, το καθήκον- και τις συγκρίνουμε με τις αξίες της σημερινής εποχής.

Τι μάθαμε σε αυτήν την ενότητα

1. Ας τοποθετήσουμε τα γεγονότα του Τρωϊκού Πολέμου στη σωστή σειρά σε χρονογραμμή που σχεδιάζουμε σε χαρτόνι. Μπορούμε και να γράψουμε κάτι για κάθε γεγονός.

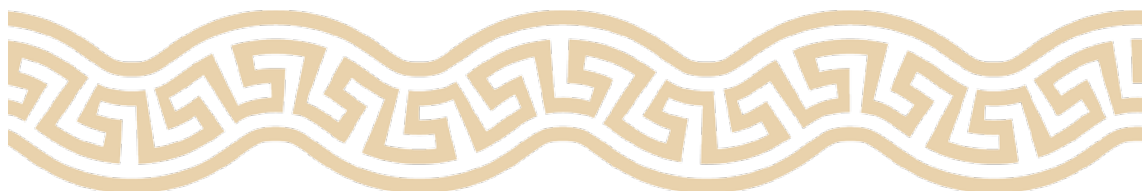
Θυμός του Αχιλλέα
Καταστροφή της Τροίας
Έναρξη του πολέμου
Αρπαγή της Ελένης από τον Πάρη
Μονομαχία Αχιλλέα και Έκτορα
Κατασκευή Δούρειου Ίππου
Συγκέντρωση του στρατού στην Αυλίδα
Θάνατος του Πάτροκλου

Στο τέλος, παρουσιάζουμε τη χρονογραμμή μας στην τάξη!

2. Βασική πηγή για όσα διαβάσαμε είναι η *Ιλιάδα*, έργο του ποιητή Όμηρου. Ποιος ήταν ο Όμηρος; Ας αναζητήσουμε πληροφορίες.

3. Τι είμαι; Ποιος / Ποια είμαι;

Είμαι ξύλινος, τεράστιος, με μια κοιλιά γεμάτη μυστικά. Τι είμαι;
Είμαι της Τροίας ο πιο γενναίος πολεμιστής. Ποιος είμαι;
Από τη Σπάρτη πήγα στην Τροία. Ποια είμαι;
Γράφουμε κι εμείς ερωτήσεις για τον Τρωϊκό Πόλεμο. Μετά, χωριζόμαστε σε ομάδες για ένα παιχνίδι ερωτήσεων - απαντήσεων.

Οι περιπέτειες της επιστροφής του Οδυσσέα στην πατρίδα (νόστος)

*Φτάσαμε, λοιπόν, και στο τελευταίο μας βήμα
που θα το κάνουμε παρέα με τον Οδυσσέα...*

*Υπάρχει ένας ποιητής -Όμηρος τ' όνομά του-
που όλα όσα έγιναν στον Τρώων την πατρίδα
τα έγραψε σε ποίημα που λέγεται Ιλιάδα.*

*Όμως, αυτός ο ποιητής έγραψε κάτι ακόμα:
Τις περιπέτειες τις πολλές του ήρωα Οδυσσέα,
αυτές που τον ανάγκασαν ν' αργήσει να γυρίσει
στην όμορφη πατρίδα του, την ξακουστή Ιθάκη.*

*Αυτό το έργο του Όμηρου, Οδύσσεια το λέμε,
και από τότε με αυτήν τη λέξη αποκαλούμε
την κάθε περιπέτεια που μας γεμίζει πόνο.*

Από το βιβλίο του Γ. Μπίκου, *Μυθο-λόγια και αλήθειες για παιδιά δημοτικού.*

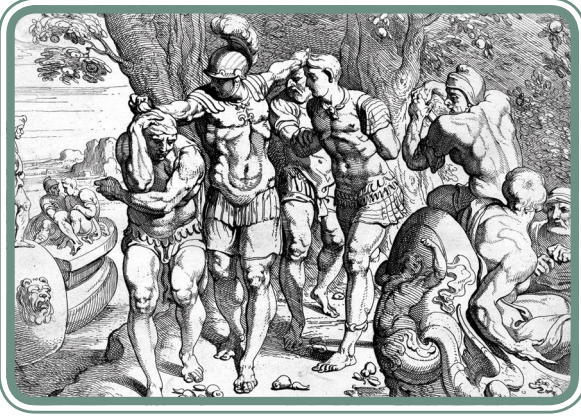
Η επιστροφή του Οδυσσέα: Οι πρώτες περιπέτειες

Ο Οδυσσέας, μετά τη νίκη των Αχαιών στην Τροία, αναχώρησε με τους άνδρες του και δώδεκα πλοία για την Ιθάκη. Όμως, οι θεοί είχαν θυμώσει με τους Αχαιούς για τις καταστροφές που είχαν προκαλέσει στους ναούς τους στην Τροία. Έστειλαν, λοιπόν, δυνατούς ανέμους που παρέσυραν τα πλοία **στη χώρα των Κικόνων**, δηλαδή στη σημερινή Θράκη. Εκεί, οι σύντροφοι του Οδυσσέα ήρθαν σε συμπλοκή με τους Κίκονες, οι οποίοι τους νίκησαν και σκότωσαν πολλούς από αυτούς. Όσοι γλίτωσαν, μπήκαν πάλι στα πλοία και έφυγαν.

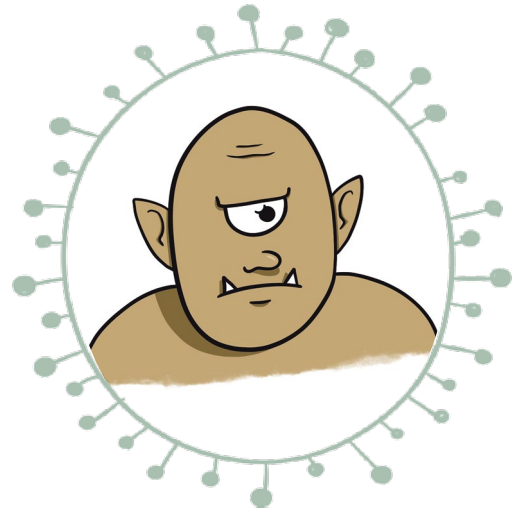

Κύκλωπες και Λωτοφάγοι

Ο Οδυσσέας στο νησί των Λωτοφάγων
Χαρακτικό του Theodoor van Thulden (1633)

Στα ανοιχτά της θάλασσας τα πλοία αντιμετώπισαν μια μεγάλη θύελλα και τα πανιά τους σκίστηκαν. Κωπηλατώντας, έφτασαν **στη χώρα των Λωτοφάγων**, όπου μερικοί σύντροφοι του Οδυσσέα έφαγαν λωτούς. Τα φρούτα αυτά, όμως, ήταν μαγεμένα και τους έκαναν να ξεχάσουν την Ιθάκη και να μη θέλουν να φύγουν από το νησί. Έτσι, ο Οδυσσέας αναγκάστηκε να τους σύρει πίσω στα πλοία, για να συνεχίσουν το ταξίδι.

Αρκετές μέρες αργότερα, έφτασαν **στη χώρα των Κυκλώπων**. Εκεί ανακάλυψαν μια σπηλιά που μέσα υπήρχαν δοχεία με γάλα και τυρί. Κάθισαν να φάνε, αλλά σε λίγο είδαν με τρόμο να μπαίνει ένας γίγαντας με ένα μόνο μάτι στο μέτωπο, ένας Κύκλωπας, μαζί με τα πρόβατά του, που τα είχε βγάλει για βοσκή. Ήταν ο γιός του Ποσειδώνα, ο **Πολύφημος**. Ο Κύκλωπας έκλεισε με πέτρα την είσοδο και άναψε φωτιά. Όταν αντιλήφθηκε τον Οδυσσέα με τους συντρόφους του, αρνήθηκε να τους φιλοξενήσει, όπως του ζήτησαν. Αντιθέτως, άρχισε να τους τρώει. Έφαγε έξι άντρες, ώσπου ο Οδυσσέας να καταστρώσει ένα έξυπνο σχέδιο: προσέφερε στον Πολύφημο κρασί και του συστήθηκε ως ο "Κανένας". Όταν ο Κύκλωπας μέθυσε και αποκοιμήθηκε, ο Οδυσσέας και οι σύντροφοί του πύρωσαν έναν ξύλινο πάσσαλο και τον κάρφωσαν στο μοναδικό του μάτι, τυφλώνοντάς τον.

Ο Πολύφημος, ανίκανος να δει, φώναζε για βοήθεια αλλά, όταν οι άλλοι Κύκλωπες τον ρωτούσαν ποιος του επιτέθηκε, απαντούσε ο "Κανένας". Έτσι, κανείς δεν τον βοήθησε.

Γιατί ο Οδυσσέας είπε ότι τον λένε «Κανένα»;

Ένας πολύ αντικοινωνικός τύπος

Κατά την αρχαιότητα, η φιλοξενία αποτελούσε υποχρέωση του καθενός. Πρόσφεραν, μάλιστα, φαγητό στον ταξιδιώτη, πριν ακόμη τον ρωτήσουν από πού έρχεται και πού πηγαίνει. Ο Δίας ήταν ο θεός που φρόντιζε να τηρούνται αυτοί οι κανόνες. Ο Πολύφημος, όμως, ήταν ένα άγριο πλάσμα που περιφρονούσε τους θεούς και τους νόμους.

Από το βιβλίο της C. Mory, *Οι περιπέτειες του Οδυσσέα* (διασκευή).

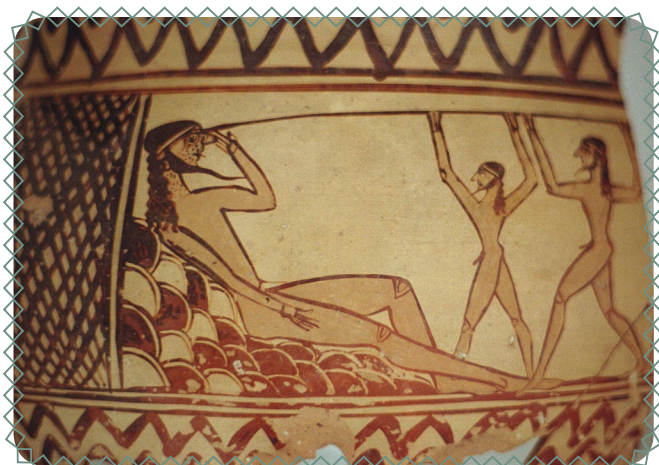

Χωρίς να βλέπει, ο Πολύφημος προσπάθησε να βρει τον Οδυσσέα και τους συντρόφους του, εκείνοι, όμως, βγήκαν από τη σπηλιά πιασμένοι από τις κοιλιές των μεγάλων προβάτων του.

Η απόδραση

Καθώς απομακρύνονταν με τα πλοία τους ο Οδυσσέας φώναξε: «Πολύφημε, αν σε ρωτήσουν ποιος σε τύφλωσε, να πεις ο Οδυσσέας, ο γιος του Λαέρτη από την Ιθάκη». Ο Κύκλωπας, θολωμένος από θυμό, άρπαξε έναν τεράστιο βράχο και τον έριξε στο καράβι του Οδυσσέα, μα δεν το πέτυχε. Παρακάλεσε τότε τον πατέρα του, τον θεό Ποσειδώνα, να τιμωρήσει τον Οδυσσέα για το κακό που του είχε κάνει και να περάσει βάσανα πολλά, μέχρι να φτάσει στην πατρίδα του.

Από το βιβλίο της Α. Μακρή, *Οδύσσεια* (διασκευή).

Άραγε, γιατί ο Οδυσσέας
είπε το πραγματικό του
όνομα, φεύγοντας;
Πιστεύετε ότι αυτή
η πράξη του θα είχε
συνέπειες;

Ο Οδυσσέας τυφλώνει τον Πολύφημο
Αρχαιολογικό Μουσείο Άργους

Άνεμοι, γίγαντες και η μάγισσα Κίρκη μπαίνουν στον δρόμο του Οδυσσέα

Επόμενη στάση του Οδυσσέα και των συντρόφων του ήταν **το νησί του Αϊόλου**, του φύλακα των ανέμων. Αυτός τους φιλοξένησε και, όταν έφευγαν, έδωσε στον Οδυσσέα ένα δερμάτινο ασκί και του ζήτησε να μην το ανοίξουν. Εκεί είχε ασφαλίσει όλους τους ανέμους, ώστε να είναι ήρεμο το ταξίδι τους. Καθώς πλησίαζαν στην Ιθάκη, όμως, οι σύντροφοι του Οδυσσέα, νομίζοντας ότι το ασκί περιείχε χρυσάφι, το άνοιξαν. Ξέσπασε τότε μεγάλη θαλασσοταραχή και τα κύματα έφεραν το πλοίο πάλι πίσω στο νησί του Αϊόλου. Εκείνος, οργισμένος από την ανυπακοή τους, δε δέχτηκε να τους βοηθήσει και τους έδιωξε.

Μπορούμε να εντοπίσουμε κοινά σημεία ανάμεσα στις ιστορίες του Αϊόλου και των πρωτόπλαστων;

Μετά από πολλές περιπλανήσεις ο Οδυσσέας και οι σύντροφοί του έφτασαν **στη χώρα των Λαιστρυγόνων**. Οι Λαιστρυγόνες, γιγάντιοι και πολύ άγριοι, έπαιρναν βράχους και τους πετούσαν στα πλοία. Έτσι, κατέστρεψαν όλα τα πλοία των συντρόφων του Οδυσσέα και έφαγαν και τα πληρώματά τους. Μόνο ο ίδιος και το πλήρωμά του κατάφεραν να ξεφύγουν, γιατί είχαν δέσει το καράβι τους έξω από το λιμάνι. Θρηνώντας για τον χαμό των συντρόφων του, ο Οδυσσέας έφτασε στο **νησί της μάγισσας Κίρκης**. Μερικοί από τους άντρες του, εξερευνώντας το νησί, βρέθηκαν στο παλάτι μιας μάγισσας, της Κίρκης. Αυτή τους μεταμόρφωσε σε γουρούνια, προσφέροντάς τους μαγεμένο φαγητό και κρασί. Μόνο ο Ευρύλοχος δε δέχτηκε το κέρασμά της και έτσι ξέφυγε και ενημέρωσε τον Οδυσσέα. Τότε, ο Οδυσσέας, με τη βοήθεια του Ερμή, ανάγκασε την Κίρκη να ξαναδώσει στους συντρόφους του την ανθρώπινη μορφή τους.

Ο Αϊόλος, ο φύλακας των ανέμων (ψηφιακή αποκατάσταση παλαιάς μαρμάρινης παράστασης)

Ο Οδυσσέας στους Λαιστρυγόνες
Τοιχογραφία
Μουσεία του Βατικανού, Βατικανό

Η συνάντηση με τον Ερμή

Πού πας, δυστυχισμένε, του λέει, μες στα βουνά, ολομόναχος σε τόπο που ποτέ δεν περπάτησες; Δε θα γλιτώσεις και εσύ. Γιατί αυτή που 'κανε γουρούνια τους συντρόφους σου, είναι η φοβερή μάγισσα Κίρκη. Αυτή θα σου δώσει κι εσένα να γευτείς το μαγικό της το πιτό και δε θα μπορέσεις να της αρνηθείς. Μα, αν θέλεις να μην πάθεις κι εσύ τα ίδια, να, πάρε τούτο το μαγικό βοτάνι και κράτα το επάνω σου.

Από το βιβλίο του Χ. Σακελλαρίου, *Οδύσσεια* (διασκευή).

Κίρκη και Οδυσσέας
Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο
Αθήνα

Briton Riviere (1896)
Η Κίρκη και τα γουρούνια
Πινακοθήκη Μάντσεστερ, Αγγλία

Στο νησί αυτό έμειναν έναν χρόνο. Όταν ετοιμάστηκαν να φύγουν, η Κίρκη συμβούλεψε τον Οδυσσέα, πριν φύγει, να πάει στον Άδη. Εκεί θα έβρισκε τον μάντη Τειρεσία και εκείνος θα του εξηγούσε πώς θα επέστρεφε στην Ιθάκη.

Ο Οδυσσέας κατεβαίνει στον Άδη

Ακολουθώντας τη συμβουλή της Κίρκης, ο Οδυσσέας επισκέφτηκε τον **Άδη**, όπου συναντήθηκε με τον Αχιλλέα, τον Αγαμέμνονα και άλλους πολεμιστές της Τροίας. Τέλος, εμφανίστηκε μπροστά του ο μάντης **Τειρεσίας**, τον οποίο ο Οδυσσέας ρώτησε πώς θα φτάσει στην Ιθάκη. Ο Τειρεσίας του αποκάλυψε τότε ότι ο Ποσειδώνας τον μισούσε, επειδή είχε τυφλώσει τον Πολύφημο, και τον συμβούλεψε να μην πειράξει τα βόδια του Ήλιου, για να καταφέρει να φτάσει στην Ιθάκη.

Λίγο πριν φύγει, ο ήρωάς μας συνάντησε και τη μητέρα του, την Αντίκλεια, που του είπε πολλά νέα από την Ιθάκη.

Χένρι Φουσέλι (μεταξύ 1770–1785)
Ο Τειρεσίας προλέγει το μέλλον
στον Οδυσσέα
Εθνικό Μουσείο Κάρντιφ, Ουαλία

Το μαρτύριο του Ταντάλου

Στον Άδη ο Οδυσσέας είδε και το μαρτύριο του Ταντάλου, ο οποίος είχε κλέψει από τους θεούς νέκταρ και αμβροσία, δηλαδή την τροφή και το ποτό τους. Για το έγκλημά του αυτό, οι θεοί τον καταδίκασαν σε αιώνια πείνα και δίψα. Βρισκόταν σε έναν λάκκο γεμάτο νερό, που όμως άδειαζε, όποτε έσκυβε να πει, κι ενώ από πάνω του κρέμονταν κλαδιά δέντρων γεμάτα καρπούς, όταν πήγαινε να τους κόψει, ο άνεμος τους έπαιρνε μακριά.

Από το βιβλίο της C. Mory, *Οι περιπέτειες του Οδυσσέα* (διασκευή).

Γνωρίζετε πού χρησιμοποιείται η έκφραση "Το μαρτύριο του Ταντάλου";

Όταν ο Οδυσσέας και οι σύντροφοί του έφυγαν από το νησί της Κίρκης, εκείνη τους συμβούλεψε να φυλαχτούν από τις Σειρήνες. Πραγματικά, οι άνεμοι τούς έσπρωξαν **στο νησί των Σειρήνων**, οι οποίες τραγουδούσαν μαγευτικά. Οι ναυτικοί που τις άκουγαν, πλησίαζαν στο νησί τους σαν υπνωτισμένοι, και τότε εκείνες τους άρπαζαν και τους έτρωγαν.

Ο Οδυσσέας είπε στους συντρόφους του να βάλουν στα αυτιά τους κεριά, ώστε να μην ακούν, και να δέσουν τον ίδιο στο κατάρτι. Όσο πλησίαζαν στις Σειρήνες, ο Οδυσσέας, μαγεμένος από το τραγούδι τους, φώναζε στους συντρόφους του να τον λύσουν, για να πάει κοντά τους, αλλά εκείνοι τον αγνόησαν, και έτσι όλοι σώθηκαν.

Ο Οδυσσέας και η Σειρήνα
Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα

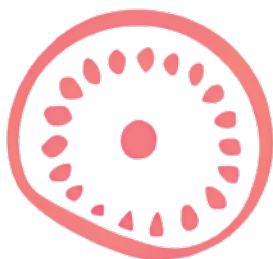
Το τραγούδι των Σειρήνων

Έλα Οδυσσέα ξακουστέ,
Ελλήνων το καμάρι
Κι άραξε το καράβι σου,
ν' ακούσεις
τη λαλιά μας
Κανένας δεν επέρασε ως τώρα
απ' το νησί μας,
δίχως τη μελιστάλαχτη
ν' ακούσει τη φωνή μας
κι έπειτα φεύγει με χαρά
και με περίσσια χάρη.

Από το βιβλίο του Κ. Παπαδημητρίου,
Θεοί και ήρωες των αρχαίων Ελλήνων.

Η επόμενη περιπέτειά τους ήταν με τη **Σκύλλα και τη Χάρυβδη**. Αυτά τα δύο τέρατα ήταν μεγάλοι κίνδυνοι για τους ναυτικούς.

Η Χάρυβδη ρουφούσε το θαλασσινό νερό, προκαλώντας στροβίλους που μπορούσαν να πνίξουν τους ναύτες και να καταστρέψουν τα πλοία. Όσο για τη Σκύλλα, ήταν ένα πλάσμα με έξι κεφάλια που κρυβόταν σε μια σπηλιά και άρπαζε όσους ναύτες περνούσαν με τα πλοία τους από κοντά της. Όταν οι άντρες του Οδυσσέα πέρασαν, η Σκύλλα κατάφερε να αρπάξει και να φάει έξι από αυτούς. Οι υπόλοιποι, αν και τρομοκρατημένοι, κατάφεραν να γλιτώσουν από τη Χάρυβδη και να συνεχίσουν το ταξίδι τους.

Στήριγμα τραπεζιού με τη Σκύλλα και τη Χάρυβδη
Αρχαιολογικό Μουσείο Νάπολης

Το «πέραςμα» του Οδυσσέα από τα νησιά του Ήλιου, της Καλυψώς και των Φαιάκων

Ο Οδυσσέας και οι σύντροφοί του έφτασαν **στο νησί του Ήλιου**, όπου έβοσκαν τα ιερά βόδια του θεού. Παρά την προειδοποίηση του Τειρεσία, οι σύντροφοι του Οδυσσέα, κυριευμένοι από την πείνα, έσφαξαν μερικά βόδια, όσο εκείνος κοιμόταν. Όταν ο Οδυσσέας είδε τι είχαν κάνει, τρόμαξε για την τιμωρία που θα ερχόταν, αλλά δεν μπορούσε να κάνει τίποτα. Ξεκίνησαν να φύγουν, αλλά ο Δίας, έστειλε μια άγρια καταιγίδα και ένας κεραυνός κτύπησε το καράβι, καταστρέφοντάς το.

*Pellegrino Tibaldi (1550-1551)
Οι σύντροφοι του Οδυσσέα
αρπάζουν τα βόδια του Ήλιου
Palazzo Poggi, Μπολόνια, Ιταλία*

Πώς θα χαρακτηρίζαμε
τη συμπεριφορά
των συντρόφων
του Οδυσσέα;

Ο Δίας σε διατάζει
να ελευθερώσεις
τον Οδυσσέα. Δεν
είναι η μοίρα του να
πεθάνει εδώ. Πρέπει
να επιστρέψει στην
πατρίδα του και τους
δικούς του ανθρώπους.

Ο μόνος που επέζησε ήταν ο Οδυσσέας που ταλαιπωρήθηκε δέκα μέρες στη θάλασσα, πιασμένος σε ένα ξύλο, μέχρι τα κύματα να τον βγάλουν **στο νησί της νύμφης Καλυψώς**. Η Καλυψώ φρόντισε τον Οδυσσέα, αλλά τον κράτησε μαζί της επτά χρόνια, αρνούμενη να τον αφήσει να φύγει. Τελικά, οι θεοί τον λυπήθηκαν και έστειλαν τον Ερμή να διατάξει την Καλυψώ να τον απελευθερώσει. Εκείνη υπάκουσε και επέτρεψε στον Οδυσσέα να κατασκευάσει μια σχεδία, δηλαδή ένα απλό πλεούμενο από δεμένους κορμούς δέντρων, ώστε να επιστρέψει στην Ιθάκη.

Η επιλογή του Οδυσσέα

Τα μάτια του (Οδυσσέα) είναι δακρυσμένα, καθώς κοιτά το πέλαγος. Ξαφνικά, νιώθει την Καλυψώ πλάι του.

-Μην απελπίζεσαι, Οδυσσέα, του λέει. Σου χαρίζω την ελευθερία σου! Θα σου δώσω και εργαλεία για να φτιάξεις μια σχεδία. Όμως, άκουσέ με. Αν βγεις στο πέλαγος, θα ζήσεις πολλές λύπες. Αν μείνεις κοντά μου, θα σε κάνω αθάνατο. Σκέψου το!

Ο Οδυσσέας παίρνει την απόφαση, χωρίς να διστάσει: η θέση του είναι στην Ιθάκη, κοντά στη γυναίκα του, Πηνελόπη, και τον γιό του, Τηλέμαχο.

Από το βιβλίο της C. Mory,
Οι περιπέτειες του Οδυσσέα
(διασκευή).

Ας αναπαραστήσουμε ή ας ζωγραφίσουμε τη σκηνή: Ο Οδυσσέας συζητά με την Καλυψώ, κοιτάζοντας το πέλαγος με δακρυσμένα μάτια.

Συζητάμε

- Γιατί ο Οδυσσέας επιθυμούσε να επιστρέψει στην πατρίδα του και δεν εγκατέλειπε την προσπάθειά του; Τι θα κάνατε εσείς στη θέση του;

Πάνω στη σχεδία ο Οδυσσέας ταξίδεψε δεκαεπτά μέρες. Πλησίαζε στην Ιθάκη, όταν ο Ποσειδώνας, θέλοντας να τον εκδικηθεί για ό,τι είχε κάνει στον Πολύφημο, προκάλεσε θαλασσοταραχή και η σχεδία διαλύθηκε. Ο Οδυσσέας άρχισε να κολυμπάει, ώσπου μια νεράιδα, η **Λευκοθέα**, τον βοήθησε να βγει **στο νησί των Φαιάκων**. Εκεί βασίλευε ο **Αλκίνοος** με τη γυναίκα του, την **Αρήτη**, που είχαν και μια κόρη, τη **Ναυσικά**. Κουρασμένος, ο Οδυσσέας, μόλις βγήκε στη στεριά, κοιμήθηκε βαθιά. Τον ξύπνησαν χαρούμενες φωνές. Ήταν η Ναυσικά που είχε βγει με τις φίλες της στην παραλία, για να πλύνουν ρούχα και να παίξουν. Η Ναυσικά του έδωσε φαγητό και ρούχα. Έπειτα, τον οδήγησε στο παλάτι.

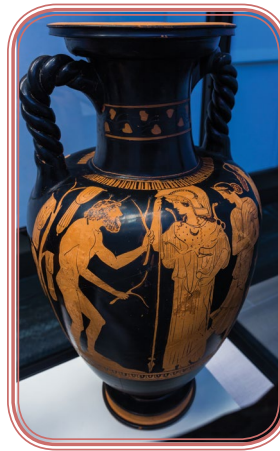

Η Ναυσικά συναντά τον Οδυσσέα

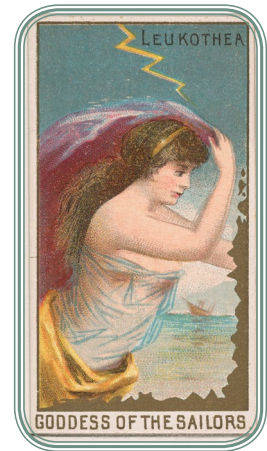

Ο Αλκίνοος πρόσφερε φιλοξενία στον Οδυσσέα και εκείνος του εξιστόρησε τις περιπέτειές του.

Την επόμενη μέρα, ο Αλκίνοος έδωσε εντολή να ετοιμαστεί ένα καράβι, για να μεταφέρει τον Οδυσσέα στην Ιθάκη, και ο ήρωας τους αποχαιρέτησε συγκινημένος.

Ναυσικά και Οδυσσέας
Μητροπολιτικό Μουσείο
Τέχνης, Νέα Υόρκη

Λευκοθέα
Μητροπολιτικό Μουσείο
Τέχνης, Νέα Υόρκη

Ο Οδυσσέας
στο παλάτι του Αλκίνοου

Η επιστροφή στην πατρίδα και οι νέες περιπέτειες

Φθάνοντας το πλοίο στην **Ιθάκη**, το πλήρωμα άφησε στην παραλία τον Οδυσσέα που είχε αποκοιμηθεί. Μόλις ξύπνησε και κατάλαβε πού βρισκόταν, εμφανίστηκε μπροστά του η Αθηνά.

Η θεά τον ενημέρωσε για ό,τι συνέβαινε στο παλάτι του. Επειτα, τον μεταμόρφωσε σε ζητιάνο και εκείνος επισκέφτηκε τον χοιροβοσκό Εύμαιο, ο οποίος τον φιλοξένησε, χωρίς να τον αναγνωρίσει. Αργότερα, όταν συναντήθηκε με τον Τηλέμαχο, πήρε πάλι την κανονική του μορφή. Τότε, πατέρας και γιος αγκαλιάστηκαν και ετοίμασαν ένα σχέδιο, για να διώξουν τους μνηστήρες.

Στο παλάτι σου βρίσκονται
μνηστήρες (υποψήφιοι σύζυγοι)
που θέλουν να παντρευτούν
την Πηνελόπη και σπαταλούν
την περιουσία σου. Η γυναίκα σου
κλαίει και σε περιμένει. Πήγαινε
στην καλύβα του Εύμαιου και
περίμενε να γυρίσει ο γιος σου.
Έχει πάει στην Πύλο,
για να μάθει αν ζεις.

Μύθος και πραγματικότητα

Οι Φαίακες αφήνουν τον Οδυσσέα σε μια παραλία της Ιθάκης και σαλπάρουν και πάλι. Την ώρα που φτάνουν πίσω στο νησί τους, τους βλέπει ο Ποσειδώνας και, οργισμένος, μεταμορφώνει το καράβι σε βράχο. Ο βράχος αυτός είναι το γνωστό Ποντικονήσι, που βρίσκεται έξω από την Κέρκυρα.

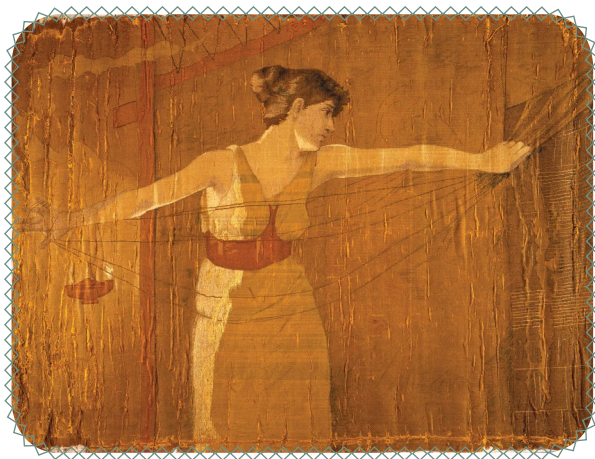
Από το βιβλίο της C. Mory, *Οι περιπέτειες του Οδυσσέα* (διασκευή).

Ας φανταστούμε τη συνάντηση Οδυσσέα και Τηλέμαχου

- ▶ Πώς αντέδρασε ο Οδυσσέας, όταν είδε τον γιο του;
- ▶ Πώς αντέδρασε ο Τηλέμαχος, όταν κατάλαβε ότι είχε απέναντί του τον πατέρα του;
- ▶ Μπορούμε να αναπαραστήσουμε τον διάλογο ή να τον σχεδιάσουμε σε μορφή κόμικ;

Ως ζητιάνος, ο Οδυσσέας πήγε στο παλάτι, όπου κανένας δεν τον αναγνώρισε, εκτός από τον σκύλο του, τον Άργο. Η **Πηνελόπη**, μαθαίνοντας για τον ξένο, θέλησε να τον ρωτήσει για τον σύζυγό της. Ζήτησε, λοιπόν, από την **Ευρύκλεια**, την πιστή της υπηρέτρια, να του πλύνει τα πόδια και αυτή αναγνώρισε τον Οδυσσέα από ένα σημάδι του. Εκείνος της ζήτησε να το κρύψει. Ούτε και ο ίδιος αποκαλύφθηκε στην Πηνελόπη, όταν συναντήθηκαν. Της είπε μόνο ότι ο Οδυσσέας ζούσε και σύντομα θα επέστρεφε.

Η Πηνελόπη ξηλώνει το έργο της τη νύχτα
Έργο κεντημένο με μεταξωτή κλωστή
Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης, Νέα Υόρκη

Άργος, ο πιστός σκύλος
του Οδυσσέα

Το υφαντό της Πηνελόπης

Τηλέμαχε, φώναξε ο Αντίνοος, ένας από τους μνηστήρες. Δε φταίμε εμείς που ερχόμαστε κάθε μέρα στο παλάτι, αλλά η μάνα σου η Πηνελόπη. Της είπαμε να διαλέξει έναν από όλους μας για άντρα της και μας παρακάλεσε να την αφήσουμε πρώτα να τελειώσει στον αργαλιό της ένα ύφασμα, για να σκεπάσουν τον γέρο Λαέρτη, τον πατέρα του Οδυσσέα, όταν πεθάνει. Και τι μάθαμε; Ότι η πονηρή η μάνα σου ύφαινε την ημέρα το πανί και το βράδυ το ξήλωνε, για να κερδίσει χρόνο.

Ομήρου Οδύσσεια, Ραψωδία Β' στίχοι 82-110 (διασκευή).

Όψεις της Πηνελόπης

Ας γράψουμε ένα γράμμα
της Πηνελόπης προς τον Οδυσσέα,
όπου να του περιγράφει πώς περνά,
καθώς τον περιμένει.

Εντωμεταξύ, οι μνηστήρες έτρωγαν και έπιναν στο παλάτι. Τότε, η Πηνελόπη έφερε το τόξο του Οδυσσέα και τους ανακοίνωσε πως θα παντρευόταν όποιον κατάφερνε με αυτό να ρίξει ένα βέλος που να διαπεράσει δώδεκα στημένα τσεκουρια. Κανένας δεν τα κατάφερε και η Πηνελόπη ανέβηκε στα διαμερίσματά της και αποκοιμήθηκε.

Τότε, η Αθηνά ξαναέδωσε στον Οδυσσέα την πραγματική του μορφή και εκείνος έριξε ένα βέλος που πέρασε και από τα δώδεκα τσεκούρια. Αμέσως μετά, ο Οδυσσέας μαζί με τον Τηλέμαχο σκότωσαν τους μνηστήρες.

Όταν όλα τελείωσαν, η Ευρύκλεια ξύπνησε την Πηνελόπη, λέγοντάς της ότι ο Οδυσσέας είχε επιστρέψει. Εκείνη, αφού βεβαιώθηκε πως ήταν πράγματι ο άντρας της, τον αγκάλιασε, δακρυσμένη.

Angelica Kauffman (1785)
Η Ευρύκλεια ξυπνά την Πηνελόπη,
ανακοινώνοντας την επιστροφή του Οδυσσέα.
Saltram House, Ντέβον, Αγγλία

Ο Φήμιος, οι μνηστήρες
και ο Οδυσσέας

Αλλά οι συγγενείς των μνηστήρων πήραν τα όπλα και πήγαν να βρουν τον Οδυσσέα που ετοιμάστηκε μαζί με τον Τηλέμαχο να αμυνθεί. Μπήκε στη μέση η Αθηνά, όμως, και σταμάτησαν. Στη συνέχεια, ορκίστηκαν όλοι πίστη στον Οδυσσέα και εκείνος έζησε πια ευτυχισμένος στην Ιθάκη με την οικογένειά του.

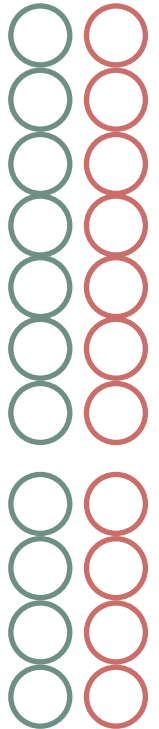
Ο Οδυσσέας, ο Εύμαιος και ο Τηλέμαχος σκοτώνουν τους μνηστήρες
Μουσείο Λούβρου, Παρίσι

A. Ποιες προτάσεις είναι Σωστές και ποιες είναι Λανθασμένες;

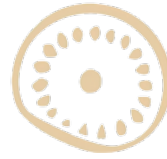
- ▶ Ο Οδυσσέας ήταν βασιλιάς της Σπάρτης.
- ▶ Ο Πολύφημος ήταν γιος του Άρη.
- ▶ Ο Οδυσσέας είπε στον Πολύφημο ότι τον λένε Αχιλλέα.
- ▶ Ο Αίολος ήταν ο θεός των ανέμων.
- ▶ Στον Άδη, ο Οδυσσέας είδε τη γυναίκα του.
- ▶ Ο Τειρεσίας είπε στον Οδυσσέα ότι ο Ποσειδώνας τον μισεί.
- ▶ Ο Ποσειδώνας μισούσε τον Οδυσσέα, επειδή του είχε σκοτώσει τον γιο του.
- ▶ Για να γυρίσει πίσω στην Ιθάκη, ο Οδυσσέας δεν έπρεπε να πειράξει τα βόδια του Άρη.
- ▶ Οι Φαίακες άφησαν τον Οδυσσέα στην παραλία της Ιθάκης.
- ▶ Ο Ερμής ενημέρωσε τον Οδυσσέα για τους μνηστήρες.
- ▶ Ο σκύλος του Οδυσσέα, ο Άργος, κατάλαβε ποιος ήταν.

2. Οι μελετητές προσπάθησαν να ταυτίσουν τα μέρη που πέρασε ο Οδυσσέας με πραγματικές τοποθεσίες. Οι ερμηνείες είναι πολλές. Να μία εδώ:

Ας ενώσουμε τους αριθμούς με γραμμές, για να σχηματίσουμε τη διαδρομή του Οδυσσέα.

Κίκονες

.....

Λωτοφάγοι

.....

Κύκλωπες

.....

Αίολος

.....

Λαιστρυγόνες

.....

Κίρκη

.....

Άδης

.....

Σειρήνες

.....

Σκύλλα και Χάρυβδη

.....

Ήλιος

.....

Καλυψώ

.....

Φαίακες

.....

Με τη βοήθεια των παραπάνω λέξεων, γράφουμε μία ερώτηση για κάθε περιπέτεια του Οδυσσέα. Έπειτα, χωριζόμαστε σε ζευγάρια και παίζουμε ένα παιχνίδι ερωτήσεων - απαντήσεων.

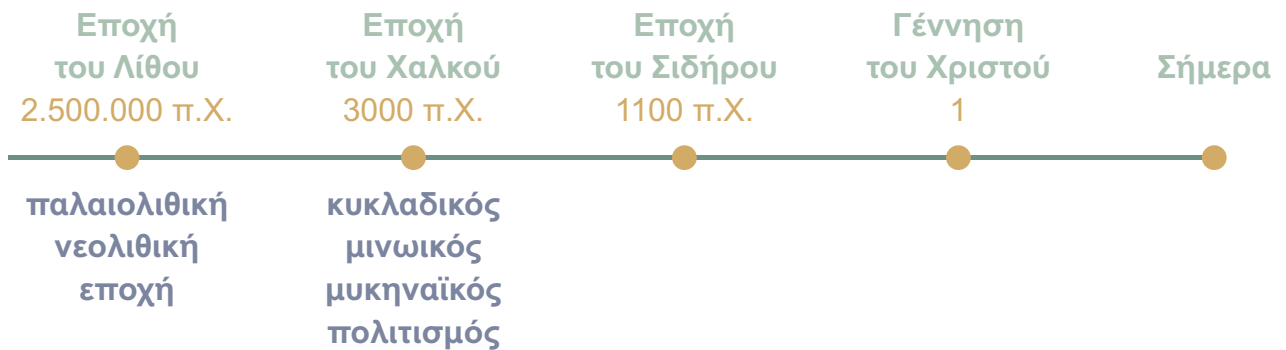
**Αν ήσουν ο Οδυσσέας, τι θα έκανες διαφορετικά σε αυτό το ταξίδι;
Αν ήσουν μέλος του πληρώματος;**

Η επιστροφή του Οδυσσέα: Από την Τροία στην Ιθάκη

Προϊστορία

- ▶ Ο χρόνος γέννησης του Χριστού θεωρείται το έτος 1.
- ▶ Αν μιλάμε για την εποχή πριν από τη γέννηση του Χριστού, λέμε π.Χ. Σε αυτήν τη φάση της ιστορίας όσο πιο παλιά συνέβη κάτι, τόσο οι αριθμοί μεγαλώνουν. Για παράδειγμα, το 5000 π.Χ. είναι παλαιότερο από το 1000 π.Χ. Το μ.Χ. σημαίνει "μετά τη γέννηση του Χριστού" και οι αριθμοί μεγαλώνουν, όσο περνάει ο χρόνος. Σκεφτείτε το σαν να πηγαίνουμε πίσω στον χρόνο με το π.Χ. και μπροστά στον χρόνο με το μ.Χ. Με αυτόν τον τρόπο μετράμε όλες τις χρονολογίες. Για παράδειγμα, το βιβλίο αυτό, που διαβάζετε, γράφτηκε το 2025 μ.Χ., δηλαδή δύο χιλιάδες και είκοσι πέντε χρόνια μετά από τη γέννηση του Χριστού.
- ▶ Σε αυτό το βιβλίο αναφερόμαστε μόνο σε γεγονότα που συνέβησαν π.Χ., δηλαδή πριν από τη γέννηση του Χριστού.

- ▶ **Προϊστορία** ονομάζεται η χρονική περίοδος, για την οποία δεν υπάρχουν γραπτές πληροφορίες (μαρτυρίες). Διακρίνεται στις Εποχές του Λίθου, του Χαλκού και του Σιδήρου, ανάλογα με τα υλικά –πέτρα, χαλκό, σίδηρο– που χρησιμοποιούν οι άνθρωποι για κατασκευή εργαλείων. Εδώ θα μιλήσουμε για την Εποχή του Λίθου (την παλαιολιθική και τη νεολιθική εποχή) και την Εποχή του Χαλκού. Μάλιστα, θα επικεντρωθούμε στην Εποχή του Χαλκού στην Ελλάδα, δηλαδή στον κυκλαδικό, μινωικό και μυκηναϊκό πολιτισμό.

Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΛΙΘΟΥ

Στην Εποχή του Λίθου, την πρώτη και μεγαλύτερη περίοδο της Προϊστορίας, οι άνθρωποι χρησιμοποιούσαν λίθινα εργαλεία. Η Εποχή αυτή χωρίζεται σε Παλαιολιθική (2,5 εκατομμύρια χρόνια πριν - 6500 π.Χ.), όταν κυριαρχούσε το κυνήγι και η συλλογή τροφής, και Νεολιθική (6500 - 3000 π.Χ.), όταν εμφανίστηκαν η γεωργία και η κτηνοτροφία, καθώς και οι πρώτοι οικισμοί.

Παλαιολιθική εποχή
2.500.000 – 6500 π.Χ.

Νεολιθική εποχή
6500 π.Χ. – 3000 π.Χ.

ΠΑΛΑΙΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

Οι άνθρωποι είναι τροφосуλλέκτες, κυνηγοί, ψαράδες και καλλιτέχνες

Τα πρώτα ίχνη του ανθρώπου εντοπίζονται στα βάθη του χρόνου, στην παλαιολιθική εποχή. Τότε ο άνθρωπος μετακινείται συνεχώς για να βρίσκει τροφή και χρησιμοποιεί εργαλεία λίθινα (φτιαγμένα από πέτρα). Η επιλογή προσωρινών καταφυγίων και η ανακάλυψη της φωτιάς τον βοηθούν να επιβιώσει σε δύσκολες συνθήκες.

Σε αυτό το κεφάλαιο:

- ▶ Θα γνωρίσουμε τη μεγάλη χρονική απόσταση της προϊστορίας (σε σχέση με τη σύγχρονη εποχή)
- ▶ Θα προσδιορίσουμε τις δραστηριότητες των ανθρώπων για την επιβίωσή τους
- ▶ Θα κατανοήσουμε τις έννοιες προϊστορία, ανακάλυψη, τροφосуλλέκτης, σπήλαιο, μετακίνηση, κυνηγός, εργαλείο, λίθος.

Το μακρινό παρελθόν
των ανθρώπων

Αμέτρητα χρόνια πριν,
στην παλαιολιθική εποχή,
η ζωή είναι δύσκολη.

Για να επιβιώσουν, οι άνθρωποι

- ▶ γίνονται κυνηγοί - **τροφοσυλλέκτες***, ντύνονται με δέρματα ζώων και ζουν σε μικρές ομάδες. Δε μένουν μόνιμα κάπου, αλλά μετακινούνται ανάλογα με τις συνθήκες και τις ανάγκες τους για εξασφάλιση τροφής από κυνήγι, ψάρεμα και συλλογή καρπών.
- ▶ αναζητούν καταφύγιο σε σπήλαια και **βραχοσκεπές***, συνήθως κοντά σε λίμνες ή θάλασσα, ή κατασκευάζουν προσωρινά καταλύματα από δέρματα, φύλλα, κλαδιά ακόμη και από οστά από **μαμούθ***.
- ▶ ανακαλύπτουν τη φωτιά, δηλαδή τη φυσική φωτιά που ανάβει από τον κεραυνό ή την τεχνητή φωτιά που δημιουργούν οι ίδιοι, τρίβοντας κλαριά ή κτυπώντας πέτρες. Με τη φωτιά βελτιώνουν τις συνθήκες της ζωής τους, επειδή τους παρέχει φωτισμό, προστασία από το κρύο και τα άγρια ζώα, δυνατότητα για μαγειρεμένο φαγητό αλλά και ευκαιρίες για επικοινωνία και ανταλλαγή πληροφοριών.
- ▶ χρησιμοποιούν εργαλεία και όπλα φτιαγμένα κυρίως από λίθους (πέτρες) αλλά και από οστά και όστρακα. Το πρώτο τους λίθινο εργαλείο είναι ο **χειροπέλεκυς***.

Με το πέρασμα του χρόνου, όμως, οι άνθρωποι εξελίσσονται. Έτσι:

- ▶ παράγουν δημιουργήματα που μπορούν να χαρακτηριστούν ως τέχνη.
- ▶ αρχίζουν να πιστεύουν σε δυνάμεις που επηρεάζουν τη ζωή τους, δηλαδή αναπτύσσουν θρησκευτικές αντιλήψεις και πρακτικές. Έτσι, αρχίζουν να σέβονται τους νεκρούς τους και να τους ενταφιάζουν με προσφορές.

Τροφοσυλλέκτης:

Εκείνος που μαζεύει την τροφή του από τη φύση, συλλέγοντας φρούτα, ξηρούς καρπούς, ρίζες και διάφορα φυτά

Βραχοσκεπή:

Μεγάλες φυσικές τρύπες ή κενά στους βράχους που χρησίμευαν ως στέγη για τους προϊστορικούς ανθρώπους

Μαμούθ:

Γιγάντιο θηλαστικό που έχει συγγένεια με τον ελέφαντα

Χειροπέλεκυς:

Μια πέτρα που οι προϊστορικοί άνθρωποι διαμόρφωναν με τέτοιο τρόπο, ώστε να έχει κοφτερή άκρη

Σύγχρονοι κυνηγοί - τροφοσυλλέκτες

Χειροπέλεκυς
Βρετανικό Μουσείο

Βρετανικό Μουσείο

Κατασκευάστηκαν
και εργαλεία από
κόκκαλα ζώων,
όπως αυτά τα
ρόπαλα από
ελαφοκέρατο

Συζητάμε

► Για τα εργαλεία

Πόσο σημαντικά ήταν τα εργαλεία για την επιβίωση και την εξέλιξη των ανθρώπων;

Ο χειροπέλεκυς ήταν ένα «πολυεργαλείο» της εποχής που βοηθούσε τους ανθρώπους να κόβουν ξύλα, να σπάνε καρύδια ή να φτιάχνουν άλλα εργαλεία (αγκίστρια, αιχμές, λεπίδες).
Μπορείς να ζωγραφίσεις ή να κατασκευάσεις με πλαστελίνη έναν χειροπέλεκυ;

Συζητάμε

► Για τη φωτιά

Συζητάμε

► Για την παλαιολιθική εποχή στον ελλαδικό χώρο

- Πώς κατάφερναν τότε να ανάβουν φωτιές; Και πώς τις συντηρούσαν αναμμένες;
- Πόσο άλλαξε η ζωή του ανθρώπου μετά την ανακάλυψη της φωτιάς;
- Μια ομάδα ανθρώπων της παλαιολιθικής εποχής γύρω από φωτιά. Τι συζητούν;
- Στη μυθολογία ο Προμηθέας έκλεψε από τους θεούς τη φωτιά και τη δώρισε στους ανθρώπους. Τι γνωρίζουμε για τον μύθο;

Στον ελλαδικό χώρο, ίχνη παλαιολιθικού ανθρώπου, κυρίως από τις τελευταίες χιλιετίες της περιόδου, συναντάμε σε διάφορες περιοχές.

Το σπήλαιο της Θεόπετρας

Θέσεις με ευρήματα παλαιολιθικής εποχής στην Ελλάδα

Στο σπήλαιο της Θεόπετρας, στη Θεσσαλία, βρήκαν κάτι πολύ σπάνιο: αποτυπώματα ανθρώπινων πελμάτων που χρονολογούνται στα 130.000 χρόνια πριν από σήμερα. Ανήκαν σε μικρά παιδιά. Ας φανταστούμε πώς ζούσαν αυτά τα παιδιά στο σπήλαιο. Πού πήγαιναν εκείνη την ημέρα; Τι συζητούσαν;

Βραχογραφία :

παράσταση πάνω σε βράχο ή τοιχώματα σπηλαιίου

Μια δύσκολη ζωή για την Αυγή

Συζητάμε

► Για την τέχνη

Με το πέρασμα του χρόνου, οι παλαιολιθικοί άνθρωποι παράγουν δημιουργήματα που μπορούν να χαρακτηριστούν ως τέχνη, όπως αυτή η βραχογραφία*. Για ποιον λόγο οι προϊστορικοί άνθρωποι δημιουργούν βραχογραφίες; Παράγουν τέχνη ή απλά πληροφορούν; Ας φτιάξουμε μια ιστορία γύρω από αυτήν τη βραχογραφία.

Βραχογραφία στο σπήλαιο Λασκώ στη Γαλλία

1. Ας ψάξουμε να βρούμε τις λέξεις ΚΥΝΗΓΙ, ΛΙΘΟΣ, ΕΡΓΑΛΕΙΟ, ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑ, ΣΠΗΛΑΙΟ

Η	Κ	Υ	Ν	Η	Γ	Ι	Ψ	Ψ	Υ
Ω	Κ	Ψ	Ψ	Γ	Ω	Σ	Σ	Ρ	Ι
Ψ	Φ	Ζ	Ζ	Ο	Λ	Ι	Θ	Ο	Σ
Ε	Ρ	Γ	Α	Λ	Ε	Ι	Ο	Λ	Υ
Α	Α	Κ	Δ	Δ	Ξ	Ξ	Χ	Ζ	Τ
Χ	Χ	Σ	Π	Η	Λ	Α	Ι	Ο	Τ
Π	Ρ	Ο	Ι	Σ	Τ	Ο	Ρ	Ι	Α
Θ	Ι	Β	Β	Ν	Ν	Κ	Λ	Ε	Ε

2. Ποιές προτάσεις είναι Σωστές και ποιες είναι Λανθασμένες;

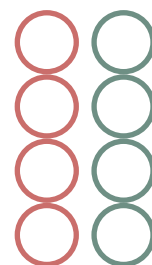
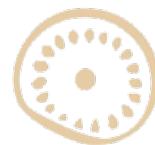
Οι άνθρωποι της
παλαιολιθικής εποχής:

ζουν σε μικρές ομάδες.

μένουν μόνιμα σε κάποιο μέρος.

ντύνονται με μάλλινα ρούχα.

βελτιώνουν συνεχώς τα εργαλεία τους.

Τι μάθαμε στην ενότητα για την παλαιολιθική εποχή

- ▶ Μια ομάδα κυνηγών - τροφοσυλλεκτών μένει προσωρινά δίπλα σε ένα ποτάμι. Γιατί επέλεξαν να μείνουν εκεί;
- ▶ Δείτε στην εικόνα: Τι άλλο θα μπορούσε να δείχνει;
- ▶ Η ομάδα έχει μαζέψει τους καρπούς που υπήρχαν στην περιοχή και τα ζώα για κυνήγι έχουν λιγοστέψει. Ετοιμάζονται, λοιπόν, για αναχώρηση. Τι συζητούν; Πώς οργανώνονται; Πού θα πάνε;

ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

1

Οι άνθρωποι ζουν σε οικισμούς, καλλιεργούν τη γη και εκτρέφουν ζώα

2

Οι πρώτοι νεολιθικοί οικισμοί στην Ελλάδα
Σέσκλο, Διμήνι, Δισπηλιό

Την παλαιολιθική διαδέχεται η νεολιθική εποχή που διαρκεί από το 7000 π.Χ. έως το 3000 π.Χ. περίπου. Την περίοδο αυτή οι άνθρωποι αποκτούν μόνιμη στέγη, γίνονται αγρότες ή κτηνοτρόφοι, και καλλιεργούν τις τέχνες. Οι αρχαιολογικές ανακαλύψεις μάς βοηθούν να γνωρίσουμε τη ζωή των ανθρώπων που έζησαν στον ελλαδικό χώρο μέσα από τους οικισμούς τους στο Σέσκλο, το Διμήνι και το Δισπηλιό.

Εποχή του Λίθου
2.500.000 π.Χ.

Εποχή του Χαλκού
3000 π.Χ.

Εποχή του Σιδήρου
1100 π.Χ.

ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ

6500 - 3000 π.Χ.

Οι άνθρωποι ζουν σε οικισμούς, καλλιεργούν τη γη και εκτρέφουν ζώα

Σε αυτό το κεφάλαιο:

- ▶ θα γνωρίσουμε τις δραστηριότητες και τα επιτεύγματα των ανθρώπων από αντιπροσωπευτικά αρχαιολογικά ευρήματα
- ▶ θα συσχετίσουμε τον νεολιθικό τρόπο ζωής με τη δημιουργία των πρώτων οικισμών, με την καλλιέργεια της γης, την εκτροφή ζώων και την ανάπτυξη της τεχνολογίας σε όλους τους τομείς
- ▶ θα κατανοήσουμε τις έννοιες πολιτισμός, τεχνολογία, γεωργία, κτηνοτροφία, οικισμός.

Η εύφορη ημισέληνος και ο νεολιθικός τρόπος ζωής

Προς το τέλος της παλαιολιθικής εποχής το κλίμα γίνεται θερμότερο και τα μεγάλα κοπάδια ζώων εξαφανίζονται. Αυτές οι αλλαγές οδηγούν και σε αλλαγές που έχουν να κάνουν με τον **πολιτισμό***.

Πολιτισμός:
το σύνολο των χαρακτηριστικών μιας κοινωνίας που καθορίζουν τον τρόπο ζωής των ανθρώπων της

Οι πρώτες ενδείξεις για συστηματική καλλιέργεια της γης και μόνιμη εγκατάσταση των ανθρώπων της νεολιθικής εποχής προέρχονται από την "εύφορη ημισέληνο". Έτσι ονομάζουμε την περιοχή, όπου σήμερα βρίσκονται η Μεσοποταμία, η Παλαιστίνη και η Αίγυπτος, γιατί έχει σχήμα ημισελήνου (καμπυλωτό σαν μισοφέγγαρο). Ο νέος τρόπος ζωής θα περάσει στη συνέχεια και στον υπόλοιπο κόσμο.

Τώρα πια οι άνθρωποι:

- ▶ κατοικούν μόνιμα σε **οικισμούς*** με σπίτια κατασκευασμένα από ξύλο, πλίνθους και πέτρες
- ▶ παράγουν την τροφή τους, καλλιεργώντας τη γη (γεωργία) και εκτρέφοντας ζώα (κτηνοτροφία)
- ▶ αναπτύσσουν επαφές με γειτονικούς ή πιο μακρινούς οικισμούς και ανταλλάσσουν προϊόντα.

Η εύφορη ημισέληνος

Γιατί ο νέος τρόπος ζωής εμφανίστηκε πρώτα στην περιοχή που ονομάζουμε εύφορη ημισέληνο; Τι παρατηρώ στον χάρτη;

Οικισμός:
ο χώρος, όπου έχει εγκατασταθεί και ζει μια ομάδα ανθρώπων

- ▶ Για τους νεολιθικούς οικισμούς

Ο άνθρωπος στη νεολιθική εποχή κατασκευάζει σπίτια από πηλό και λάσπη, πέτρες, ξύλα, καλάμιες και χόρτα. Η κατασκευή των νεολιθικών σπιτιών συμβαδίζει με την ανάπτυξη της γεωργίας και της κτηνοτροφίας και την εμφάνιση των πρώτων οικισμών. Γιατί συμβαίνει αυτό; Πώς να ζούσαν σε εκείνα τα σπίτια; Πώς πενούσαν τη μέρα τους οι νεολιθικοί άνθρωποι;

Ανακατασκευή εσωτερικού νεολιθικού σπιτιού
Αρχαιολογικό Μουσείο Καρδίτσας

Πήλινα νεολιθικά ομοιώματα σπιτιών
Αρχαιολογικό Μουσείο Βόλου

Ομοίωμα εσωτερικού
σπιτιού
Εφορεία Αρχαιοτήτων
Λάρισας

Ο άνθρωπος πλάθει τον άνθρωπο
Βίντεο από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Λάρισας

- ▶ Αυτά τα νεολιθικά πήλινα σπιτάκια τα τοποθετούσαν στα θεμέλια ενός σπιτιού, για να γίνει γερό και να έχουν καλή τύχη οι κάτοικοί του.
- ▶ Αυτό το ομοίωμα εσωτερικού σπιτιού βρέθηκε στη Θεσσαλία: γύρω από έναν φούρνο και ένα κρεβάτι υπάρχουν μικρά αγαματάκια -γονείς, παιδιά, παππούς, γιαγιάτων κατοίκων του σπιτιού. Μπορείτε να εντοπίσετε ποιο αγαματάκι είναι τι;

Συζητάμε

- ▶ Για την καλλιέργεια της γης και τους φίλους μας τα ζώα

Η καλλιέργεια της γης στη μυθολογία

Αλήθεια, πόσο σημαντική ήταν η καλλιέργεια της γης για τον άνθρωπο της νεολιθικής εποχής; Πόσο σημαντική είναι για τον σημερινό άνθρωπο;

Τα ζώα παίζουν πάντα σημαντικό ρόλο στη ζωή των ανθρώπων. Ας κάνουμε έναν κατάλογο με όσα προσφέρουν τα ζώα στους ανθρώπους της νεολιθικής εποχής.

Ένα νεολιθικό κριάρι που χρονολογείται στα 3400 π.Χ. Βρέθηκε στο Jordanow της Πολωνίας

Τα εργαλεία, η κεραμική και η υφαντική

Στη νεολιθική εποχή οι άνθρωποι:

- ▶ βελτιώνουν τα εργαλεία τους και εφευρίσκουν και άλλα, όπως το άροτρο και το δρεπάνι, τα οποία χρησιμοποιούν, για να βελτιώσουν τις καλλιέργειές τους. Έτσι, δίπλα στους αγρότες εμφανίζονται και οι τεχνίτες
- ▶ κατασκευάζουν πήλινα (κεραμικά) αγγεία (δοχεία), τα οποία χρησιμοποιούν για την προετοιμασία και την αποθήκευση της τροφής τους
- ▶ πλέκουν δίχτυα, καλάθια, χαλιά από καλάμια, χόρτα και λωρίδες από δέρματα και υφαίνουν με νήματα από μαλλί και φυτά (λινάρι) ρούχα και κουβέρτες.

Συζητάμε

- ▶ Για τη βελτίωση της τεχνολογίας, την κεραμική και την υφαντική

Για ποιον λόγο τα αγγεία χρησιμοποιούνται στη νεολιθική και όχι στην παλαιολιθική εποχή; Πριν απαντήσετε, σκεφτείτε τις συνθήκες ζωής των ανθρώπων στη μια εποχή και στην άλλη.

Νεολιθικά εργαλεία
Αρχαιολογικό Μουσείο Αταλάντης

Ένας νεολιθικός αρχαλιός (ανακατασκευή), όπου οι άνθρωποι εκείνης της εποχής ύφαιναν ρούχα, σκεπάσματα και χαλιά. Βρίσκεται στο Μ 3 Archeopark στην Ουγγαρία.

Ειδώλιο γυναικείας μορφής
Εφορεία Αρχαιοτήτων Κοζάνης

Νεολιθικά ζωγραφισμένα αγγεία
Αρχαιολογικό Μουσείο Χαλκίδας

Η ανάπτυξη της υφαντικής θεωρείται σημαντική για την επιβίωση του ανθρώπου. Γιατί; Πώς ύφαιναν εκείνη την εποχή;

- ▶ Σε έναν νεολιθικό οικισμό μια μητέρα υφαίνει ύφασμα, για να ράψει στην κόρη της, την Πηγή, ένα φόρεμα. Συζητούν για το σχέδιο στο ύφασμα. Μπορείτε να βοηθήσετε; Δείτε τα κεραμικά, για να πάρετε ιδέες και να ζωγραφίσετε ένα σχέδιο υφάσματος για την Πηγή.

Η τέχνη και η θρησκεία

Οι άνθρωποι γίνονται όλο και περισσότερο καλλιτέχνες. Ομορφαίνουν με χρώματα και χαράγματα τα κεραμικά τους και κατασκευάζουν ειδώλια από πηλό ή πέτρα και κοσμήματα από πέτρες, πηλό, κοχύλια και άλλα υλικά. Επίσης, αναπτύσσουν θρησκευτικό συναίσθημα, όπως δείχνει η φροντίδα τους να θάβουν τους νεκρούς τους και τα ειδώλια που παριστάνουν τη Μητέρα-Θεά (σύμβολο ζωής και γονιμότητας)..

Συζητάμε

- ▶ Για τα νεολιθικά κεραμικά και κοσμήματα, καθώς και για τον τρόπο που παριστάνεται η θεότητα

Κατασκευάζουμε κι εμείς ένα νεολιθικό κολιέ με όποιο υλικό επιθυμούμε.

Στολίδια από κοχύλια. Ευρήματα από το σπήλαιο Φράγχθι στην Αργολίδα.
Αρχαιολογικό Μουσείο Ναυπλίου

Αγγείο με τρίχρωμη διακόσμηση από το Διμήνι
Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών

Καθιστή γυναικεία μορφή - θεότητα
που συμβολίζει τη γονιμότητα
Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου

Ελέγχουμε τις γνώσεις μας

Καθώς οι καιροί αλλάζουν

Παλαιολιθική Εποχή

Νεολιθική Εποχή

Τροφή

Οι άνθρωποι είναι τροφосуλλέκτες
(τρέφονται με καρπούς και ρίζες),
κυνηγοί και ψαράδες

Οι άνθρωποι καλλιεργούν
τη γη και εξημερώνουν ζώα,
δηλαδή γίνονται γεωργοί και
κτηνοτρόφοι

Κατοίκηση

Οι άνθρωποι ζουν
σε σπήλαια

Οι άνθρωποι κατασκευάζουν
σπίτια και συγκεντρώνονται
σε οικισμούς

Μετακινήσεις

Οι άνθρωποι μετακινούνται
για να βρουν τροφή

Οι άνθρωποι εγκαθίστανται
μόνιμα

Υλικά - εργαλεία

Οι άνθρωποι έχουν υλικό
την πέτρα (ο χειροπέλεκυς είναι
το πρώτο εργαλείο)

Οι άνθρωποι βελτιώνουν
τα εργαλεία. Κατασκευάζουν
και κεραμικά αντικείμενα

Ένδυση

Οι άνθρωποι ντύνονται
με δέρματα ζώων

Αναπτύσσεται η υφαντική τέχνη
(με νήματα από μαλλί ζώων
ή από φυτά, όπως το λινάρι)

- ▶ Πώς περνούσαν την ημέρα τους οι άνθρωποι της παλαιολιθικής εποχής;
- ▶ Πώς περνούσαν την ημέρα τους οι άνθρωποι της νεολιθικής εποχής;
- ▶ Πότε ήταν ευκολότερη η ζωή για τους ανθρώπους;

Οι πρώτοι νεολιθικοί οικισμοί στην Ελλάδα Σέσκλο, Διμήνι, Δισπηλιό

Σε αυτό
το κεφάλαιο:

- ▶ θα προσδιορίσουμε τη σημασία των αρχαιολογικών ανακαλύψεων, για να γνωρίσουμε τη ζωή των ανθρώπων στο μακρινό παρελθόν
- ▶ θα προσδιορίσουμε τη θέση των νεολιθικών οικισμών Σέσκλο, Διμήνι και Δισπηλιό στον χάρτη της Ελλάδας
- ▶ θα διακρίνουμε και θα κατανοήσουμε τις διαφορές μεταξύ των δραστηριοτήτων των κοινωνιών του γεωργού / κτηνοτρόφου και των δραστηριοτήτων των κοινωνιών του τροφοσυλλέκτη / κυνηγού ανθρώπου.

Οι αρχαιολογικές ανασκαφές

Πότε, πού και πώς ζούσαν οι άνθρωποι της νεολιθικής εποχής; Πώς οργανώνονταν; Τι έτρωγαν; Τι εργαλεία είχαν; Σε τι πίστευαν; Πώς εκφράζονταν; Πώς μετακινούνταν; Με ποιους επικοινωνούσαν; Σε αυτά και πολλά ακόμη ερωτήματα, απαντήσεις δίνουν οι αρχαιολογικές ανασκαφές που φέρνουν στο φως κτήρια, κεραμικά, εργαλεία, κοσμήματα, ταφές, ζωικά και φυτικά κατάλοιπα και όποιο άλλο ανθρώπινο δημιούργημα σώζεται.

Συζητάμε

- ▶ Για τον τρόπο που γίνονται οι αρχαιολογικές ανασκαφές και τη σημασία τους

Εδώ βλέπουμε μια αρχαιολογική ανασκαφή. Πώς εργάζονται οι αρχαιολόγοι; Τι εργαλεία χρησιμοποιούν; Τι δυσκολίες συναντούν; Πόσο σημαντική είναι η εργασία τους;

Οι νεολιθικοί οικισμοί Σέσκλο, Διμήνι, Δισπηλιό

Η αρχαιολογία μπορεί να είναι και ενάλια:
Το ναυάγιο του Δοκού και το εμπόριο του οψιανού στη νεολιθική εποχή

Με αρχαιολογικές ανασκαφές έχουν εντοπιστεί στον ελλαδικό χώρο κάποιοι νεολιθικοί οικισμοί. Οι περισσότεροι βρίσκονται σε περιοχές με νερά και εκτάσεις κατάλληλες για καλλιέργεια. Σημαντικοί οικισμοί, όπως το Σέσκλο και το Διμήνι, ανακαλύφθηκαν στη Θεσσαλία. Εκεί, μαζί με τη γεωργία και την κτηνοτροφία, ανθίζει και η κεραμική, καθώς και η κατασκευή κοσμημάτων και ειδωλίων. Επίσης, γίνονται και ανταλλαγές προϊόντων με μακρινές περιοχές.

- ▶ Το **Σέσκλο** είναι ένας μεγάλος οικισμός που αποτελείται από σπίτια με λίθινα θεμέλια και τοίχους από πήλινα τούβλα, τα οποία χωρίζονται με δρομάκια και πλατείες.
- ▶ Το **Διμήνι** είναι ένας μεγάλος οικισμός κοντά στη θάλασσα. Γύρω υπάρχει τείχος, για να προστατεύεται ή για να ορίζονται τα σύνορά του. Οι ανασκαφές έχουν αποκαλύψει έξι περιφράξεις, η μια πιο μεγάλη από την άλλη. Φαίνεται πως ο πληθυσμός του οικισμού αυξάνεται και, επομένως, μεγαλώνει και η περίφραξή του.
- ▶ Ένας ακόμη σημαντικός νεολιθικός οικισμός, το **Δισπηλιό**, ανακαλύφθηκε στην όχθη της λίμνης της Καστοριάς. Πρόκειται για καλύβες από ξύλο, καλάμια και πηλό, κτισμένες πλάι στα νερά της λίμνης, πάνω σε ξύλινες εξέδρες στηριγμένες σε πασσάλους. Το Δισπηλιό έχει σήμερα ανακατασκευαστεί. Έτσι, μπορούμε να παρακολουθήσουμε την καθημερινότητα των οικογενειών που ζούσαν εκεί.

Συζητάμε

- ▶ Για νεολιθικούς οικισμούς στον ελλαδικό χώρο

Πού βρίσκονται οι οικισμοί
Σέσκλο, Διμήνι, Δισπηλιό;

Σημαντικοί οικισμοί νεολιθικής εποχής
στον ελλαδικό χώρο

Συζητάμε

► Για το Σέσκλο

Άραγε, γιατί οι αρχαιολογικές ανασκαφές έχουν αποκαλύψει στο Σέσκλο θεμέλια σπιτιών αλλά όχι τοίχους;

Θεμέλια σπιτιών στο Σέσκλο

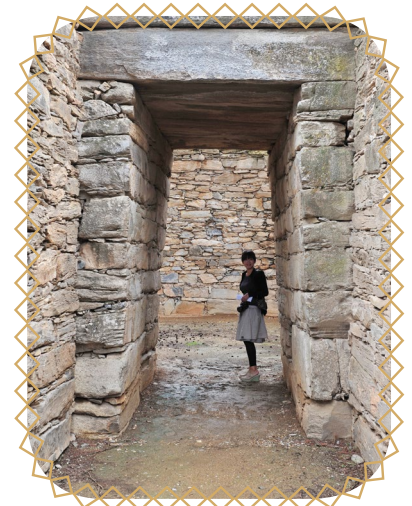
Πήλινο σκεύος από το Σέσκλο Αρχαιολογικό Μουσείο Βόλου

Συζητάμε

► Για το Διμήνι

Ο νεολιθικός οικισμός στο Διμήνι είναι περιφραγμένος από έξι σχεδόν κυκλικούς τοίχους με πλάτος μεγαλύτερο από 1 μέτρο και ύψος περίπου 1-2 μέτρα. Γιατί λένε να υπήρχε περίφραξη στο Διμήνι; Και γιατί αυτή η περίφραξη μεγάλωνε συνεχώς;

Η είσοδος στο Διμήνι

Συζητάμε

► Για το Δισπηλιό

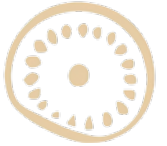

Παρατήρησε τις εικόνες: Με τι ασχολούνται οι κάτοικοι στο νεολιθικό Δισπηλιό; Σε τι διαφέρει η ζωή τους από τη δική μας σήμερα;

Ελέγχουμε τις γνώσεις μας

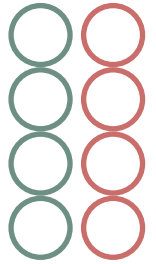

Συμπληρώνουμε τις λέξεις: ανασκαφές, κόκκινο, νεολιθικοί, οικισμός

- ▶ Σε ερωτήματα για το παρελθόν απαντήσεις δίνουν οι αρχαιολογικές α _____ ς.
- ▶ Στο Σέσκλο οι άνθρωποι δημιουργούν αγχεία ζωγραφισμένα με κ _____ ο χρώμα.
- ▶ Οι περισσότεροι ν _____ ί οικισμοί βρίσκονται κοντά σε νερά.
- ▶ Ο νεολιθικός ο _____ ς στο Δισπηλιό έχει ανακατασκευαστεί.

Ποιες προτάσεις είναι Σωστές και ποιες είναι Λανθασμένες;

- ▶ Με αρχαιολογικές ανασκαφές έχουν εντοπιστεί νεολιθικοί οικισμοί.
- ▶ Με αρχαιολογικές ανακαλύψεις γνωρίζουμε τη ζωή των ανθρώπων στο παρελθόν.
- ▶ Ο νεολιθικός οικισμός στο Διμήνι δεν ήταν περιφραγμένος.
- ▶ Στο Σέσκλο τα σπίτια ήταν ξύλινα.

Τι μάθαμε στην ενότητα για τον νεολιθικό πολιτισμό

Ας θυμηθούμε όσα μάθαμε για τον νεολιθικό πολιτισμό:

- ▶ με τη δημιουργία ενός νεολιθικού οικισμού:

Φτιάχνουμε με πλαστελίνη ή πηλό σπιτάκια και τα τοποθετούμε πάνω σε χαρτόνια. Συνεχίζουμε με ομοιώματα μικρών ζώων, κλαδιά για δέντρα, φύλλα για τις καλλιέργειες, πέτρες για μονοπάτια και περίφραξη. Συμπληρώνουμε τον οικισμό με μικρά κεραμικά, εργαλεία, κοσμήματα και ό,τι άλλο νεολιθικό κρίνουμε χρήσιμο. Έτοιμος ο οικισμός!

- ▶ με μια ματιά στην καθημερινότητα των ανθρώπων:

Στο μικρό αυτό πήλινο αγαματάκι, που βρέθηκε στο Σέσκλο, μια γυναικεία μορφή (ίσως θεότητα) κρατά το μωρό της. Ας προσπαθήσουμε να φανταστούμε πώς ήταν η ζωή μιας μητέρας και ενός παιδιού στη νεολιθική εποχή. Πώς περνούν την ημέρα τους, τι τρώνε, τι φορούν, πώς είναι το σπίτι τους;

Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα

Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ

Εποχή του Λίθου
2.500.000 π.Χ.

Εποχή του Χαλκού
3000 π.Χ.

Εποχή του Σιδήρου
1100 π.Χ.

- ▶ Στην Εποχή του Χαλκού αναπτύσσονται οι πολιτισμοί των Αιγυπτίων, των Σουμερίων, των Βαβυλωνίων, των Εβραίων, των Φοινίκων, των Χετταίων. Στον ελλαδικό χώρο αναπτύσσονται τρεις πολιτισμοί: ο Κυκλαδικός, ο Μινωικός και ο Μυκηναϊκός.

Ανθισε και ο πολιτισμός του Βορειοανατολικού Αιγαίου

- ▶ Με τη χρήση του χαλκού ο κόσμος αλλάζει: Ιδρύονται οργανωμένες πόλεις, εμφανίζεται η γραφή και η μέτρηση, βελτιώνεται η γεωργία, αναπτύσσεται η ναυσιπλοΐα και καλλιεργούνται οι τέχνες.

Κυκλαδικός πολιτισμός

(3000-1450 π.Χ.)

Μινωικός πολιτισμός

(2000-1400 π.Χ.)

Μυκηναϊκός πολιτισμός

(1600-1100 π.Χ.)

1

Ο κυκλαδικός πολιτισμός και η ζωή των ανθρώπων στις Κυκλάδες

2

Η τέχνη του κυκλαδικού πολιτισμού

Στις Κυκλάδες, αυτήν την ομάδα νησιών που βρίσκεται στο Αιγαίο πέλαγος, ανθίζει ο κυκλαδικός πολιτισμός. Ρόλο παίζει η γεωγραφική θέση των Κυκλάδων που συντελεί στην ανάπτυξη της ναυσιπλοΐας και του εμπορίου και τις συνδέει με άλλες περιοχές. Εδώ κατασκευάζονται εργαλεία και όπλα από επεξεργασμένο χαλκό, δημιουργούνται οχυρωμένοι οικισμοί και παράγεται υψηλής ποιότητας τέχνη.

Ο κυκλαδικός πολιτισμός και η ζωή των ανθρώπων στις Κυκλάδες

Σε αυτό το κεφάλαιο:

- ▶ θα διακρίνουμε τη σημασία της γεωγραφικής θέσης των Κυκλάδων για τον χαρακτήρα και την ανάπτυξη του κυκλαδικού πολιτισμού
- ▶ θα προσδιορίσουμε τις δραστηριότητες και τα επιτεύγματα των ανθρώπων με έμφαση στην ανάπτυξη της ναυσιπλοΐας, τη δημιουργία οχυρωμένων οικισμών και την εντατική χρήση νέων πρώτων υλών (μέταλλα)
- ▶ θα κατανοήσουμε τις έννοιες οχύρωση, εμπόριο, μέταλλο.

Οι Κυκλάδες και η θάλασσα

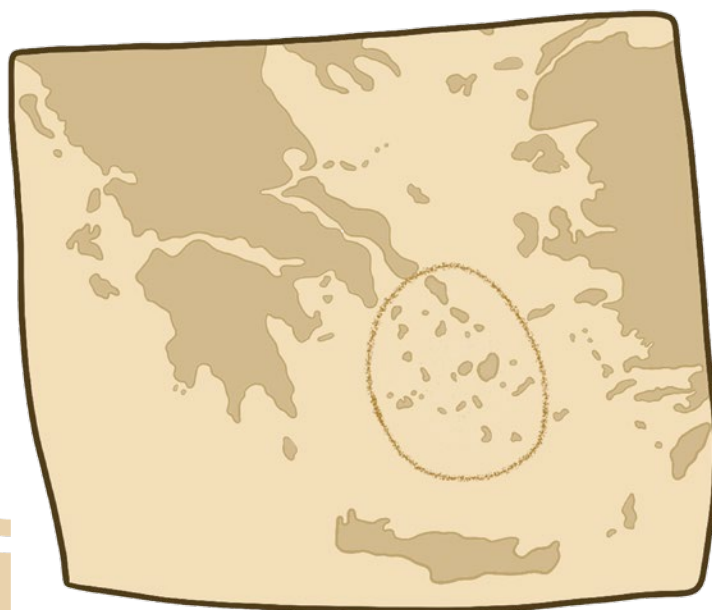
Ο κυκλαδικός πολιτισμός ανθίζει την 3η και 2η χιλιετία π.Χ. στις Κυκλάδες, μια ομάδα νησιών που σχηματίζουν κύκλο γύρω από τη Δήλο, το ιερό νησί. Το ήπιο κλίμα αυτών των νησιών με τους δυνατούς ανέμους, καθώς και η προνομιακή τους θέση -ανάμεσα στην ηπειρωτική Ελλάδα, τη Μικρά Ασία και την Κρήτη- συντελούν, ώστε να αναπτυχθεί η ναυσιπλοΐα* και το εμπόριο. Η Θήρα (Σαντορίνη), η Ίος, η Σύρος, η Μήλος, η Νάξος είναι τα κέντρα του κυκλαδικού πολιτισμού.

Συζητάμε

- ▶ Για τη σχέση των Κυκλάδων με τη θάλασσα

Ναυσιπλοΐα:

η χρήση πλοίων για εμπορικούς ή άλλους σκοπούς

Το Αιγαίο με τα νησιά των Κυκλάδων σε κύκλο

Πώς επηρεάζει τις ασχολίες και τη ζωή των ανθρώπων η θάλασσα; Ποιοι παράγοντες συνετέλεσαν, ώστε να αναπτυχθεί η ναυσιπλοΐα και το εμπόριο στις Κυκλάδες;

Θραύσμα τοιχογραφίας από τη Φυλακωπή της Μήλου (ανακατασκευή) Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα

Οι κάτοικοι των Κυκλάδων και οι ασχολίες τους

Στη νεολιθική εποχή οι κάτοικοι των Κυκλάδων είναι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, ψαράδες, κυνηγοί και τεχνίτες που κατασκευάζουν εργαλεία και όπλα από λίθο, πηλό, μάρμαρο, οψιανό (σκληρό πέτρωμα που βρίσκεται στη Μήλο). Την 3η χιλιετία π.Χ. η συστηματική επεξεργασία των μετάλλων, ιδίως του χαλκού, αλλάζει τον πολιτισμό τους. Ασχολούνται κυρίως με τη ναυτιλία και το εμπόριο, ανταλλάσσοντας τον οψιανό της Μήλου με μεταλλεύματα, μάρμαρο, ειδώλια, κεραμικά. Με τα πλοία τους, που κινούνται αρχικά με κουπιά και αργότερα και με πανιά, ταξιδεύουν στην Κρήτη, την Αττική, την Εύβοια, την Αργολίδα, τη Λήμνο, την Τροία, αλλά και μακρύτερα, στην Ανατολική και Δυτική Μεσόγειο.

Συζητάμε

- Για την επεξεργασία του χαλκού

Εκείνον τον καιρό έλιωναν τον χαλκό σε δυνατή φωτιά και τον έχυναν σε πέτρινα καλούπια, ώστε να πάρει μορφή. Συχνά αναμείγνυαν τον χαλκό με κασίτερο και παρήγαν ορείχαλκο, που ήταν πιο ανθεκτικός. Σήμερα, η χρήση του χαλκού έχει αμέτρητες εφαρμογές. Κοιτάξτε στο σπίτι σας. Υπάρχει χαλκός σε κάποια μορφή; Ας καταγράψουμε μερικές χρήσεις του.

Χαλκός: Ένα μέταλλο με χαρακτηριστικό χρώμα

Λεπτομέρεια από τοιχογραφία με πλοία που στόλιζε
τη Δυτική Οικία στο Ακρωτήριο της Θήρας
Μουσείο Προϊστορικής Θήρας

Η τοιχογραφία αυτή μας πληροφορεί ότι τα πλοία που ταξίδευαν στο Αιγαίο στην εποχή του χαλκού είχαν πολλούς κωπηλάτες σε κάθε πλευρά, καθώς και καμπίνα για τον κυβερνήτη ή άλλα σημαντικά πρόσωπα. Βλέπουμε, επίσης, ότι οι Κυκλαδίτες είχαν τοποθετήσει και πανιά στα πλοία τους. Βοηθούν το ταξίδι τα πανιά; Έχετε δει πλοίο με πανιά (ιστιοφόρο) ή έχετε ταξιδέψει με ένα τέτοιο;

Οι οικισμοί των Κυκλαδιτών και η καταστροφή του κυκλαδικού πολιτισμού

Οι Κυκλαδίτες αρχικά κατοικούν σε αυτόνομους οικισμούς κοντά στη θάλασσα. Αργότερα μετακινούν τους οικισμούς τους ψηλότερα και τους οχυρώνουν, για να προστατευτούν από επιδρομές. Στη 2η χιλιετία π.Χ. οι οικισμοί μεγαλώνουν. Ένας σημαντικός οικισμός ήταν το Ακρωτήριο στη Θήρα. Όταν έγινε έκρηξη του ηφαιστείου του νησιού, θάφτηκε κάτω από τη στάχτη. Έτσι, διατηρήθηκε στον χρόνο.

Στην πορεία, φυσικές καταστροφές οδηγούν τις Κυκλάδες κάτω από την επιρροή της μινωικής Κρήτης. Αργότερα, στις Κυκλάδες θα κυριαρχήσουν οι προερχόμενοι από την ηπειρωτική Ελλάδα Μυκηναίοι.

Συζητάμε

► Για τους οικισμούς και το Ακρωτήριο

Αυτό το σπίτι στο Ακρωτήριο, η Δυτική Οικία, είχε δύο ορόφους, μεγάλα παράθυρα και εγκαταστάσεις υγιεινής. Το στόλιζαν όμορφες τοιχογραφίες, όπως η τοιχογραφία του στόλου. Μοιάζει με τα σημερινά σπίτια;

Το ηφαίστειο της Σαντορίνης

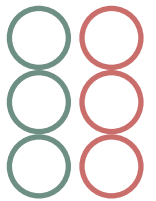
Η Πομπηία

Ελέγχουμε τις γνώσεις μας

Ποιες προτάσεις είναι Σωστές και ποιες είναι Λάνθασμένες;

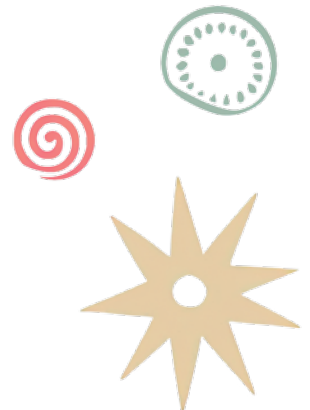
- Το Ακρωτήριο της Θήρας ήταν ένα από τα σημαντικότερα λιμάνια του Αιγαίου.
- Οι κάτοικοι των Κυκλάδων ήταν μόνο γεωργοί και κτηνοτρόφοι.
- Οι Κυκλαδίτες ταξίδευαν με τα πλοία τους στο Αιγαίο και αντάλλασσαν προϊόντα.

Εντοπίζουμε λέξεις που σχετίζονται με τον κυκλαδικό πολιτισμό:

ΚΥΚΛΑΔΕΣ, ΑΙΓΑΙΟ, ΧΑΛΚΟΣ, ΠΛΟΙΟ, ΘΗΡΑ

Κ	Υ	Κ	Λ	Α	Δ	Ε	Σ
Α	Β	Γ	Δ	Ι	Ε	Ζ	Ζ
Α	Ι	Γ	Α	Ι	Ο	Ζ	Χ
Κ	Μ	Ε	Τ	Ψ	Λ	Λ	Π
Ν	Χ	Α	Λ	Κ	Ο	Σ	Λ
Π	Λ	Ο	Ι	Ο	Κ	Π	Κ
Φ	Χ	Ψ	Β	Χ	Ν	Ψ	Κ
Φ	Π	Λ	Ο	Ι	Ο	Ψ	Σ
Υ	Ψ	Σ	Η	Θ	Η	Ρ	Α
Λ	Θ	Χ	Χ	Ρ	Τ	Ν	Β

Η τέχνη του κυκλαδικού πολιτισμού

Σε αυτό
το κεφάλαιο:

- ▶ Θα διακρίνουμε τα αντιπροσωπευτικά δείγματα της κυκλαδικής τέχνης
- ▶ Θα κατανοήσουμε τις έννοιες τοιχογραφία, ειδώλιο.

Η επιρροή από την Κρήτη

Οι Κυκλαδίτες διακοσμούν τα σπίτια τους με **τοιχογραφίες*** φτιαγμένες κυρίως με την τεχνική της **νωπογραφίας***. Σε αυτές παριστάνονται θέματα από τη φύση αλλά και σκηνές με ανθρώπους, μυθολογικά όντα και θεότητες. Πολλές τοιχογραφίες έχουν αποκαλυφθεί σε έναν προϊστορικό οικισμό στη Θήρα, το Ακρωτήρι. Σε αυτές η επίδραση της τέχνης της μινωικής Κρήτης είναι φανερή.

Οι τοιχογραφίες

Τοιχογραφία:

ζωγραφική που γίνεται πάνω σε τοίχο ή οροφή

Γνωστές τοιχογραφίες από το Ακρωτήρι

Συζητάμε

- ▶ Μαζί με τον/τη δάσκαλο/δασκάλα μας παρατηρούμε κυκλαδίτικες τοιχογραφίες στις ιστοσελίδες του Μουσείου Προϊστορικής Θήρας και του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου. Συζητάμε για το τι δείχνουν και τι μας λένε για τη ζωή τότε.

Νωπογραφία:

τεχνική ζωγραφικής, στην οποία τα χρώματα απλώνονται απευθείας πάνω σε νωπή επιφάνεια

Υπάρχουν πολλές τοιχογραφίες στο Ακρωτήρι. Μια από αυτές είναι η τοιχογραφία με τις κροκοσυλλέκτριες (γυναίκες που μαζεύουν άνθη κρόκου*). Δύο γυναίκες συλλέγουν κρόκο, για να χρωματίσουν τα πολυτελή υφαντά τους. Η μεγαλύτερη σε ηλικία μοιάζει να εκπαιδεύει τη μικρότερη.

Μέρος από την τοιχογραφία με τις κροκοσυλλέκτριες. Μουσείο Προϊστορικής Θήρας

Ας γράψουμε μια μικρή ιστορία για αυτές τις δύο γυναίκες της τοιχογραφίας. Τι φορούν; Τι συζητούν;

Κρόκος:

φυτό, από το οποίο παράγεται ένα από τα πιο ακριβά μπαχαρικά αλλά και μια σπάνια χρωστική ουσία

Η τοιχογραφία με τις κροκοσυλλέκτριες

Υφαντική και μόδα στο Ακρωτήρι

Τα κυκλαδικά ειδώλια

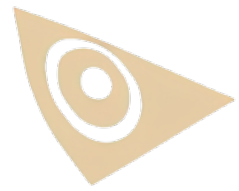
Τα κυκλαδικά ειδώλια είναι μαρμάρινα αγάλματα που παριστάνουν με απλό τρόπο ανθρώπινες φιγούρες, συνήθως γυναίκες και σπανιότερα άντρες. Είναι μικρά, έως 30 εκατοστά, αλλά υπάρχουν και μεγαλύτερα. Επίσης, είναι λεπτά και δεν μπορούν να στηθούν όρθια. Τα περισσότερα προέρχονται από τάφους, βρέθηκαν όμως και σε οικισμούς. Θεωρούνται απεικονίσεις της θεάς της γονιμότητας, ομοιώματα προγόνων, αντικείμενα για θρησκευτικές τελετές, ακόμη και παιχνίδια.

Υπάρχουν διάφοροι τύποι ειδωλίων, όπως τα βιολόσχημα, που θυμίζουν βιολί, ή άλλα με κίνηση, όπως "ο αυλητής". Συνήθως απεικονίζουν γυναίκες με χέρια διπλωμένα στο στήθος ή με ελαφρώς διογκωμένη κοιλιά που υποδηλώνει εγκυμοσύνη. Σπανιότερα είναι τα ειδώλια αντρών (πολεμιστές, μουσικοί, κυνηγοί).

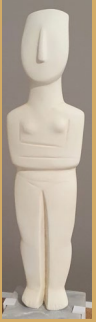

Συζητάμε

► Για τους τύπους των ειδωλίων

Τα ειδώλια είναι πάντα όμορφα και απλά. Μπορεί να έχουν κίνηση ή όχι, να είναι ανθρωπόμορφα ή ζωόμορφα, γυναικεία ή ανδρικά, καθιστά ή όρθια, να έχουν σχήμα βιολιού (βιολόσχημα) ή εγκύων, να φέρουν στοιχεία ένδυσης, να έχουν χέρια διπλωμένα στο στήθος κτλ. Ας συμπληρώσουμε δίπλα από κάθε ειδώλιο όσα από τα παραπάνω χαρακτηριστικά τού ταιριάζουν

Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο,
Αθήνα

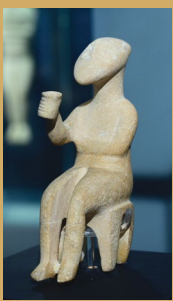
Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, Αθήνα

Αρχαιολογικό Μουσείο
Ηρακλείου

Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, Αθήνα

Μουσείο Κυκλαδικής
Τέχνης, Αθήνα

Μουσείο Κυκλαδικής
Τέχνης, Αθήνα

Κυκλαδικά ειδώλια με χρώμα

Τα κυκλαδικά αγγεία και τα πολυτελή αντικείμενα

Οι Κυκλαδίτες δημιουργούν αγγεία και σκεύη από πηλό, μέταλλα και μάρμαρο. Τα έργα τους έχουν διάφορα σχήματα, ακόμα και μορφές ζώων. Δημιουργούν και όμορφα κοσμήματα.

Η φύση απεικονίζεται στα αγγεία

Τα μυστηριώδη θηγανόσχημα αγγεία

Μουσείο Προϊστορικής Θήρας

Τι απεικονίζεται στα αγγεία αυτά;

Το Ακρωτήρι ήταν μια πλούσια πόλη. Αλλά δε βρέθηκαν στις ανασκαφές πολύτιμα αντικείμενα. Γιατί άραγε; Μήπως φεύγοντας οι κάτοικοι, πριν από την έκρηξη του ηφαιστείου, τα πήραν μαζί τους;

Συζητάμε

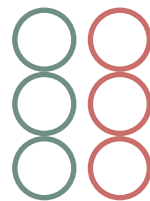
- Για τα αγγεία και τα πολυτελή αντικείμενα

Ελέγχουμε τις γνώσεις μας

Ποιες προτάσεις είναι Σωστές και ποιες είναι Λανθασμένες;

- Οι τοιχογραφίες είναι πολύτιμη πηγή πληροφοριών για τη ζωή στις Κυκλάδες.
- Τα περισσότερα κυκλαδικά ειδώλια παριστάνουν ανδρικές φιγούρες.
- Τα ειδώλια, συνήθως, είναι μεγάλα αγάλματα.

Ένα χρυσό αγριοκάτσικο ήταν το μοναδικό χρυσό αντικείμενο που βρέθηκε στο Ακρωτήρι
Μουσείο Προϊστορικής Θήρας

Επιλέγουμε το σωστό

1. Πού βρίσκεται ο οικισμός Ακρωτήρι;

Κρήτη

Ρόδο

Σαντορίνη

Σαμοθράκη

2. Τι προκάλεσε την κατάρρευση του Ακρωτηρίου;

Σεισμός

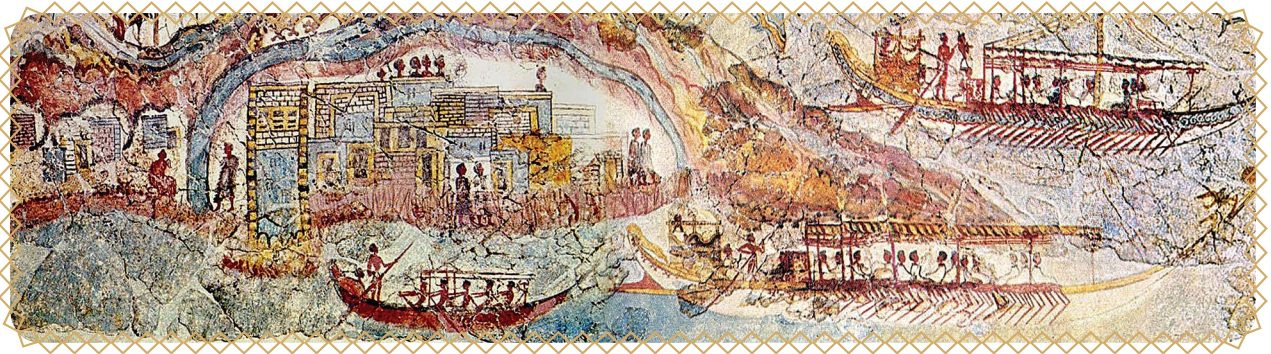
Πλημμύρα

Ηφαίστειο

Πολιορκία

Τι μάθαμε στην ενότητα για τον κυκλαδικό πολιτισμό

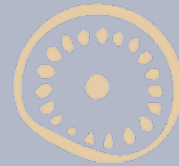

Μέρος από την τοιχογραφία με πομπή πλοίων στο Ακρωτήρι της Θήρας
Μουσείο Προϊστορικής Θήρας

Ένα πλοίο επιστρέφει στο Ακρωτήρι.

1. Ας φανταστούμε:

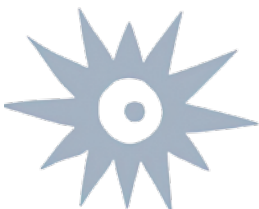
- Για ποιον λόγο είχε ταξιδέψει;
- Τι διαδρομή είχε ακολουθήσει;
- Τι μετέφερε; Τι φέρνει;
- Πώς είναι τα σπίτια στο λιμάνι;

2. Μπορείτε να χωριστείτε σε ομάδες και να παραστήσετε την ομάδα των ναυτικών - εμπόρων που επιστρέφουν και την ομάδα των κατοίκων που τους υποδέχεται στο λιμάνι;

Αντιστοιχίζουμε

- Μικρά αγαματάκια
- Το σχήμα τους θυμίζει βιολί
- Ζωγραφική σε τοίχο
- Μήλος
- Νησιά στο Αιγαίο Πέλαγος
- Σημαντικός κυκλαδικός οικισμός
- Βιολόσχημα
- Τοιχογραφία
- Οψιανός
- Ακρωτήρι
- Κυκλάδες
- Ειδώλια

Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ

Εποχή του Λίθου
2.500.000 π.Χ.

Εποχή του Χαλκού
3000 π.Χ.

Εποχή του Σιδήρου
1100 π.Χ.

Κυκλαδικός πολιτισμός

(3000-1450 π.Χ.)

Μινωικός πολιτισμός

(2000-1400 π.Χ.)

Μυκηναϊκός πολιτισμός

(1600-1100 π.Χ.)

1

**Μινωικός πολιτισμός
και μινωική θαλασσοκρατία**

2

Το μινωικό ανάκτορο

3

Η καθημερινή ζωή στις πόλεις των Μινωιτών

4

**Τελετουργίες και γραφή στη μινωική Κρήτη
Η τέχνη της μινωικής Κρήτης**

Στην εποχή του χαλκού –κυρίως την περίοδο 2000 π.Χ. έως 1400 π.Χ.– αναπτύχθηκε στην Κρήτη ένας λαμπρός πολιτισμός που ονομάστηκε μινωικός από τον μυθικό βασιλιά Μίνωα. Οι Μινωίτες κυριάρχησαν στο Αιγαίο και τη Μεσόγειο, επιβάλλοντας τη μινωική θαλασσοκρατία. Το μινωικό ανάκτορο ήταν το κέντρο της πολιτικής, της οικονομικής και της θρησκευτικής ζωής των αισιόδοξων Μινωιτών που ζούσαν ειρηνικά, πίστευαν στη Μητέρα-Γη, εισήγαγαν τη γραφή και καλλιέργησαν τις τέχνες.

Μινωικός πολιτισμός και μινωική θαλασσοκρατία

Ο βασιλιάς
Μίνωας

Ο μινωικός πολιτισμός αναπτύσσεται στην Κρήτη, το μεγάλο νησί με τα εύφορα εδάφη και το γλυκό κλίμα. Πήρε το όνομά του από τον Μίνωα, τον μυθικό βασιλιά της που θεωρείται γιος του Δία και της Ευρώπης. Στην ελληνική μυθολογία ο Μίνωας συνδέεται με πολλούς και διαφορετικούς μύθους, όπως με τον μύθο της Ευρώπης, του Δαίδαλου και του Ίκαρου, του Μινώταυρου, της Αριάδνης κ.ά.

Στο -λεγόμενο- "Δαχτυλίδι του Μίνωα"
φαίνεται μια θεά να κωπηλατεί πάνω σε πλοίο
Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου

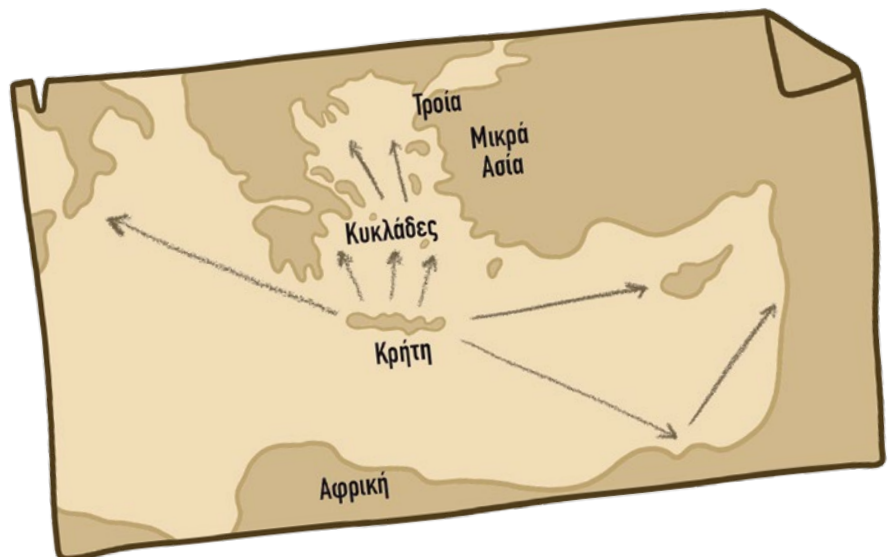
Η μινωική
θαλασσοκρατία

Το Αιγαίο πέλαγος πήρε το όνομά του από τον μυθικό βασιλιά Αιγέα, πατέρα του Θησέα. Ήταν ηγεμόνας της Αθήνας, υποτελής, όμως, στον ηγεμόνα της Κρήτης Μίνωα. Σύμφωνα με τον μύθο, έπρεπε κάθε χρόνο να στέλνει στην Κρήτη ένα πλοίο με επτά νέους και επτά νέες ως "φόρο αίματος". Έως ότου ο Θησέας, ο γιος του Αιγέα, σκότωσε τον Μινώταυρο. Όμως ο Θησέας, επιστρέφοντας στην Αθήνα,...

Ποια είναι η συνέχεια;

Θαλασσοκρατία:

η κυριαρχία στη
θάλασσα μέσα
από τη ναυτιλία
και το εμπόριο

Οι κάτοικοι της Κρήτης, οι Μινωίτες, είναι πολύ καλοί ναυτικοί. Τα μεγάλα ξύλινα καράβια τους διασχίζουν όλο το Αιγαίο, από την Πελοπόννησο και τις Κυκλάδες ως τη Μακεδονία. Ταξιδεύουν στη Μεσόγειο, φτάνουν στην Κύπρο, τη Συρία, τη Φοινίκη και την Αίγυπτο, ακόμα και στη Σικελία και τη Μάλτα. Μεταφέρουν κεραμικά, λάδι και κρασί, ξυλεία, υφάσματα, κοσμήματα και σφραγίδες που ανταλλάσσουν με οφινά, μέταλλα (χαλκό, κασσίτερο, ασήμι), ελεφαντόδοντο, αρώματα και πολύτιμους λίθους. Έτσι, η Κρήτη κυριαρχεί στις θάλασσες λόγω της γεωγραφικής της θέσης, που της επιτρέπει να ελέγχει τους θαλάσσιους δρόμους στη Μεσόγειο, και του ισχυρού της στόλου, που σταματά τους εχθρούς. Μάλιστα, οι Μινωίτες αγαπούν πολύ τη θάλασσα και συχνά διακοσμούν τα αντικείμενα που χρησιμοποιούν, αλλά και τα σπίτια τους, με παραστάσεις από τον θαλάσσιο κόσμο.

Η κυριαρχία αυτή όμως δεν κρατά για πάντα. Η έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας και φυσικές καταστροφές οδηγούν σε εξασθένηση τη μινωική Κρήτη. Τελικά, οι Μυκηναίοι καταλαμβάνουν το νησί, φέρνοντας το τέλος του μινωικού πολιτισμού.

► Για τη θαλασσοκρατία της μινωικής Κρήτης

Ένα πλοίο της μινωικής περιόδου ανακατασκευάστηκε σήμερα με τα ίδια υλικά που χρησιμοποιούσαν οι άνθρωποι πριν 3500 χρόνια. Είναι κατασκευασμένο από κορμούς κυπαρισσιών δεμένους με σχοινιά, κινείται με κουπιά και βοηθητικά πανιά και μπορεί να μεταφέρει 20-30 κωπηλάτες.

Από την ιστοσελίδα του Ναυτικού Μουσείου Κρήτης (διασκευή).

Όταν δεν υπήρχαν ναυτικά όργανα, οι ναυτικοί έφταναν στον προορισμό τους, διαβάζοντας τα σημάδια της φύσης. Για παράδειγμα, τα δελφίνια πηδούν μόνο σε ήρεμα νερά, τα χελιδόνια προμηνύουν ξηρά, η θάλασσα που αφρίζει δείχνει κρυμμένα βράχια, τα σύννεφα σημαίνουν αλλαγή καιρού... Ένα μακρινό ταξίδι, βέβαια, δεν απαιτεί μόνο γνώση του υδάτινου στοιχείου αλλά και γνώση αστρονομίας και μέτρησης χρόνου.

Guittandin κ.ά., Τα Νησιά των Ανέμων. Ο ναυτικός πολιτισμός της αιγαιακής Εποχής του Χαλκού (διασκευή).

- Γιατί η Κρήτη απέκτησε δύναμη στα μινωικά χρόνια;
- Πόσο δύσκολα ήταν τα θαλασσινά ταξίδια;

Συζητάμε

► Για τη σχέση των Μινωιτών με τη θάλασσα

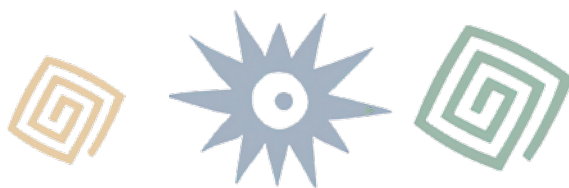

Αγγεία με θαλασσινά θέματα
Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου

Τοιχογραφία με δελφίνια
στο δωμάτιο της βασίλισσας
στην Κνωσό (ανακατασκευή)

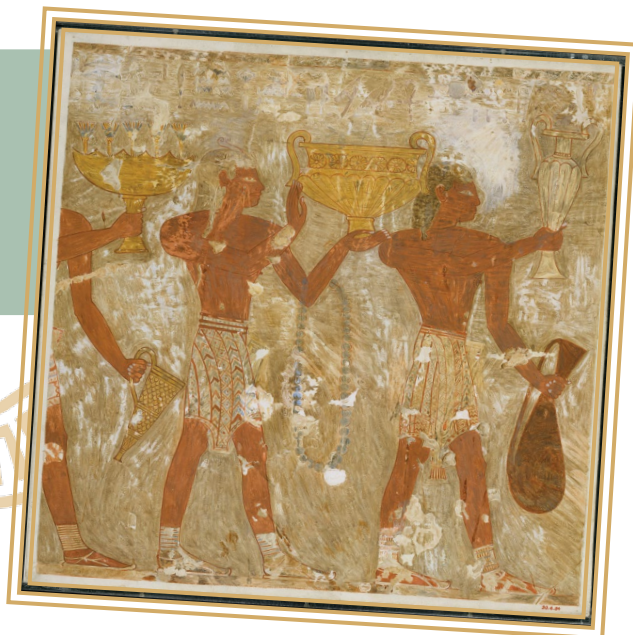
- Πώς θα διακοσμούσατε εσείς κάποιον χώρο ή ένα αντικείμενο με θαλασσινά θέματα;
- Ας ζωγραφίσουμε και ας εκθέσουμε στην τάξη τις ζωγραφιές μας.

Οι Μινωίτες και οι άλλοι λαοί

Με τα ταξίδια τους, οι Μινωίτες επικοινωνούν με ανθρώπους που προέρχονται από σπουδαίους πολιτισμούς, όπως της Αιγύπτου και της Μεσοποταμίας. Οι επιρροές που δέχονται τους ωθούν στην πρόοδο σε πρακτικά ζητήματα (π.χ. κατασκευές) αλλά και σε θέματα θρησκείας και τέχνης, ενώ τους οδηγούν και στην ανακάλυψη ενός είδους γραφής. Και εκείνοι, όμως, επηρεάζουν με τη σειρά τους άλλους λαούς.

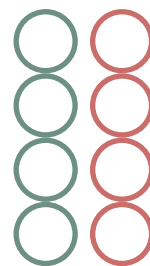
- Οι απεικονίσεις στους αιγυπτιακούς τάφους μάς πληροφορούν για τις σχέσεις των Μινωιτών με τους Αιγυπτίους. Εδώ οι Μινωίτες απεικονίζονται να προσφέρουν δώρα. Τι δώρα λέτε να είναι αυτά;

Ποιες προτάσεις είναι Σωστές και ποιες είναι Λανθασμένες;

- ▶ Οι Μινωίτες δεν ήταν καλοί ναυτικοί.
- ▶ Οι Μινωίτες δεν αγαπούσαν τη θάλασσα.
- ▶ Η κυριαρχία των Μινωιτών στη θάλασσα ονομάστηκε μινωική θαλασσοκρατία.
- ▶ Ο μινωικός πολιτισμός αναπτύχθηκε στην εποχή του χαλκού.

Εντοπίζουμε τις λέξεις : ΠΛΟΙΟ, ΚΡΗΤΗ, ΘΑΛΑΣΣΑ, ΕΜΠΟΡΙΟ, ΜΙΝΩΑΣ

	Π	Ξ	Ι	Κ	Σ	Δ	Σ	Θ	
	Λ	Β	Γ	Ρ	Ι	Ε	Κ	Α	
	Ο	Ι	Γ	Η	Ι	Ο	Ρ	Λ	
	Ι	Μ	Ε	Τ	Ψ	Λ	Ο	Α	
	Ο	Ε	Α	Η	Κ	Μ	Γ	Σ	
	Π	Λ	Ο	Ο	Ο	Θ	Ι	Σ	
	Ε	Μ	Π	Ο	Ρ	Ι	Ο	Α	
	Φ	Π	Λ	Ο	Ι	Ο	Ε	Α	
	Υ	Ψ	Σ	Η	Θ	Ι	Π	Α	
	Μ	Ι	Ν	Ω	Α	Σ	Φ	Β	
	Σ	Η	Ξ	Μ	Δ	Σ	Α	Ο	

Το μινωικό ανάκτορο

Τα ανάκτορα της μινωικής Κρήτης

Στη μινωική Κρήτη το ανάκτορο, δηλαδή το παλάτι, είναι η κατοικία του βασιλιά αλλά και κέντρο διοίκησης, θρησκευτικής λατρείας και οικονομικής δραστηριότητας. Ανάκτορα υπάρχουν σε τέσσερις πόλεις: τη **Φαιστό**, την **Κνωσό**, τον **Ζάκρο** και τα **Μάλια**.

Σε όλα τα ανάκτορα, τέσσερις πτέρυγες γύρω από μια αυλή στεγάζουν ιερά, εργαστήρια, αποθήκες και κατοικίες. Όλα έχουν, επίσης, άριστο σύστημα ύδρευσης και αποχέτευσης.

Τα τέσσερα μινωικά ανάκτορα

Αναπαράσταση του μινωικού ανακτόρου στα Μάλια

Το ανάκτορο της Κνωσού και ο λαβύρινθος

Το πιο εντυπωσιακό ανάκτορο βρίσκεται στην Κνωσό, στο κέντρο μιας πλούσιας πόλης με χιλιάδες κατοίκους. Οι πτέρυγες του ανακτόρου ξεκινούν από την κεντρική αυλή και συνδέονται με διαδρόμους.

Τα ανάκτορα είναι πολυώροφα, φτάνουν έως τους πέντε ορόφους. Υπάρχουν χώροι υποδοχής, καθώς και μια αίθουσα με έναν πέτρινο θρόνο, ίσως του βασιλιά. Υπάρχουν ακόμη λατρευτικοί χώροι, αποθήκες γεμάτες πιθάρια με τρόφιμα και χώροι φύλαξης πολύτιμων αντικειμένων. Πιο πέρα, βρίσκονται οι βασιλικές κατοικίες και διάφορα εργαστήρια, όπου τεχνίτες δημιουργούν προϊόντα πολυτελείας, όπως αγγεία κεραμικά και λίθινα, σφραγίδες, υφάσματα, κοσμήματα και αντικείμενα από ελεφαντόδοντο. Πολλά από αυτά τα έργα προορίζονται για ανταλλαγές σε άλλες χώρες. Όλα γίνονται με τη φροντίδα του βασιλιά, ο οποίος εποπτεύει την οικονομία, ενώ είναι και αρχιερέας και νομοθέτης. Οι χώροι στολίζονται με πολύχρωμες τοιχογραφίες που απεικονίζουν θρησκευτικά θέματα, στοιχεία της φύσης και σκηνές της καθημερινότητας. Έξω από το ανάκτορο μεγάλος χώρος προορίζεται για γιορτές και τελετές.

Το ανάκτορο αυτό συνδέεται με τον μύθο του Δαίδαλου, του αρχιτέκτονα που το κατασκεύασε με εντολή του βασιλιά Μίνωα. Συνδέεται όμως και με τον μύθο του Μινώταυρου, γιατί έχει τόσο περίπλοκο σχέδιο, ώστε μοιάζει με λαβύρινθο, δηλαδή χώρο, όπου, αν μπεις, δύσκολα ξαναβγαίνεις.

Αναπαράσταση του ανακτόρου της Κνωσού

Η είσοδος του ανακτόρου της Κνωσού (ανακατασκευή)

Συζητάμε

- ▶ Για την ομοιότητα των μινωικών ανακτόρων με τον λαβύρινθο και για τον διπλό πέλεκυ

*Ξύλινη ανακατασκευή
του ανακτόρου της Κνωσού
Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου*

*Η λέξη "λαβύρινθος" προέρχεται
από τον λάβρυ, τον διπλό πέλεκυ,
ένα ιερό σύμβολο
Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου*

- ▶ Ας θυμηθούμε: Ο Μίνωας είχε κλείσει στον λαβύρινθο ένα τέρας με σώμα ανθρώπου και κεφάλι ταύρου, τον Μινώταυρο. Ο Θησέας, ο γιος του βασιλιά Αιγέα, σκότωσε τον Μινώταυρο και βγήκε από τον λαβύρινθο. Άραγε, πώς το κατόρθωσε;

Συζητάμε

- ▶ Για μια επίσκεψη στο ανάκτορο της Κνωσού

*Χωριζόμαστε σε ομάδες για να γνωρίσουμε σημαντικά σημεία του ανακτόρου. Η ξεναγός
μάς δίνει οδηγίες:*

Ομάδα 1: Από την κεντρική αυλή, θα κατευθυνθούμε προς την αίθουσα με τον θρόνο του βασιλιά Μίνωα και τους τοιχογραφημένους *γρύπες**.

- ▶ Οι γρύπες είναι σύμβολα δύναμης και προστασίας. Έχουν δύναμη, όπως τα λιοντάρια, ενώ βλέπουν τα πάντα και πετούν μακριά, όπως οι αετοί. Παρατηρούμε ότι οι συγκεκριμένοι γρύπες δίπλα στον θρόνο δεν έχουν φτερά, ώστε να μην μπορούν να πετάξουν. Έτσι θα έμεναν εκεί για να...

Συμπληρώνουμε την πρόταση και σκεφτόμαστε και μια σχετική ιστορία...

Γρύπας:

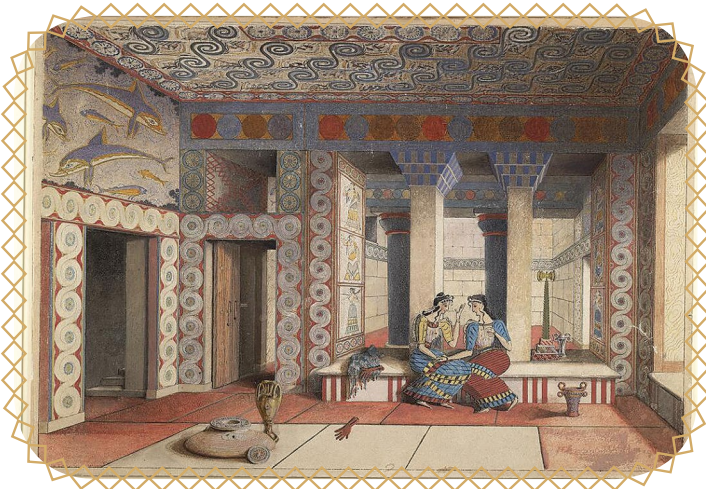
*μυθικό πλάσμα
με σώμα, πόδια
και ουρά λιονταριού,
ενώ κεφάλι
και φτερά αετού*

Ομάδα 2: Θα κατευθυνθούμε προς τον υπαίθριο χώρο, όπου οργανώνονταν αγώνες, τελετές και πομπές. Θα ακολουθήσουμε την πλακόστρωτη «Βασιλική Οδό», τον κυριότερο δρόμο της τότε πόλης.

- ▶ Μια και βρισκόμαστε σε έναν τέτοιο χώρο, ας σκεφτούμε κάποια μικρά σενάρια βασισμένα στη μυθολογία, όπως, για παράδειγμα, την ιστορία του Μινώταυρου, και ας τα παρουσιάσουμε.

Ομάδα 3: Θα κατευθυνθούμε προς την τετραώροφη ανατολική πτέρυγα του ανακτόρου με τις μεγάλες σκάλες. Στο δωμάτιο της βασίλισσας θα δούμε την τοιχογραφία με τα δελφίνια και το πολυτελές λουτρό.

Η μπανιέρα της βασίλισσας στο ανάκτορο της Κνωσού. Αριστερά, το δωμάτιό της σε αναπαράσταση

- ▶ Οι Μινωίτες αγαπούσαν την καθαριότητα και είχαν εξαιρετικό σύστημα ύδρευσης και αποχέτευσης. Αναζητούμε πληροφορίες.

Πετώντας με τους γρύπες

Ομάδα 4: Θα κατευθυνθούμε προς τις αποθήκες, όπου οι Μινωίτες φύλαγαν σε μεγάλα πιθάρια λάδι, κρασί και άλλα προϊόντα, αλλά και προς τα εργαστήρια, όπου κατασκεύαζαν κεραμικά, μεταλλικά αντικείμενα και προϊόντα πολυτελείας.

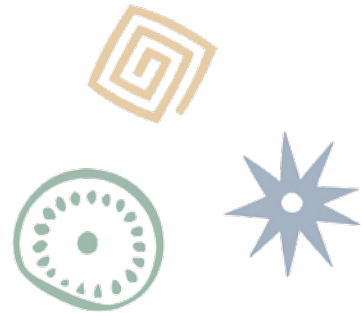
Όλες οι ομάδες μαζί και με τον/τη δάσκαλο/δασκάλα μας:

- ▶ Θα περιηγηθούμε στο Αρχαιολογικό Μουσείο του Ηρακλείου, όπου εκτίθενται οι αυθεντικές τοιχογραφίες και πολλά άλλα σημαντικά ευρήματα από το ανάκτορο της Κνωσού.
- ▶ Θα επισκεφθούμε το ανάκτορο της Κνωσού, μέσα από τον Ψηφιακό Οδηγό Περιήγησης που έχει αναρτήσει η Εφορεία Αρχαιοτήτων Ηρακλείου στο διαδίκτυο.

Μεγάλοι πίθοι στην Κνωσό

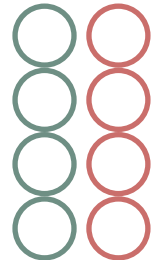
- ▶ Οι πίθοι που είδαμε ήταν πολύ μεγάλοι, είχαν το μέγεθος ανθρώπου περίπου. Τι αποθήκευαν άραγε σε αυτούς;

Ελέγχουμε τις γνώσεις μας

Ποιες προτάσεις είναι Σωστές και ποιες είναι Λανθασμένες;

- ▶ Το ανάκτορο της Κνωσού συνδέεται με τον μύθο του Μινώταυρου.
- ▶ Ο διπλός πέλεκυς δεν ήταν ένα ιερό σύμβολο των Μινωιτών.
- ▶ Τα μινωικά ανάκτορα δεν είχαν σύστημα αποχέτευσης.
- ▶ Ένα μινωικό ανάκτορο είχε έως και πέντε ορόφους.

Συμπληρώνουμε τις λέξεις, ανάκτορο, τοιχογραφίες, εργαστήρια, οικονομία:

- ▶ Το πιο εντυπωσιακό α _____ ο βρίσκεται στην Κνωσό.
- ▶ Τα μινωικά ανάκτορα τα στόλιζαν πολύχρωμες τ _____ ς .
- ▶ Στα ανακτορικά ε _____ α τεχνίτες φιλοτεχνούν προϊόντα πολυτελείας.
- ▶ Ο βασιλιάς εποπτεύει την ο _____ α, ενώ είναι και αρχιερέας και νομοθέτης.

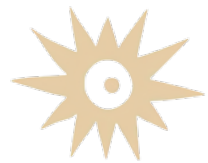
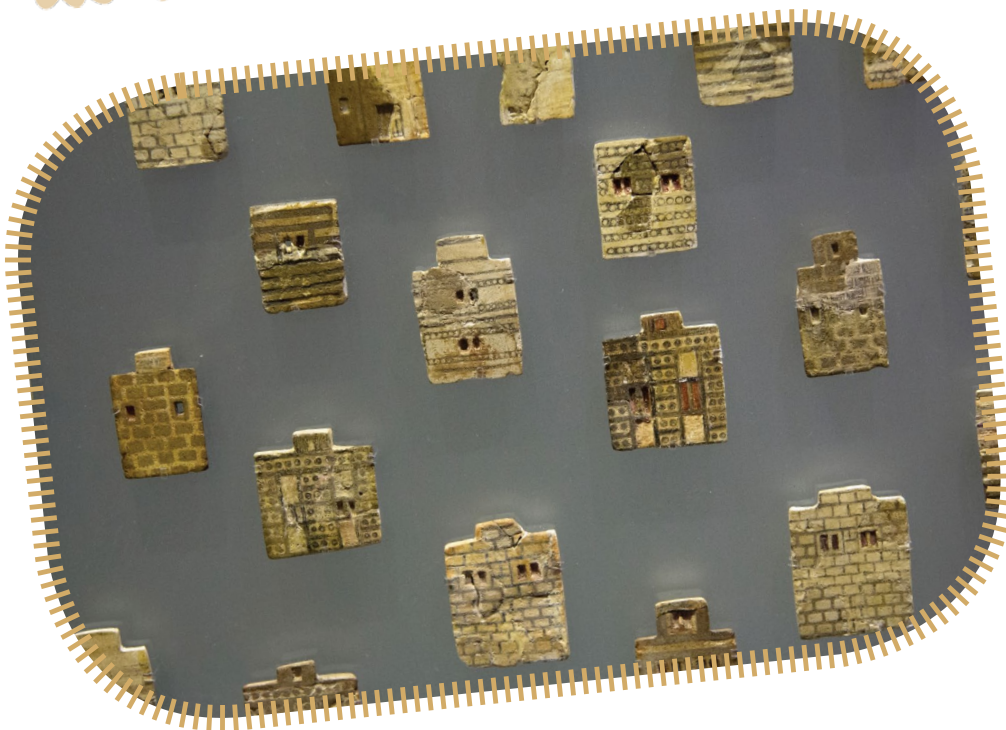
Η καθημερινή ζωή στις πόλεις των Μινωιτών

Οι Μινωίτες

Αρχιτεκτονικά κατάλοιπα, χαράγματα σε κοσμήματα και σφραγίδες, ζωγραφιές σε τοιχογραφίες και αγγεία μάς βοηθούν να αναπαραστήσουμε τη ζωή στη μινωική Κρήτη. Βλέπουμε, λοιπόν, πως οι Μινωίτες ζουν ειρηνικά στο νησί τους, είναι πρόσχαροι αλλά και αισιόδοξοι, επειδή πιστεύουν ότι όλα τα πράγματα θα πάνε καλά. Χάρη στη «Μινωική Ειρήνη», οι πόλεις τους είναι ανοχύρωτες και ο ίδιοι δεν έχουν οπλισμό. Ο πλούτος από το εμπόριο και η εύφορη γη τους δίνει τη δυνατότητα να έχουν μια καλή ζωή. Κάποιοι είναι γεωργοί, κτηνοτρόφοι και ψαράδες. Άλλοι είναι ναυτικοί, έμποροι και τεχνίτες. Και άλλοι, ως καλλιτέχνες, εργάζονται ιδιωτικά ή στα ανακτορικά εργαστήρια και δημιουργούν έργα τέχνης.

Τα σπίτια της μινωικής Κρήτης

Οι Μινωίτες κατοικούν σε διώροφα ή τριώροφα σπίτια που ανήκουν σε οικισμούς και είναι στολισμένα με πολύχρωμες τοιχογραφίες. Συστήματα ύδρευσης και αποχέτευσης τους εξασφαλίζουν το νερό και την καθαριότητα που αγαπούν πολύ.

*Το «μωσαϊκό της πόλης» αποτελείται από πλακίδια - ομοιώματα προσώπων σπιτιών, ενδεχομένως, της πόλης της Κνωσού
Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου*

- ▶ Ας υποθέσουμε ότι ζεις κι εσύ στη μινωική Κνωσό. Ζωγράφισε το δικό σου και τα γειτονικά σου σπίτια. Ποιοι ζουν σε αυτά; Τι δουλειά κάνουν; Πώς διασκεδάζουν; Συνδέεται η ζωή τους με τα ανάκτορα;

*Αναπαράσταση ενός μινωικού σπιτιού από τις Αρχάνες της Κρήτης
Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου*

Η μινωική ενδυμασία

Οι άντρες ντύνονται απλά, με ένα ύφασμα τυλιγμένο στη μέση τους. Οι γυναίκες βάζονται στο πρόσωπο και φορούν πολύχρωμα φορέματα και κοσμήματα στα περίπλοκα χτενισμένα μαλλιά τους. Η εμφάνισή τους δείχνει ότι μετέχουν στην κοινωνική ζωή με ελευθερίες και δικαιώματα ανάλογα με των ανδρών.

Ασχολούνται με την υφαντική, δημιουργώντας εντυπωσιακά υφάσματα, λεπτά και πολυτελή. Μπορεί να είναι και ιέρειες ή ακόμη και αθλήτριες και να παίρνουν μέρος σε τελετές, όπως τα ταυροκαθάψια, εκτελώντας ακροβατικά στη ράχη ταύρου.

*Μια διάσημη Μινωίτισσα,
η «Παριζιάνα»
Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου*

*Οι κυρίες στα μπλέ
(αναπαράσταση)
Τοιχογραφία στο ανάκτορο
της Κνωσού
Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου*

Η Παριζιάνα σε συμπόσιο

- ▶ Ποια από τα στοιχεία της ενδυμασίας των ανδρών και των γυναικών της μινωικής Κρήτης συναντάμε και στη σημερινή εποχή; Εντοπίζετε ομοιότητες ή διαφορές;

Ο πρίγκιπας με τα κρίνα (αναπαράσταση)
 Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου

Μινωικά φορέματα

Οι Μινωίτες
 διασκεδάζουν

Οι Μινωίτες αγαπούν τις γιορτές, τις τελετουργίες* και τον χορό. Τους αρέσει και να αθλούνται με πάλη και πυγμαχία, αλλά και να παίζουν επιτραπέζια παιχνίδια, όπως ένα που μοιάζει με το σημερινό σκάκι.

Μινωική μουσική

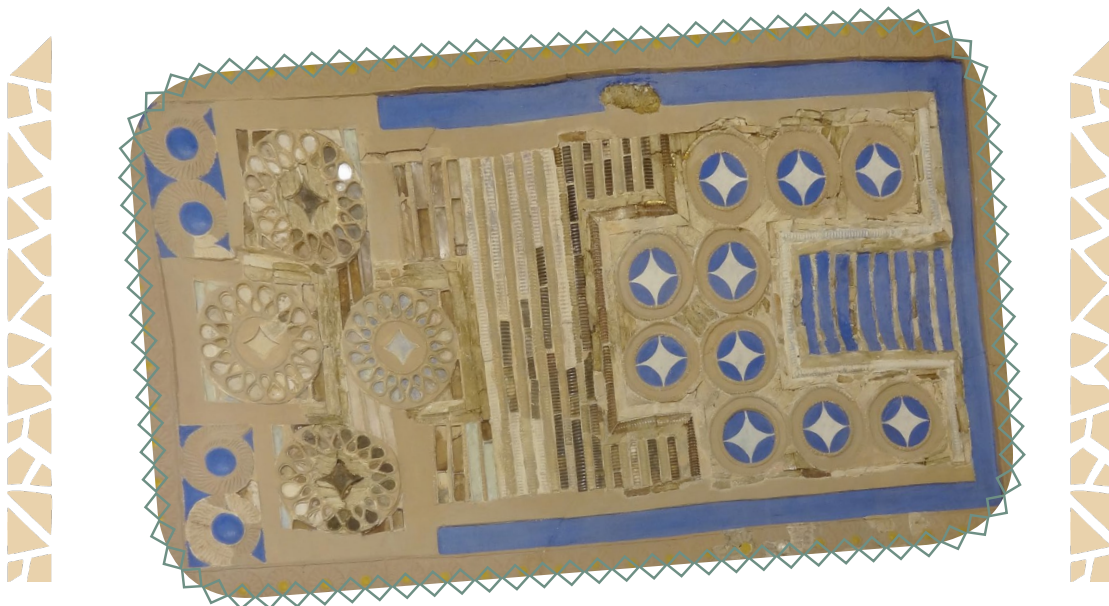
Τελετουργίες:

ενέργειες ή διαδικασίες που γίνονται με καθορισμένο τρόπο για θρησκευτικούς, πολιτιστικούς ή κοινωνικούς λόγους

Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου

- ▶ Στους Μινωίτες αρέσουν οι γιορτές και οι αθλητικοί αγώνες που συχνά έχουν θρησκευτικό χαρακτήρα.
- ▶ Σε αυτά τα κομμάτια από μινωική τοιχογραφία απεικονίζονται δύο παλαιστές. Πώς παριστάνεται ο νικητής και πώς ο νικημένος;

Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου

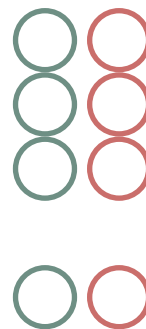
- ▶ Αυτό το παιχνίδι που βρέθηκε στο ανάκτορο της Κνωσού είναι κατασκευασμένο από ξύλο που έχει καλυφθεί με λεπτά φύλλα χρυσού και αργύρου και διακοσμηθεί με κρυστάλλους, γυαλί και γαλάζιο χρώμα. Λένε ότι μοιάζει με σκάκι. Μπορείτε να φανταστείτε πώς έπαιζαν και να ζωγραφίσετε κάτι ανάλογο;

Ελέγχουμε τις γνώσεις μας

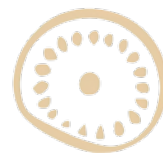
Ποιες προτάσεις είναι Σωστές και ποιες είναι Λανθασμένες;

- ▶ Γύρω από τα μινωικά ανάκτορα βρίσκονταν οικισμοί.
- ▶ Οι μινωικές πόλεις είναι ανοχύρωτες.
- ▶ Οι Μινωίτες δεν ασχολήθηκαν με το εμπόριο.
- ▶ Οι γυναίκες δεν είχαν τα ίδια δικαιώματα και ελευθερίες με τους άντρες στη μινωική Κρήτη.

Συμπληρώνουμε τις λέξεις παιχνίδια, γιορτές, μινωική, υφαντική:

- ▶ Στους Μινωίτες άρεσε να παίζουν επιτραπέζια π _____ α.
- ▶ Στους Μινωίτες άρεσαν οι γ _____ ς και οι αθλητικοί αγώνες.
- ▶ Οι τοιχογραφίες μάς δίνουν πληροφορίες για τη ζωή στη μ _____ ή Κρήτη.
- ▶ Οι γυναίκες στη μινωική Κρήτη ασχολούνταν με την υ _____ ή.

Τελετουργίες και γραφή στη μινωική Κρήτη

Η τέχνη της μινωικής Κρήτης

Σε αυτό
το κεφάλαιο:

- ▶ θα προσδιορίσουμε τη σχέση της μινωικής θρησκείας με την πραγματοποίηση τελετουργιών, εορτών και αθλημάτων
- ▶ θα αναγνωρίσουμε τον Δίσκο της Φαιστού
- ▶ θα κατανοήσουμε τις έννοιες θεότητα και γραφή
- ▶ θα γνωρίσουμε την εντυπωσιακή ανάπτυξη των τεχνών του μινωικού πολιτισμού
- ▶ θα διακρίνουμε χαρακτηριστικά έργα της μινωικής τέχνης
- ▶ θα κατανοήσουμε την έννοια της προόδου του πολιτισμού.

Η θρησκεία

Κεντρική θεότητα της μινωικής θρησκείας είναι η Μητέρα-Γη, δηλαδή η θεά της φύσης. Η πίστη στη θεά εκφράζεται με χορούς, πομπές, αγώνες και ταυροκαθάψια που στοχεύουν στο να την προσκαλέσουν να εμφανιστεί και να ευλογήσει τους ανθρώπους. Στη θεά προσφέρονται θυσίες, ειδώλια, κρασί, μέλι και άλλα προϊόντα. Σημαντικά ιερά σύμβολα των Μινωιτών είναι τα κέρατα ταύρου και ο διπλός πέλεκυς.

Συζητάμε

- ▶ Για τη θεότητα και τις τελετουργίες των Μινωιτών

Η «θεά των όφειων», η προστάτιδα της φύσης, κρατά φίδια, γιατί κυριαρχεί στον κάτω κόσμο, ενώ έχει ένα αιλουροειδές στο κεφάλι, γιατί κυριαρχεί στη φύση.

Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου

Μινωική θρησκεία

*Τοιχογραφία του «Ιερού Άλσους και του Χορού»
Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου*

Στην τοιχογραφία αυτή το κοινό παρακολουθεί 14 χορεύτριες - ιέρειες που επικαλούνται την εμφάνιση της θεάς. Οι χορεύτριες κινούνται προς τα αριστερά, προς τα εκεί που κοιτά και το κοινό. Το κομμάτι αυτό της τοιχογραφίας δεν έχει σωθεί. Ίσως εκεί κάποια ιέρεια αναπαριστούσε τη θεά.

*Μπορείτε να αναπαραστήσετε αυτόν τον ομαδικό χορό;
Θα πρέπει να ασκηθείτε στα βήματα του χορού και
να κάνετε τα ρούχα σας να μοιάζουν με μινωικά.*

Το ιερό άλσος ήταν γεμάτο από ελιές.

Ήταν σημαντική η ελιά για τους Μινωίτες; Σήμερα είναι σημαντική;

Συζητάμε

- Για τη σημασία του ταύρου και τα ταυροκαθάψια

*Κεφαλή πέτρινου ταύρου.
Είναι ρυτό, δηλαδή σκεύος για προσφορές υγρών στη θεότητα.
Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου*

*Πήλινο ομοίωμα ιερού που είναι στεφανωμένο με ιερά κέρατα
Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου*

Ταυροκαθάψια σε τοιχογραφία από το ανάκτορο της Κνωσού

Ο ταύρος, σύμβολο δύναμης και γονιμότητας, βρίσκεται παντού, σε σκεύη, σε κοσμήματα, σε σφραγίδες. Μάλιστα, τα κέρατά του αποτελούν ένα από τα ιερά σύμβολα των Μινωϊτών. Σημαντικές θεωρούνται και οι θυσίες ταύρων στη θεά με τη χρήση διπλού πέλεκυ, αλλά και τα ταυροκαθάψια, μια τελετουργία κατά την οποία νέοι και νέες επιδεικνύουν την ανδρεία και την επιδεξιότητά τους, εκτελώντας επικίνδυνα ακροβατικά άλματα πάνω σε έναν ταύρο.

Ζεις στην Κνωσό. Βρίσκεσαι σε περιφραγμένο χώρο στο υπαίθριο θέατρο των ανακτόρων, για να παρακολουθήσεις, μια τελετή ταυροκαθαψίων. Ένας φίλος σου θα είναι ανάμεσα στους αθλητές. Πώς νιώθεις γι' αυτό που θα επιχειρήσει; Τι συζητούν οι άνθρωποι γύρω;

Η μινωική γραφή

Τη δεύτερη χιλιετία π.Χ. οι Μινωίτες χρησιμοποιούν τρία συστήματα γραφής, την ιερογλυφική, τη Γραμμική Α και τη Γραμμική Β. Δεν έχουμε διαβάσει τις δύο πρώτες γραφές, αλλά έχουμε διαβάσει τη Γραμμική Β που επικράτησε την εποχή της μυκηναϊκής κυριαρχίας.

Ανερμήνευτα παραμένουν και τα σύμβολα πάνω σε έναν πήλινο Δίσκο, που βρέθηκε στο ανάκτορο της Φαιστού. Θεωρείται το πρώτο δείγμα τυπογραφίας, αφού τα σύμβολα πάνω του (ανθρώπινες μορφές, πλοία, ζώα, φυτά, εργαλεία κτλ.) αποτυπώθηκαν με σφραγίδες όσο ο πηλός ήταν νωπός.

Συζητάμε

- Για τις τρεις γραφές στη μινωική Κρήτη και τον Δίσκο της Φαιστού

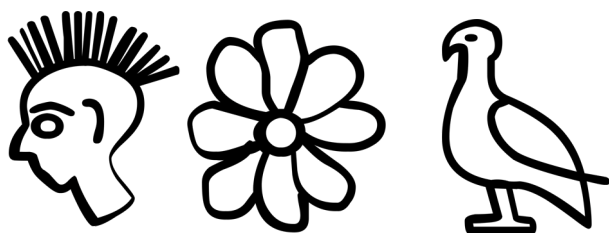
Σφραγίδα με κρητικά ιερογλυφικά

Πήλινη μινωική πινακίδα γραμμένη με Γραμμική Β

Γραμμική Α επιγραφή σε πήλινη πλάκα

Σύμβολα από τον Δίσκο της Φαιστού

- Παρατηρούμε ότι τα σύμβολα στις δύο όψεις του Δίσκου της Φαιστού σχηματίζουν λέξεις, οι οποίες χωρίζονται με μικρές κάθετες γραμμές και διαβάζονται από την περιφέρεια προς το κέντρο του δίσκου. Και τώρα, ας φτιάξουμε έναν δικό μας δίσκο από πηλό ή πλαστελίνη. Επάνω ας χαράξουμε τα δικά μας σύμβολα. Μετά θα τον παρουσιάσουμε στην τάξη, θα περιγράψουμε τι λέει και θα εξηγήσουμε τα σύμβολα που χρησιμοποιήσαμε.

Η μινωική τέχνη

Η τέχνη αναπτύσσεται στη μινωική Κρήτη, ακολουθώντας την πρόοδο του πολιτισμού της. Η ειρήνη δίνει αυτήν τη δυνατότητα, ενώ χάρη στο εμπόριο υπάρχουν διαθέσιμα εργαλεία και υλικά. Έτσι, παράγονται έργα τέχνης που συχνά απεικονίζουν τη σχέση ανθρώπου και φύσης και πολλές φορές προορίζονται για άλλες χώρες.

Οι Μινωίτες δημιουργούν:

- ▶ όμορφα κεραμικά με τη βοήθεια του κεραμικού τροχού. Κάποια είχαν πολύ λεπτά τοιχώματα. Περίφημα ήταν τα καμαραϊκά αγγεία
- ▶ λίθινα έργα τέχνης με ποικίλα σχήματα
- ▶ ειδώλια ζωόμορφα και ανθρωπόμορφα
- ▶ κοσμήματα και αντικείμενα από χρυσό, ασήμι, ελεφαντόδοντο και άλλα υλικά
- ▶ σφραγίδες, δηλαδή αντικείμενα που λειτουργούν ως ταυτότητες
- ▶ τοιχογραφίες, για να διακοσμούν τα κτήριά τους.

Συζητάμε

- ▶ Για το «βασιλικό σερβίτσιο»

Τα καμαραϊκά αγγεία πήραν το όνομά τους από το σπήλαιο των Καμαρών, όπου πρωτοβρέθηκαν. Έχουν λεπτά τοιχώματα και πολύχρωμη διακόσμηση. Εδώ καμαραϊκά αγγεία στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου

Αυτά εδώ τα αγγεία έχουν παρόμοια διακόσμηση: λευκό, κόκκινο, βυσινί ή πορτοκαλί χρώμα σε μαύρο φόντο. Φαίνεται ότι ανήκουν στο ίδιο σερβίτσιο, το λεγόμενο «βασιλικό σερβίτσιο». Ας δημιουργήσουμε με πλαστελίνη τα δικά μας αγγεία και ας τα τοποθετήσουμε όλα μαζί, ώστε να σχηματίσουμε το «σερβίτσιο της τάξης μας». Μπορούμε να οργανώσουμε και ένα φανταστικό συμπόσιο.

Συζητάμε

- ▶ Για τη μινωική λιθοτεχνία, τα μινωικά κοσμήματα και τους σφραγιδόλιθους

Αγγείο για τελεουργίες
από **ορεία κρύσταλλο***

Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου

Ορεία κρύσταλλος:

άχρωμη και διαυγής
ποικιλία του χαλαζία,
ενός ημιπολύτιμου
πετρώματος

- ▶ Το αγγείο αυτό βρέθηκε σπασμένο σε μικρά κομμάτια. Μόνο η λαβή από κρυστάλλινες χάντρες περασμένες σε χάλκινο σύρμα ήταν σχεδόν άθικτη. Το συγκόλλησαν ξανά οι συντηρητές/συντηρήτριες έργων τέχνης. Ας αναζητήσουμε πληροφορίες σχετικά με αυτό το επάγγελμα.

Κόσμημα: Δύο μέλισσες αφήνουν
μέλι στην κηρήθρα
Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου

Δακτυλίδι - σφραγίδα: Γυναίκες χορεύουν
με σηκωμένα χέρια, ενώ η θεά αιωρείται
Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου

- ▶ Πού έβρισκαν οι Μινωίτες υλικά, για να δημιουργήσουν κοσμήματα και άλλα πολύτιμα αντικείμενα;

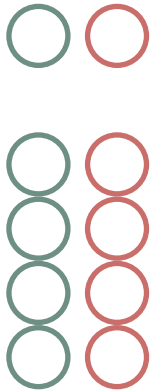
Σφραγίδες - σφραγιδόλιθοι στη μινωική εποχή

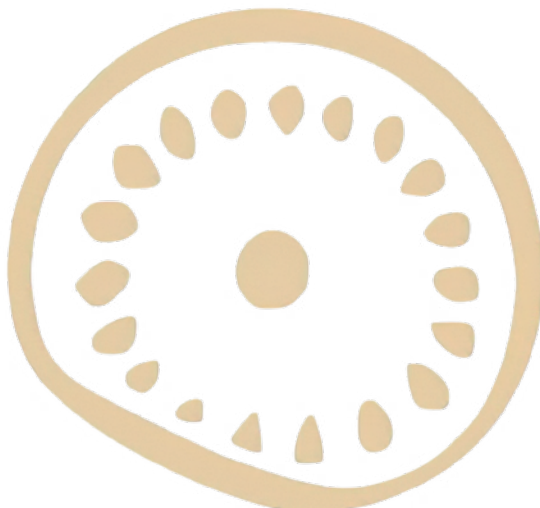

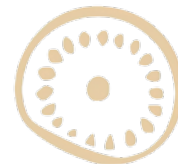
Ποιες προτάσεις είναι Σωστές και ποιες είναι Λανθασμένες;

- ▶ Οι Μινωίτες λάτρευαν τους δώδεκα θεούς του Ολύμπου.
- ▶ Στη μινωική Κρήτη δημιουργούσαν έργα τέχνης που συχνά προορίζονταν για άλλες χώρες.
- ▶ Τα ταυροκαθάψια δεν ήταν επικίνδυνο άθλημα.
- ▶ Τα κέρατα του ταύρου αποτελούσαν ένα από τα ιερά σύμβολα των Μινωιτών.
- ▶ Οι σφραγίδες λειτουργούσαν ως ταυτότητα των Μινωιτών.

Βρείτε τις λέξεις: ΣΦΡΑΓΙΔΑ, ΦΑΙΣΤΟΣ, ΑΓΓΕΙΟ, ΤΑΥΡΟΣ

Διαλέγουμε τη σωστή απάντηση

- 1. Μυθικός βασιλιάς που συνδέεται με τον μινωικό πολιτισμό:**
Αγαμέμνονας   Θησέας   Μίνωας   Οδυσσέας
- 2. Ζώο που εμφανίζεται συχνά στα έργα τέχνης των Μινωιτών:**
ταύρος   λύκος   αετός   άλογο
- 3. Κύρια τοποθεσία όπου αναπτύχθηκε ο μινωικός πολιτισμός:**
Κρήτη   Αθήνα   Μυκήνες   Σπάρτη
- 4. Σημαντικό αρχιτεκτονικό εύρημα από τη μινωική Κρήτη:**
Παρθενώνας   θέατρο Επιδαύρου   ανάκτορο της Κνωσού   τείχη των Μυκηνών
- 5. Γραφή που χρησιμοποιούσαν οι Μινωίτες:**
λατινικό αλφάβητο   ελληνικό αλφάβητο   κυριλλικό αλφάβητο   Γραμμική Α
- 6. Ποιο από τα παρακάτω δεν είναι χαρακτηριστικό της μινωικής τέχνης;**
φυσικά τοπία   θρησκευτικές σκηνές   θαλάσσιος κόσμος   πολεμικές σκηνές
- 7. Η βασική θεότητα που λάτρευαν οι Μινωίτες:**
Δίας   Ποσειδώνας   Μινώταυρος   Μητέρα-Γη
- 8. Γνωστό και ριφοκίνδυνο άθλημα των Μινωιτών:**
άλμα εις ύψος   αγώνας δρόμου   ταυροκαθάψια   ιππασία

Το αρχαιολογικό εύρημα που μας αρέσει

Επιλέγουμε το αρχαιολογικό εύρημα που μας αρέσει από όλη την ενότητα για τον μινωικό πολιτισμό. Το παρουσιάζουμε στην τάξη. Συζητάμε: Γιατί το διαλέξαμε;

Βοηθήστε τους να αποφασίσουν

Βρισκόμαστε στη Φαιστό. Τρία παιδιά συζητούν για το μέλλον τους, πίνοντας δροσερό νερό σε καμαραϊκές κούπες:

Ο ένας θα ήθελε να ταξιδέψει, ο άλλος δηλώνει πως του αρέσει να ζωγραφίζει, ο τρίτος...
Τι επάγγελμα θα μπορούσαν να επιλέξουν τα παιδιά; Βοηθήστε τα.
Κοιτάξτε από την αρχή την ενότητα, για να πάρετε ιδέες για επαγγέλματα στη μινωική Κρήτη.

Αρχαιολογικό Μουσείο
Ηρακλείου

Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ

Εποχή του Λίθου
2.500.000 π.Χ.

Εποχή του Χαλκού
3000 π.Χ.

Εποχή του Σιδήρου
1100 π.Χ.

Κυκλαδικός πολιτισμός
(3000-1450 π.Χ.)

Μινωικός πολιτισμός
(2000-1400 π.Χ.)

Μυκηναϊκός πολιτισμός
(1600-1100 π.Χ.)

1

Ο μυκηναϊκός πολιτισμός και τα σημαντικότερα μυκηναϊκά κέντρα

2

Η εξάπλωση του μυκηναϊκού πολιτισμού

3

Το μυκηναϊκό ανάκτορο

4

Οι μυκηναϊκοί τάφοι

5

Η καθημερινή ζωή σε ένα μυκηναϊκό ανάκτορο

6

Η τέχνη του μυκηναϊκού πολιτισμού

Παράλληλα με τον κυκλαδικό και τον μινωικό πολιτισμό, στο τέλος της εποχής του χαλκού, γύρω στα 1600 π.Χ. με 1100 π.Χ., εμφανίζεται και ο μυκηναϊκός πολιτισμός που πήρε το όνομά του από τις Μυκήνες, το σπουδαιότερο κέντρο του.

Βασικά χαρακτηριστικά του:

- ▶ μεγαλοπρεπή ανάκτορα με κυκλώπεια τείχη
- ▶ χρήση της Γραμμικής Β
- ▶ θαλασσοκρατία στο Αιγαίο και τη Μεσόγειο
- ▶ στρατιωτική δύναμη
- ▶ καλλιέργεια τεχνών

Ο μυκηναϊκός πολιτισμός και τα σημαντικότερα μυκηναϊκά κέντρα

Σε αυτό το κεφάλαιο:

- ▶ Θα γνωρίσουμε τα σημαντικότερα μυκηναϊκά κέντρα
- ▶ Θα διευκρινίσουμε ότι τα ονόματα που αποδίδουμε σε Μυκηναίους βασιλείς (άνακτες), βασίλισσες και ανάκτορα δεν αντιστοιχούν σε υπαρκτά πρόσωπα αλλά σε ήρωες του Ομήρου
- ▶ Θα κατανοήσουμε ότι ο μυκηναϊκός πολιτισμός είχε στενές επαφές με τον μινωικό πολιτισμό και επηρεάστηκε από αυτόν.

Η προέλευση των Μυκηναίων

Ο μυκηναϊκός πολιτισμός αναπτύσσεται στο τέλος της εποχής του χαλκού. Φορείς του είναι οι Αχαιοί, ένα από τα πρώτα ελληνικά φύλα, που έρχονται από βορειότερα εδάφη και εγκαθίστανται κεντρικά και νότια στον ελλαδικό χώρο. Οι Αχαιοί είναι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, τεχνίτες και πολεμιστές. Αλλά γίνονται και ναυτικοί και έμποροι. Αναπτύσσουν σχέσεις με τον μινωικό πολιτισμό και παίρνουν από αυτόν τεχνολογία, τέχνη και την ιδέα της γραφής. Αργότερα, όταν ο μινωικός πολιτισμός εξασθενεί, κυριαρχούν και στην Κρήτη.

Κέντρα του μυκηναϊκού πολιτισμού

Κέντρα του μυκηναϊκού πολιτισμού είναι η Πύλος, η Σπάρτη, η Τίρυνθα, η Θήβα, ο Ορχομενός, η Αθήνα και η Ιωλκός. Το σημαντικότερο κέντρο, όμως, είναι οι Μυκήνες, από όπου πήρε και το όνομά του ο πολιτισμός. Όλες αυτές οι πόλεις έχουν επαφές μεταξύ τους και παρόμοια οργάνωση με πυρήνα της ζωής τα ανάκτορά τους.

- ▶ Οι Αχαιοί εγκαθίστανται στις κεντρικές και νότιες περιοχές του ελλαδικού χώρου. Ας εντοπίσουμε στον χάρτη τα κέντρα του μυκηναϊκού πολιτισμού.

Οι Μυκηναίοι και ο πόλεμος

Οι Μυκηναίοι επεκτείνονται στο Αιγαίο και σε όλη τη Μεσόγειο. Η επέκτασή τους, όμως, δεν είναι πάντα ειρηνική, γίνονται και πόλεμοι. Ο Τρωικός Πόλεμος ήταν μια κοινή εκστρατεία των Αχαιών ενάντια στην Τροία, για τον έλεγχο των Στενών του Ελλησπόντου. Ο πόλεμος αυτός μάς είναι γνωστός από την Ιλιάδα και την Οδύσσεια, τα έργα του Ομήρου που δημιουργήθηκαν πολύ αργότερα. Έτσι, τα ονόματα των Αχαιών πρωταγωνιστών (Αγαμέμνονας, Οδυσσέας, Ελένη, Αχιλλέας κ.ά.) δεν αντιστοιχούν σε υπαρκτά πρόσωπα. Το ίδιο και πολλές από τις τοποθεσίες που αναφέρονται. Οι Αχαιοί, βέβαια, νικούν σε αυτόν τον πόλεμο. Όμως, αυτή η νίκη δε σταματά την παρακμή. Κοινωνικές αναταραχές, μετακινήσεις λαών στη Μεσόγειο, παρακμή του εμπορίου και οικονομική κρίση προκαλούν τελικά την κατάρρευση του μυκηναϊκού πολιτισμού.

Συζητάμε

► Για τον πόλεμο στα χρόνια των Μυκηναίων

Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα

- Σε αυτό το μεγάλο αγγείο ο τεχνίτης έχει ζωγραφίσει στρατιώτες που φεύγουν για τον πόλεμο. Τι φορούν και γιατί κρατούν ασπίδα;
- Ποια μπορεί να είναι η γυναίκα που φαίνεται να τους αποχαιρετά; Πώς να νιώθει, άραγε;

Τα οδοντόφρακτα κράνη

- ▶ Για ποιο λόγο οι Μυκηναίοι φορούσαν κράνη;
- ▶ Κάποιοι πολεμιστές φορούσαν μεταλλικές πανοπλίες. Πόσο εύκολο ή δύσκολο ήταν να κινηθεί αυτός που φορά μια πανοπλία, όπως αυτή;

*Κράνος κατασκευασμένο από δόντια αγριογούρουνων (οδοντόφρακτο)
Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα*

*Μυκηναϊκή πανοπλία που βρέθηκε σε μυκηναϊκό νεκροταφείο στα Δενδρά της Αργολίδας
Αρχαιολογικό Μουσείο Ναυπλίου*

Συζητάμε

- ▶ Για τη μάσκα που δεν είναι του Αγαμέμνονα και τον Τρωικό Πόλεμο

Ο Ερρίκος Σλήμαν έφερε στο φως τον μυκηναϊκό πολιτισμό. Σε έναν από τους μυκηναϊκούς τάφους βρήκε μια χρυσή μάσκα που πίστεψε ότι ήταν του Αγαμέμνονα, του μυθικού βασιλιά των Μυκηνών και ηγέτη των Αχαιών στον Τρωικό Πόλεμο. Παρότι έχει πια αποδειχθεί ότι η μάσκα είναι πολύ παλιότερη από την εποχή του Τρωικού Πολέμου, εξακολουθούμε να την ονομάζουμε "μάσκα του Αγαμέμνονα".

Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα

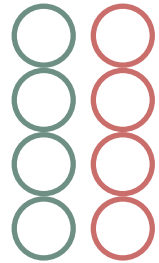
- ▶ Μπορείτε κι εσείς να φτιάξετε μια μάσκα σαν τη «μάσκα του Αγαμέμνονα»;
- ▶ Εκτός από τον Αγαμέμνονα και πολλοί άλλοι ακόμη ήταν ήρωες του Τρωικού Πολέμου. Ανάμεσά τους ο Αχιλλέας, ο Έκτορας, ο Οδυσσέας. Ξέρετε κάποια ενδιαφέρουσα ιστορία για αυτούς;

Ποιες προτάσεις είναι Σωστές και ποιες είναι Λανθασμένες;

- ▶ Ο Τρωικός Πόλεμος μάς είναι γνωστός από την Ιλιάδα και την Οδύσσεια.
- ▶ Ο μυκηναϊκός πολιτισμός αναπτύχθηκε στο τέλος της εποχής του χαλκού.
- ▶ Ο Αγαμέμνωνας ήταν ο ηγέτης των Αχαιών στον Τρωικό Πόλεμο.
- ▶ Το σπουδαιότερο κέντρο του μυκηναϊκού πολιτισμού ήταν η Πύλος.

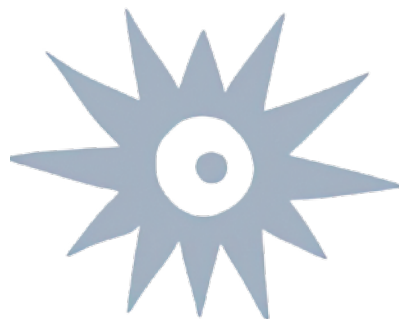

Βρείτε τα μεγάλα κέντρα του μυκηναϊκού πολιτισμού:

ΜΥΚΗΝΕΣ, ΟΡΧΟΜΕΝΟΣ, ΘΗΒΑ, ΠΥΛΟΣ, ΑΘΗΝΑ ΣΠΑΡΤΗ, ΤΙΡΥΝΘΑ, ΙΩΛΚΟΣ

Γ	Ψ	Α	Μ	Β	Γ	Ξ	Σ	Π	Ρ	Τ
Μ	Υ	Κ	Η	Ν	Ε	Σ	Ρ	Ε	Ν	Ι
Ε	Μ	Σ	Γ	Ε	Υ	Ι	Ζ	Υ	Τ	Ρ
Ο	Ρ	Χ	Ο	Μ	Ε	Ν	Ο	Σ	Ν	Υ
Μ	Σ	Α	Υ	Θ	Ι	Χ	Ζ	Ε	Κ	Ν
Θ	Γ	Π	Σ	Π	Α	Ρ	Τ	Η	Χ	Θ
Η	Ξ	Υ	Λ	Π	Θ	Χ	Λ	Π	Ω	Α
Β	Λ	Λ	Ι	Ω	Λ	Κ	Ο	Σ	Τ	Ζ
Α	Π	Ο	Α	Ν	Ξ	Σ	Τ	Ο	Λ	Λ
Σ	Δ	Σ	Κ	Α	Θ	Η	Ν	Α	Ε	Ω

Η εξάπλωση του μυκηναϊκού πολιτισμού

Σε αυτό
το κεφάλαιο:

- ▶ θα προσδιορίσουμε την εξάπλωση του μυκηναϊκού πολιτισμού και τη μυκηναϊκή θαλασσοκρατία σε σχέση με την κατάκτηση της μινωικής Κρήτης.
- ▶ θα συσχετίσουμε την ίδρυση μυκηναϊκών εγκαταστάσεων στη Μεσόγειο με την εμπορική δραστηριότητα των Μυκηναίων
- ▶ θα κατανοήσουμε τις έννοιες εξάπλωση, κατάκτηση, κυριαρχία.

Η μυκηναϊκή θαλασσοκρατία

Η ανάπτυξη του μυκηναϊκού πολιτισμού οφείλεται κυρίως στη ναυτιλία και το εμπόριο. Στην αρχή οι Μυκηναίοι έχουν επαφές με τις Κυκλάδες, την Κρήτη και την Ανατολή. Μάλιστα, επηρεάζονται ιδιαίτερα από τον μινωικό πολιτισμό. Όταν η μινωική θαλασσοκρατία εξασθενεί, οι Μυκηναίοι **κατακτούν*** την Κρήτη, **κυριαρχούν*** στη θάλασσα και επιβάλλουν τη δική τους θαλασσοκρατία.

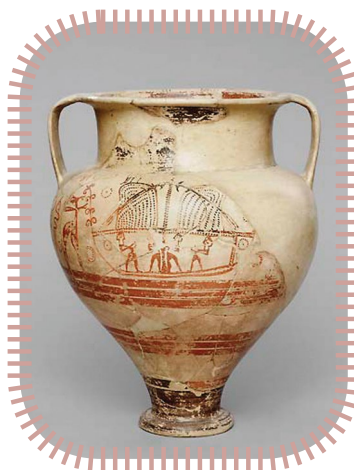

Οι Μυκηναίοι ταξίδευαν με πλοία που χρησιμοποιούσαν ως εμπορικά, αλλά και ως πολεμικά
Αρχαιολογικό Μουσείο Θήβας

Αγγείο κρασιού με παράσταση πλοίου που βρέθηκε στην Έγκωμη της Κύπρου. Είχε μεταφερθεί από την Ελλάδα.
Μεσογειακό Μουσείο Στοκχόλμης

Κατάκτηση:

Όταν κάποιος παίρνει εδάφη από κάποιον άλλο, χρησιμοποιώντας δύναμη. Στην ιστορία πολλά κράτη επεκτάθηκαν μέσω κατακτήσεων, δηλαδή υποτάσσοντας άλλους λαούς με πόλεμο ή άλλες πιέσεις

Κυριαρχία:

Ο έλεγχος που ασκεί κάποιος σε μια περιοχή ή έναν πληθυσμό. Η κυριαρχία μπορεί να είναι πολιτική, στρατιωτική ή οικονομική

Το μυκηναϊκό εμπόριο

Στη Μεσόγειο οι Μυκηναίοι **εξαπλώνονται*** ανατολικά προς Αίγυπτο, Παλαιστίνη, Μικρά Ασία, Μαύρη Θάλασσα, Κύπρο, Συρία. Έρχονται σε επαφή και με τους Χετταίους, οι οποίοι καταγράφουν τους Αχιγιάβα (Αχαιούς) ως μεγάλη ναυτική δύναμη. Επεκτείνονται και δυτικά στη Μεσόγειο, προς Κάτω Ιταλία, Σικελία, Σαρδηνία, μέχρι και Ισπανία. Έχουν

εμπορικές συναλλαγές ακόμη και με τη Βόρεια Ευρώπη και τις χώρες της Βαλτικής. Εμπορεύονται αγροτικά προϊόντα -όπως ελαιόλαδο, κρασί, αρωματικά έλαια, αγγεία, υφάσματα, όπλα και ξυλεία- των οποίων τη συγκέντρωση οργανώνουν τα ανάκτορα. Παίρνουν μέταλλα, κυρίως χαλκό και κασσίτερο, και πολύτιμα υλικά, όπως χρυσό, ελεφαντόδοντο, ήλεκτρο ακόμη και αυγά στρουθοκαμήλου.

Στα μέρη που πηγαίνουν, οι Μυκηναίοι συχνά ιδρύουν προσωρινούς εμπορικούς σταθμούς. Άλλοτε, η εγκατάστασή τους έχει μόνιμο χαρακτήρα. Αυτό γίνεται στην Κύπρο, από όπου οι Μυκηναίοι παίρνουν χαλκό. Εκεί εγκαθίστανται μόνιμα στην Έγκωμη, ενώ κτίζουν το Κίτιο.

Εξάπλωση:

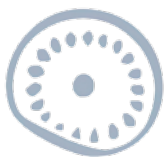
Η διαδικασία με την οποία κάτι απλώνεται και καλύπτει μεγαλύτερη περιοχή. Στην Ιστορία η εξάπλωση ενός πολιτισμού σημαίνει την αύξηση της επιρροής του μέσω του εμπορίου, του πολέμου, του πολιτισμού

Χετταίοι και Μυκηναίοι

► Παρατηρούμε στον χάρτη την εξάπλωση του μυκηναϊκού πολιτισμού.

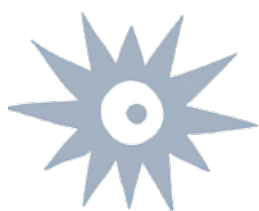

Χάλκινο τρίποδο καζάνι
Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο,
Αθήνα

Χάλκινο εγχειρίδιο με θαλασσινή
διακόσμηση από χρυσό και άργυρο
Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα

Οι πληροφορίες
από τα ναυάγια

Αεροφωτογραφία των ερειπίων της αρχαίας πόλης
Έγκωμης στην Κύπρο. Η Έγκωμη συνδεόταν με τη
θάλασσα μέσω ενός καναλιού, είχε κυκλώπεια τείχη,
μεγάλους δρόμους και κτήρια με στοιχεία μυκηναϊκά.

Πληροφορίες για τα πλοία, τους θαλάσσιους δρόμους και τα εμπορεύματα στη μυκηναϊκή εποχή παίρνουμε από τα αρχαιολογικά ευρήματα στη στεριά και τη θάλασσα. Δύο ναυάγια πλοίων της εποχής έχουν εντοπιστεί κοντά στις μικρασιατικές ακτές. Από τα κατάλοιπα του φορτίου τους μαθαίνουμε ότι μετέφεραν χαλκό και κασσίτερο, τρόφιμα, κεραμικά, πολύτιμα αντικείμενα και εργαλεία.

Συζητάμε

► Για τα αρχαία ναυάγια

- Κοιτάζουμε την αναπαράσταση του βυθισμένου πλοίου. Τι παρατηρούμε;

Ο Σέπιας και ο Λούης
Βίντεο της Εφορείας
Εναλίων Αρχαιοτήτων

Ανακατασκευή πλοίου μυκηναϊκής εποχής
(ναυάγιο του Ουλουμπουρούν)
Μουσείο Υποβρύχιας Αρχαιολογίας Μποντρούμ, Τουρκία

Ελέγχουμε τις γνώσεις μας

Για το ταξίδι ενός πλοίου από την Κύπρο στις Μυκήνες

1. Σταθμοί του πλοίου για εμπορικούς λόγους, αλλά και για να ξεκουράζονται οι κωπηλάτες και να γίνεται ανεφοδιασμός σε τρόφιμα και νερό:

Συμπληρώνουμε τις λέξεις Κύπρος, Κρήτη, Μυκήνες

Κ _ _ _ _ ς: Το πλοίο ξεκινά από το λιμάνι της Έγκωμης φορτωμένο με χαλκό και πολύτιμα εμπορεύματα.

Ουγκαρίτ: Πρώτα αγκυροβολεί στην Ουγκαρίτ, στη σημερινή Συρία, όπου υπήρχε μυκηναϊκός εμπορικός σταθμός.

Ρόδος: Ο επόμενος σταθμός είναι στη Ρόδο.

Κ _ _ _ η: Το πλοίο συνεχίζει προς Κνωσό.

Κύθηρα: Τελευταία στάση στα Κύθηρα, ένα νησί που λειτουργεί ως ενδιάμεσος σταθμός προς Πελοπόννησο.

Μ _ _ _ _ ς: Το πλοίο συνεχίζει το ταξίδι του προς Μυκήνες. Φτάνει στο λιμάνι του Ναυπλίου που εξυπηρετεί τις ανάγκες των Μυκηναίων.

2. Δες τη διαδρομή του πλοίου στον χάρτη στη σελίδα 144.

3. Ζεις στις Μυκήνες.

Ο πατέρας σου είναι ναυτικός και επιστρέφει από μακρινό ταξίδι. Τι δώρα σου φέρνει; Ζωγράφισέ τα και παρουσίασέ τα στην τάξη. Μετά, ας οργανώσουμε μια έκθεση με τα δώρα μας.

Δύο πήλινες φιγούρες
σε ένα άρμα. Ουγκαρίτ.
Μουσείο Λούβρου, Παρίσι

Το μυκηναϊκό ανάκτορο

Οι μυκηναϊκές
ακροπόλεις και
τα μυκηναϊκά
ανάκτορα

Οι μυκηναϊκές ακροπόλεις* κτίζονται σε ύψωμα και προστατεύονται από τείχη. Σε περίπτωση επιδρομών οι κάτοικοι της γύρω πόλης* μεταφέρονται μέσα στα τείχη τους για ασφάλεια.

Στην κορυφή του υψώματος όπου βρίσκεται η ακρόπολη, υπάρχει το διακοσμημένο με τοιχογραφίες ανάκτορο, η κατοικία του άνακτα (βασιλιά). Το ανάκτορο είναι κέντρο εξουσίας και λατρείας. Είναι, επίσης, και οικονομικό κέντρο, δηλαδή χώρος παραγωγής, αποθήκευσης και εμπορίας προϊόντων.

Κέντρο του ανακτόρου είναι το «μέγαρο», ένα ορθογώνιο κτήριο με αυλή. Το αποτελούν μια ανοιχτή προς την αυλή στοά, ένας προθάλαμος και μια αίθουσα με τον θρόνο του ηγεμόνα, μια κυκλική εστία στο κέντρο και τέσσερις κίονες γύρω. Γύρω από την αυλή υπάρχουν κατοικίες αξιωματούχων, ιερά, εργαστήρια και αποθήκες. Οι εγκαταστάσεις και το αποχετευτικό δίκτυο στα μυκηναϊκά ανάκτορα θυμίζουν τα μινωικά. Όμως τα μυκηναϊκά ανάκτορα είναι μικρότερα και έχουν πιο απλό σχέδιο από τα μινωικά, που είναι πολυώροφα, μοιάζουν με λαβύρινθο και δεν έχουν τείχη.

Συζητάμε

- ▶ Για τα ανάκτορα στην Τίρυνθα και την Πύλο

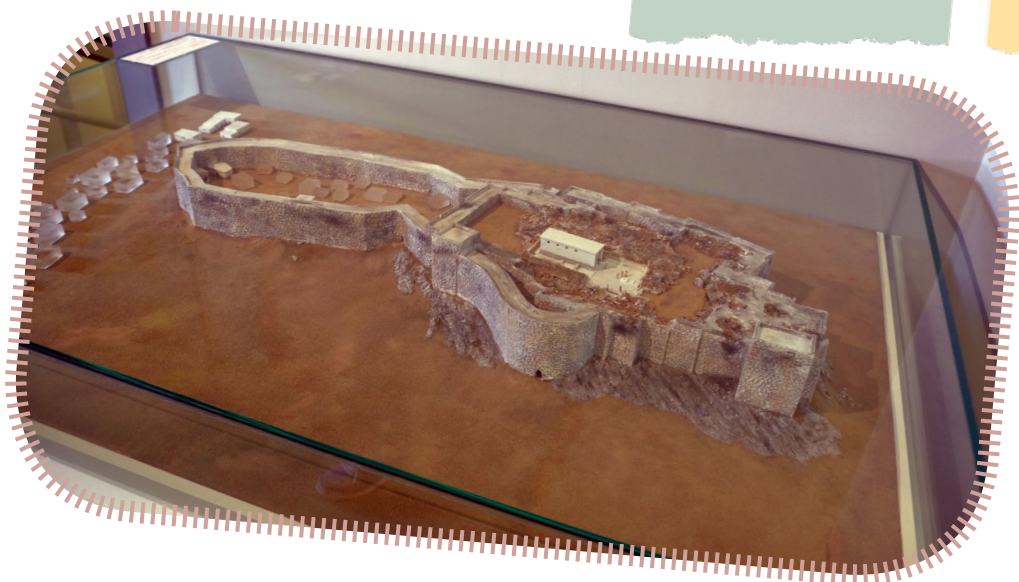

Πόλη:

Μεγάλος και οργανωμένος οικισμός, όπου ζουν πολλοί άνθρωποι

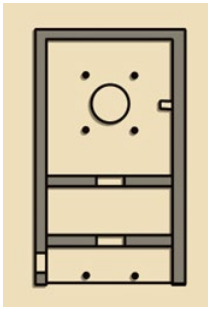
Ακρόπολη:

Ο οχυρωμένος λόφος σε μια πόλη, που τον χρησιμοποιούσαν ως καταφύγιο σε περίπτωση κινδύνου

Η ακρόπολη της Τίρυνθας (ανακατασκευή) είναι μια από τις σημαντικότερες του μυκηναϊκού κόσμου
Αρχαιολογικό Μουσείο Ναυπλίου

- ▶ Σε τι μπορεί να χρησιμεύει η εστία που βρίσκεται στο κέντρο της αίθουσας του μεγάρου;

Σπουδαίο κέντρο της μυκηναϊκής εποχής είναι και το παλάτι του βασιλιά Νέστορα στην Πύλο. Εδώ η εστία στο παλάτι του Νέστορα.

Εστία:

Ο ειδικός χώρος όπου ανάβει η φωτιά

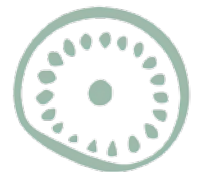

Συζητάμε

- ▶ Για τις **ομοιότητες** και τις **διαφορές** μυκηναϊκών και μινωικών ανακτόρων

Και στους δύο πολιτισμούς τα ανάκτορα είναι:

- ▶ πολυτελή και με πλούσια διακόσμηση
- ▶ κέντρα διοικητικής, οικονομικής και θρησκευτικής δραστηριότητας
- ▶ έχουν παρόμοιες εγκαταστάσεις
- ▶ έχουν αποχετευτικό δίκτυο.

Ως προς τις διαφορές τους, όμως, τι συμβαίνει; Ας σημειώσουμε στο πλάι των παρακάτω φράσεων ποιες αντιστοιχούν στα μινωικά (ΜΝ) και ποιες στα μυκηναϊκά (ΜΚ) ανάκτορα.

- ▶ Δεν έχουν τείχη.
- ▶ Είναι περιτοιχισμένα με μεγάλα τείχη.
- ▶ Το κεντρικό τους στοιχείο είναι το μέγαρο, ένα ορθογώνιο κτίσμα με στοά, προθάλαμο και μια μεγάλη αίθουσα θρόνου και συμποσίων με εστία στη μέση.
- ▶ Έχουν μια κεντρική αυλή, η οποία περιβάλλεται από θρησκευτικούς και διοικητικούς χώρους.
- ▶ Είναι μεγάλα, πολυώροφα και μοιάζουν με λαβύρινθο.
- ▶ Είναι σχετικά μικρά και έχουν απλό σχέδιο.
- ▶ Τα χτίζουν σε κορυφές λόφων.
- ▶ Τα χτίζουν σε ανοικτούς χώρους.
- ▶ Είναι διακοσμημένα με τοιχογραφίες πολύχρωμες και ζωντανές που απεικονίζουν σκηνές από τη φύση, θαλάσσια ζωή και θρησκευτικές τελετές.
- ▶ Είναι διακοσμημένα με τοιχογραφίες με λίγα χρώματα που απεικονίζουν σκηνές από τη φύση, κυνήγι και πόλεμο.

Οι Μυκήνες

Οι Μυκήνες έχουν τόσο πλούτο, ώστε ο Όμηρος τις ονομάζει «πολύχρυσες». Τα κτισμένα με τεράστιες πέτρες τείχη τους χαρακτηρίζονται «κυκλώπεια» (σαν να τα έκτισαν Κύκλωπες).

Δύο λιοντάρια σκαλισμένα σε πέτρα στολίζουν την είσοδο στην ακρόπολή τους. Αυτή είναι η «Πύλη των Λεόντων», σύμβολο δύναμης. Προχωρώντας, βρίσκουμε αποθήκη σιταριού, κτήριο για τη φρουρά, βασιλικό νεκροταφείο και χώρους κατοικιών και λατρείας. Πιο ψηλά, είναι το ανάκτορο με το μέγαρο, τα εργαστήρια και οι αποθήκες. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και ένα υπόγειο υδραγωγείο που εξασφάλιζε νερό σε περίπτωση πολιορκίας.

Μυκηναϊκά λιοντάρια

Το μέγαρο στο ανάκτορο των Μυκηνών

Συζητάμε

► Για την ακρόπολη και τα κυκλώπεια τείχη των Μυκηνών

Η Πύλη των Λεόντων

Η ακρόπολη των Μυκηνών έχει σχήμα τριγωνικό. Βλέπουμε μπροστά την Πύλη των Λεόντων και στο βάθος το μέγαρο.
Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα

Σε περίπτωση ανάγκης όσοι κατοικούσαν γύρω από την ακρόπολη, έμπαιναν μέσα από τα τείχη. Και τι τείχη! Μόνο με υπεράνθρωπη δύναμη μπορούσαν να τοποθετηθούν αυτές οι τεράστιες πέτρες. Λένε πως τα έκτισαν οι Κύκλωπες που υπηρετούσαν τον ιδρυτή της πόλης, τον ήρωα Περσέα, αυτόν που σκότωσε τη Μέδουσα. Μάλιστα, ο Περσέας, ονόμασε την πόλη «Μυκήνες», επειδή του έπεσε η λαβή του ξίφους του (ο «μύκης») ή επειδή ανακάλυψε μια πηγή, τραβώντας ένα μανιτάρι (έναν «μύκητα»)

Τα κυκλώπεια τείχη των Μυκηνών

Μυκήνες, από την ιστοσελίδα του Υπουργείου Πολιτισμού (διασκευή).

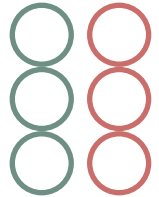
Σήμερα έχουμε γεραμούς, για να μεταφέρουν μεγάλα βάρη σε ψηλά κτίσματα.
Άραγε, πώς μεταφέρθηκαν οι τεράστιες πέτρες για τα Κυκλώπεια τείχη
εκείνη την εποχή;

Ελέγχουμε τις γνώσεις μας

Ποιες προτάσεις είναι Σωστές και ποιες είναι Λανθασμένες;

- ▶ Το μέγαρο ήταν ένα ορθογώνιο κτήριο.
- ▶ Οι μυκηναϊκές πόλεις δεν είχαν τείχη.
- ▶ Το μυκηναϊκό και το μινωικό ανάκτορο έχουν ομοιότητες και διαφορές.

Διαλέγω το σωστό

- ▶ 1. Πού βρισκόταν το σημαντικότερο μυκηναϊκό ανάκτορο;
Στην Αθήνα
Στην Κνωσό
Στις Μυκήνες
Στην Ολυμπία
- ▶ 2. Ποιο ήταν το αρχιτεκτονικό χαρακτηριστικό της εισόδου των μυκηναϊκών ανακτόρων;
Η θολωτή στέγη
Η πύλη με τα λιοντάρια
Οι υπόγειες στοές
Τα πέτρινα αγάλματα

Συμπληρώνουμε τις λέξεις: πολιορκίας, μέγαρο, ανάκτορα

- ▶ Ένα υπόγειο υδραγωγείο εξασφάλιζε στις Μυκήνες νερό σε περίπτωση π _____ ς.
- ▶ Κέντρο του μυκηναϊκού ανακτόρου είναι το μ _____ ο.
- ▶ Τα μυκηναϊκά α _____ α είναι χτισμένα ψηλά.

Οι μυκηναϊκοί τάφοι

Σε αυτό
το κεφάλαιο:

- ▶ Θα γνωρίσουμε σημαντικούς μυκηναϊκούς τάφους και κτερίσματα τάφων
- ▶ Θα συσχετίσουμε τη μνημειακή μορφή και τα πλούσια κτερίσματα με τον συγκεντρωτικό χαρακτήρα της μυκηναϊκής βασιλείας
- ▶ Θα κατανοήσουμε τις έννοιες: ηγεμόνας, αξιωματούχος, κτερίσμα.

Οι Μυκηναίοι και οι νεκροί τους

Οι Μυκηναίοι τιμούν τους νεκρούς τους, για να εξασφαλίσουν τη γαλήνη της ψυχής τους. Αρχικά, δημιουργούν λακοειδείς τάφους, δηλαδή σκαμμένους στο έδαφος και σκεπασμένους με χώμα που σχηματίζει έναν μικρό λόφο. Στις Μυκήνες έχουν βρεθεί οι «ταφικοί κύκλοι» Α και Β με βασιλικές ταφές που περιέχουν **κτερίσματα***. Άλλοι τάφοι, οι θαλαμωτοί, σκάβονται σε βράχους και είναι συνήθως οικογενειακοί για τα μεσαία στρώματα. Υπάρχουν, επίσης, οι θολωτοί τάφοι που προορίζονται για **ηγεμόνες*** και **αξιωματούχους***. Ξεκινούν με διάδρομο που οδηγεί σε κυκλικό θάλαμο με θολωτή οροφή. Η κατασκευή εξωτερικά σκεπάζεται με χώμα και μοιάζει με λόφο. Περίφημοι θολωτοί τάφοι είναι ο «Θησαυρός του Ατρέα» στις Μυκήνες και ο «Θησαυρός του Μινύα» στον Ορχομενό.

Ηγεμόνας:

Ηγεμόνας είναι ο αρχηγός ή ο βασιλιάς μιας χώρας ή περιοχής που έχει την εξουσία να παίρνει σημαντικές αποφάσεις

Αξιωματούχος:

Αξιωματούχος είναι κάποιος που έχει σημαντική θέση σε μια κυβέρνηση ή οργάνωση

Κτερίσματα

Τα αντικείμενα που τοποθετούσαν στον τάφο μαζί με τον νεκρό

Συζητάμε

- ▶ Για τα χαρακτηριστικά των τάφων

Ο ταφικός κύκλος Α΄
στην Ακρόπολη των Μυκηνών

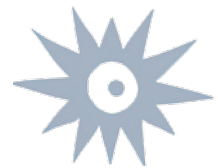
Ευρήματα από τον ταφικό κύκλο Α΄ στο
Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο στην Αθήνα

Οι θαλαμωτοί τάφοι κατασκευάζονταν πολλοί μαζί, σχηματίζοντας νεκροταφεία. Για την απόθεση των νεκρών στους θαλαμωτούς τάφους χρησιμοποιούνταν πήλινες **λάρνακες***. Εδώ βλέπουμε λάρνακες στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θήβας

Λάρνακες:

Η λάρνακα είναι ένα ειδικό κιβώτιο, όπου τοποθετούνται λείψανα

Ο «Θησαυρός του Ατρέα» έχει τεράστιο θόλο. Οι πρώτοι ανασκαφείς ονόμασαν τον συγκεκριμένο τάφο "Θησαυρό του Ατρέα", πιστεύοντας ότι ανήκε στον γιό του Ατρέα, τον Αγαμέμνονα. Τι μπορεί να σημαίνει η λέξη "Θησαυρός"; Γιατί χρησιμοποιείται στις περιπτώσεις αυτών των τάφων; Εσείς χρησιμοποιείτε αυτήν τη λέξη και πώς;

Τελετές αποχαιρετισμού και κτερίσματα

Οι ταφές των Μυκηναίων συνοδεύονται από τελετές με πομπές, τελετουργικούς χορούς, αθλητικούς αγώνες, αρματοδρομίες ακόμη και με ταυροκαθάψια, γνωστά από την Κρήτη. Όσο πιο υψηλή η κοινωνική θέση που έχει ο νεκρός, τόσο πιο λαμπρή είναι η τελετή του αποχαιρετισμού.

Κοντά στον νεκρό οι Μυκηναίοι τοποθετούν κτερίσματα, για να τον συνοδεύουν στο ταξίδι του. Στους τάφους των ισχυρών, βρίσκονται αγχεία, κοσμήματα, όπλα και σκευή από χρυσό, ασήμι, χαλκό, αλάβαστρο, γυαλί, ελεφαντοστό και ημιπολύτιμους λίθους. Μερικά παραδείγματα είναι οι χρυσές προσωπίδες, όπως η «Μάσκα του Αγαμέμνονα», τα χρυσά κύπελλα από το Βαφειό και η χάλκινη πανοπλία από τα Δενδρά. Όλα αυτά έχουν σκοπό την επίδειξη της δύναμης και του πλούτου των ηγετών, καθώς και γενικότερα την προβολή του μυκηναϊκού πολιτισμού. Σήμερα, αποτελούν πηγή πληροφοριών για τη ζωή των Μυκηναίων.

Σε αυτήν τη στήλη, που σηματοδοτεί τάφο στις Μυκήνες, ένας άνδρας οδηγεί δίτροχο άρμα, ενώ ένας άλλος άνδρας στέκεται μπροστά του, κρατώντας ραβδί. Έχει υποστηριχτεί ότι απεικονίζεται στιγμιότυπο από αρματοδρομίες που οργανώθηκαν, για να τιμηθεί ο νεκρός. Μπορείτε να δώσετε άλλες ερμηνείες για την απεικόνιση αυτή;

Μοναδική είναι μια χρυσή επένδυση που βρέθηκε στις Μυκήνες: Λεπτά φύλλα χρυσού συνθέτουν την μπροστινή και την πίσω όψη του σώματος ενός βρέφους. Τι μπορεί να συμπεράνει κανείς για το βρέφος και την οικογένειά του;

Μια ζυγαριά σε έναν μυκηναϊκό τάφο

Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα

Τι μπορούμε να συμπεράνουμε για το άτομο που ήταν θαμμένο σε έναν μυκηναϊκό τάφο, αν βρούμε:

Ένα χρυσό κύπελλο

Ένα από τα δύο χρυσά κύπελα με απεικόνιση ταύρων που βρέθηκαν σε θολωτό τάφο στο Βαφειό της Λακωνίας Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα

Αναπαραστάσεις πλοίων

Αναπαραστάσεις πλοίων από τους θαλαμωτούς τάφους στην Τανάγρα Αρχαιολογικό Μουσείο Θήβας

Αυτά τα χρυσά κολιέ

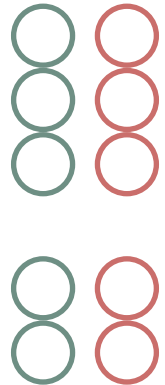
Χρυσά κολιέ Αρχαιολογικό Μουσείο Μυκηνών

Ελέγχουμε τις γνώσεις μας

Ποιες προτάσεις είναι Σωστές και ποιες είναι Λανθασμένες;

- ▶ Πολύ γνωστός θολωτός τάφος είναι ο Θησαυρός του Ατρέα.
- ▶ Οι ταφικοί κύκλοι Α και Β δε βρίσκονται στις Μυκήνες.
- ▶ Η αρχιτεκτονική των θολωτών τάφων δε μας εντυπωσιάζει.
- ▶ Από τη σημασία που έδιναν στις ταφές στη μυκηναϊκή εποχή καταλαβαίνουμε πως οι άνθρωποι πίστευαν σε κάποια μορφή μεταθανάτιας ζωής.
- ▶ Οι σημαντικοί Μυκηναίοι δε θάβονταν με πολλά και πολυτελή κτερίσματα.

Ένα μουσείο μυκηναϊκών κτερισμάτων

Ας δημιουργήσουμε στην τάξη μας ένα μουσείο μυκηναϊκών κτερισμάτων.

- ▶ Φέρνετε, ζωγραφίζετε ή κατασκευάζετε αντικείμενα που θα μπορούσαν να βρεθούν σε έναν μυκηναϊκό τάφο.
- ▶ Τοποθετείτε τα αντικείμενα σε κατάλληλο χώρο και γράφετε ετικέτες για το καθένα.
- ▶ Οργανώνετε εκδήλωση για τα εγκαίνια του μουσείου.

Στην εκδήλωση οι αρχαιολόγοι και άτομα από το προσωπικό του μουσείου παρουσιάζουν την έκθεση στο κοινό. Τι λένε; Τι τους ρωτούν από το κοινό;

Η καθημερινή ζωή σε ένα μυκηναϊκό ανάκτορο

Η διασκέδαση
στη μυκηναϊκή
εποχή

Οι Μυκηναίοι αγαπούν τη μουσική, τις τελετές και τις γιορτές, όπου συχνά κάποιος αοιδός παίζει λύρα και τραγουδά. Τους αρέσουν, επίσης, το κυνήγι και οι αθλητικοί αγώνες, όπως οι αγώνες με άρματα. Οι πολεμικές παραστάσεις σε αγγεία και τοιχογραφίες, το πλήθος των όπλων και τα κυκλώπεια τείχη, άλλωστε, δείχνουν τον στρατιωτικό χαρακτήρα της μυκηναϊκής κοινωνίας.

Συζητάμε

► Για τη σημασία της μουσικής

Αναπαράσταση τοιχογραφίας από την αίθουσα του θρόνου στο ανάκτορο του Νέστορα στην Πύλο Αρχαιολογικό Μουσείο της Χώρας, Μεσσηνία

Τρεις γυναίκες κοιτάζουν έξω από τα παράθυρα ενός στολισμένου σπιτιού Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα

Στην Οδύσσεια, η Πηνελόπη απευθύνεται στον Φήμιο που ήταν αοιδός, δηλαδή τραγουδιστής και αφηγητής ιστοριών, λέγοντάς του:

Φήμιο, το ξέρεις πως μπορείς να θέλγεις τους θνητούς και μ' άλλα κατορθώματα μεγάλα, ανθρώπων και θεών, των αοιδών τα γνώριμα τραγούδια· ένα απ' αυτά παρακαθήμενος τραγούδησε, κι αυτοί ας πίνουν το κρασί τους.

Ομήρου Οδύσσεια, Ραψωδία Α' στίχοι 336-339 (μετάφραση Δ. Μαρωνίτη)

► Ποιο ήταν αγαπημένο θέμα των τραγουδιών στη μυκηναϊκή εποχή;

Συζητάμε

- Για την ενασχόληση των Μυκηναίων με το κυνήγι και τον πολεμικό τους χαρακτήρα

Πολεμική σκηνή σε σφραγιδόλιθο
Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα

Τοιχογραφία με σκηνή από
κυνήγι αγριογούρουνου
Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα

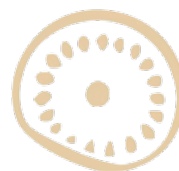
Επαγγέλματα, Γραφή και Θρησκεία

Μπορεί ειδικευμένοι τεχνίτες και καλλιτέχνες να δημιουργούν έργα τέχνης, οι Μυκηναίοι, όμως, είναι κυρίως αγρότες, έμποροι και ναυτικοί. Κέντρο της δραστηριότητάς τους είναι το ανάκτορο. Εκεί λειτουργεί σύστημα αποθήκευσης και μοιράσματος των ντόπιων προϊόντων, καθώς και των προϊόντων που εισάγουν και εξάγουν.

Τα καταγράφουν όλα σε πινακίδες οι γραφείς, χρησιμοποιώντας τη Γραμμική Β, μια πρώιμη ελληνική γλώσσα. Από τις γραμμένες με Γραμμική Β πινακίδες αποδεικνύεται ότι οι Μυκηναίοι πιστεύουν σε Έλληνες θεούς, όπως ο Δίας, η Ήρα ή ο Ποσειδώνας. Πιστεύουν και σε μια θεότητα την οποία προσφωνούν «Πότνια» (σεβάσμια). Θρησκευτικός αρχηγός τους είναι ο άναξ (ο ηγεμόνας, ο βασιλιάς), ο οποίος είναι και πολιτικός αρχηγός, ενώ διαχειρίζεται και τα οικονομικά. Εκείνος βρίσκεται στην κορυφή και ακολουθούν ο αρχηγός του στρατού και οι τοπικοί άρχοντες.

Απεικονίσεις μυκηναϊκών θεοτήτων

Συζητάμε

- Για τη γραφή των Μυκηναίων

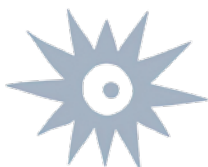

Πινακίδα γραμμένη με Γραμμική Β που αφορά μοίρασμα δερμάτων σε κατασκευαστές υποδημάτων.
Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα

► Οι γραφείς χάραζαν κείμενα στις πινακίδες, όταν ο πηλός ήταν νωπός. Στη συνέχεια, άφηναν τις πινακίδες στον ήλιο, για να στεγνώσουν. Μπορείτε να κατασκευάσετε με πηλό ή πλαστελίνη μια πινακίδα και να χαράξετε κάποια σύμβολα Γραμμικής Β; Μπορείτε και να χαράξετε και δικά σας σύμβολα, αρκεί να σημειώσετε τη σημασία τους.

► Η Γραμμική Β περιλάμβανε διάφορα σύμβολα. Δείτε μερικά:

Ιδεογράμματα

άνδρας	γυναίκα	κρίαρι
αμφορέας	λινόρι	ύφασμα
κριθάρι	ελιές	προβατίνα
φιάλη	πρόχους	αγελάδα

Συλλαβογράμματα

A		JE	
DA		SE	
JA		WE	
KA		PI	
PA		SI	
SA		TI	
TA		WI	
WA		AU	
ZA		SU	

Η Γραμμική Β σε αγγεία εμπορικής χρήσης

Ο Μαικλ Βέντρις και η αποκρυπτογράφηση της Γραμμικής Β

ΜΟΝΑΔΕΣ			=5
ΔΕΚΑΔΕΣ	—		=50
ΕΚΑΤΟΝΤΑΔΕΣ	○		=400
ΧΙΛΙΑΔΕΣ			=4000
ΔΕΚ. ΧΙΛΙΑΔΕΣ			=40000

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

=14268

Ενας γραφέας πρωτοτυπεί

► Μπορείς να γράψεις τη σημερινή ημερομηνία και την ημερομηνία των γενεθλίων σου με αυτούς τους αριθμούς;

Πίνακας με το αριθμητικό σύστημα της Γραμμικής Β.
Ιστορία Ελληνικού Έθνους, 1970, τ. Α, σελ. 279.

Συζητάμε

- ▶ Για την ενδυμασία και τον καλλωπισμό κατά τη μυκηναϊκή εποχή

Στον μυκηναϊκό πολιτισμό οι γυναίκες χτενίζονται, βάζονται και ντύνονται με πολύχρωμα ρούχα που θυμίζουν αυτά της μινωικής Κρήτης αλλά είναι πιο απλά. Οι άντρες φορούν χιτώνες. Άντρες και γυναίκες αγαπούν τα κοσμήματα, την καθαριότητα και τη φροντίδα του σώματος με αρωματικά λάδια.

Μια θρησκευτική πομπή γυναικών με προσφορές προς τη θεότητα
Αρχαιολογικό Μουσείο Θήβας

- ▶ Αυτή η Μυκηναία (ίσως θεότητα) κοιτάζει το κόσμημα που της έχει προσφερθεί. Αλλά έχει χαθεί η φούστα της. Μπορείς να τη ντύσεις; Δες και πιο πάνω, την πομπή γυναικών, για να πάρεις ιδέες.

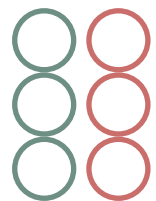
Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα

Ελέγχουμε τις γνώσεις μας

Ποιες προτάσεις είναι Σωστές και ποιες είναι Λανθασμένες;

- ▶ Οι Μυκηναίοι δεν ασχολήθηκαν με το εμπόριο και τη ναυτιλία.
- ▶ Οι Μυκηναίοι δε γνώριζαν τον Δία.
- ▶ Οι Μυκηναίοι χρησιμοποιούσαν τη γραφή Γραμμική Β.

Συμπληρώνουμε τις λέξεις μουσική, πολύχρωμες, ελληνική:

- ▶ Οι Μυκηναίοι αγαπούσαν τη μ _____ ή.
- ▶ Στις τοιχογραφίες των Μυκηναίων συχνά συναντάμε π _____ ς παραστάσεις.
- ▶ Η Γραμμική Β αποτελεί μια πρώιμη ε _____ ή γλώσσα.

Η τέχνη του μυκηναϊκού πολιτισμού

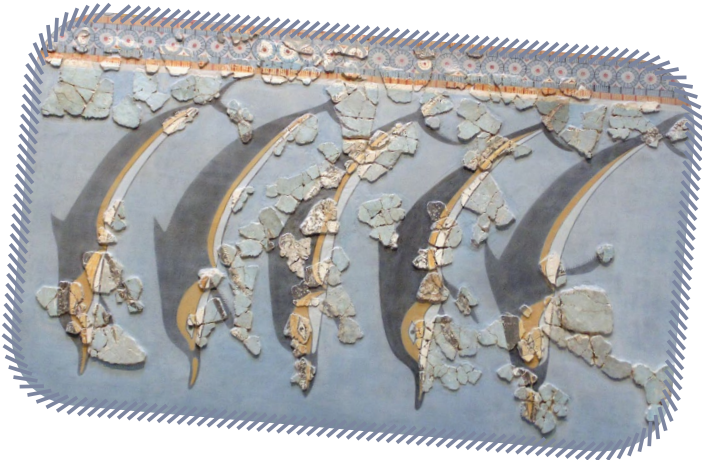
Σε αυτό
το κεφάλαιο:

- ▶ θα διακρίνουμε την ανάπτυξη της μυκηναϊκής τέχνης από αντιπροσωπευτικά αρχαιολογικά ευρήματα (προϊόντα σπλοποίας, μεταλλοτεχνίας, κοσμηματοποιίας)
- ▶ θα προσδιορίσουμε τις ομοιότητες της μυκηναϊκής τέχνης με τη μινωική
- ▶ θα κατανοήσουμε τις έννοιες μεταλλοτεχνία, σπλοποία, κοσμηματοποιία.

Σχέση μυκηναϊκής και μινωικής τέχνης

Χάρη στο εμπόριο, οι Μυκηναίοι έχουν υλικά, για να παράγουν έργα τέχνης. Δημιουργούν πολυτελή έργα για τους πλούσιους αλλά και για ανταλλαγές σε διάφορους τόπους. Επηρεάζονται από τους Μινωίτες αναφορικά με τα υλικά, τις απεικονίσεις και τις τεχνικές. Σταδιακά, η ελευθερία και η ηρεμία, που χαρακτηρίζουν τα μινωικά έργα, αντικαθίστανται από την επίδειξη δύναμης στα μυκηναϊκά.

Δύο τοιχογραφίες με δελφίνια. Η πρώτη είναι μυκηναϊκή και στόλιζε την Ακρόπολη του Γλα στη Βοιωτία, η δεύτερη είναι μινωική και στόλιζε το δωμάτιο της βασίλισσας στο ανάκτορο της Κνωσού. Μοιάζουν ή διαφέρουν στα χρώματα και την κίνηση;

Αρχαιολογικό Μουσείο Θήβας

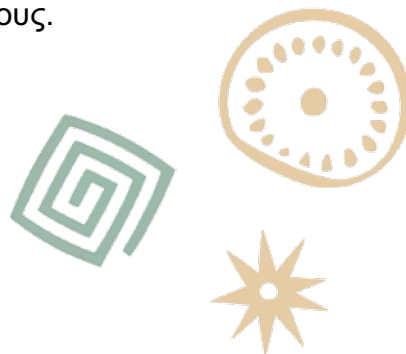

Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου

► Ας σημειώσουμε χαρακτηριστικά στοιχεία τέχνης για τον μυκηναϊκό, για τον μινωικό και για τους δύο πολιτισμούς: ΜΚ, ΜΝ, ΜΚ/ΜΝ

- Ζουν ειρηνικά και αυτό εμπνέει και τους καλλιτέχνες τους, που απεικονίζουν τη φύση με κίνηση και φωτεινά χρώματα.
- Απεικονίζουν τη φύση, αλλά και κυνηγετικές και πολεμικές σκηνές. Η τέχνη τους συχνά στοχεύει να εντυπωσιάσει και να δείξει δύναμη.
- Τα πολυτελή ανάκτορά τους είναι πολύπλοκα, μεγάλα και με πολλές τοιχογραφίες.
- Τα οχυρωμένα ανάκτορά τους έχουν μεγάλες πύλες, όπως η Πύλη των Λεόντων.
- Χρησιμοποιούν σφραγίδες, για να πιστοποιούν τα προϊόντα τους.
- Επεξεργάζονται το ελεφαντόδοντο.
- Είναι γνωστοί για την κατασκευή πολυτελών όπλων.
- Ζωγραφίζουν με νωπογραφία τις τοιχογραφίες τους.
- Δημιουργούν περίτεχνα κοσμήματα.

Έργα τέχνης της μυκηναϊκής εποχής

Οι Μυκηναίοι:

- κατασκευάζουν αγγεία από πηλό, κρύσταλλο και πετρώματα. Από πετρώματα δημιουργούν και μεγάλα έργα, όπως η **Πύλη των Λεόντων** στις Μυκήνες.
- δημιουργούν διάφορα ωραία αντικείμενα από ελεφαντόδοντο.
- είναι εξαιρετικοί **μεταλλοτεχνίτες*** και ιδιαίτερα καλοί στην οπλοποιία, δηλαδή την κατασκευή όπλων. Κατασκευάζουν μακριά ή κοντά ξίφη και στολίζουν με πολύτιμα υλικά τις λαβές και τις θήκες τους. Φτιάχνουν και αιχμές δοράτων και βελών καθώς και πανοπλίες και κράνη από χαλκό ή δόντια αγριόχοιρου. Σημαντικό είναι και τα έργα τους στην κοσμηματοποιία, αφού δημιουργούν, με χρυσό και άλλα πολύτιμα υλικά, πολυτελή αντικείμενα, κοσμήματα, στολίδια για ρούχα, ακόμη και προσωπίδες για τους νεκρούς τους.

Συζητάμε

► Για μια τιμητική βραδιά στο ανάκτορο

Η αρχόντισσα Αντιόπη ετοιμάζεται για να πάει στο ανάκτορο. Απόψε ο βασιλιάς θα τιμήσει τον πατέρα της, τον Ευρύνομο, που νίκησε τους εχθρούς και έφερε πλούτο στη χώρα. Κοιτάζεται στον χάλκινο καθρέφτη της και χτενίζεται με χτένα από ελεφαντόδοντο. Από ελεφαντόδοντο είναι και το όμορφο κουτί που φυλά τα κοσμήματά της.

Μεταλλοτεχνίτης:

Ο μεταλλοτεχνίτης ασχολείται με την κατεργασία μετάλλων για την κατασκευή διαφόρων αντικειμένων

Μουσείο της Αρχαίας
Αγοράς, Αθήνα

Εθνικό Αρχαιολογικό
Μουσείο, Αθήνα

Εθνικό Αρχαιολογικό
Μουσείο, Αθήνα

- ▶ Ας βοηθήσουμε την Αντίοπη να διαλέξει κοσμήματα. Τι της προτείνετε;
- ▶ Οι Μυκηναίοι δημιουργούσαν εντυπωσιακά κοσμήματα. Γιατί τα κοσμήματα ήταν τόσο σημαντικά για αυτούς;
- ▶ Τα κοσμήματα των Μυκηναίων διαφέρουν από αυτά που φοράμε σήμερα;

Ο βασιλιάς τιμά τον Ευρύνομο, χαρίζοντάς του ένα ξίφος.
Τι παριστάνεται πάνω σε αυτό το ξίφος;

Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα

Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα

- Μπορείτε κι εσείς να δημιουργήσετε τον δικό σας σφραγιδολίθο. Να πώς:
- Σε χαρτί σχεδιάστε το δικό σας σύμβολο, κάτι σαν την υπογραφή σας.
- Φτιάξτε με πηλό ή πλαστελίνη έναν μικρό δίσκο και χαράξτε πάνω του το σύμβολό σας.
- Παρουσιάστε το σχέδιό σας στην τάξη, εξηγώντας, γιατί επιλέξατε αυτό το σύμβολο.

Χρυσά μυκηναϊκά δαχτυλίδια - σφραγιδολίθοι

Ελέγχουμε τις γνώσεις μας

Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα

Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα

Αυτό το αυγό στρουθοκαμήλου με τις διακοσμητικές χρυσές και μπρούτζινες ταινίες αρέσει σε πολλούς. Το ίδιο και αυτό το χαμηλό αγγείο που μοιάζει με κύκνο και είναι από ορεία κρύσταλλο.

- Μπορείς να διαλέξεις από το βιβλίο σου κάποιο μυκηναϊκό έργο τέχνης που αρέσει σε εσένα και να το περιγράψεις; Γιατί το επέλεξες;

Τι μάθαμε για τον μυκηναϊκό πολιτισμό

Συμπλήρωσε τις λέξεις που λείπουν:

κυκλώπεια, κοσμήματα, θολωτούς, μέγαρο, κυριαρχία, Γραμμική, Δίας, άναξ, Κύπρος, μέταλλα

Ζωγράφισε δίπλα κάτι σχετικό, όπως:

Οι Μυκηναίοι έχτισαν οχυρωμένες ακροπόλεις με κ _ _ _ _ _ α τείχη και ανάκτορα σε στρατηγικές θέσεις, όπως στις Μυκήνες, την Τίρυνθα, τη Θήβα και την Πύλο.

πέτρες από κυκλώπεια τείχη

Κέντρο των μυκηναϊκών ανακτόρων ήταν το μ _ _ _ _ ο, όπου υπήρχε η εστία.

αίθουσα του θρόνου
εστία

Ανέπτυξαν τη γραφή Γ _ _ _ _ _ ή Β.
Οι πινακίδες της μας παρέχουν πολύτιμες πληροφορίες.

πήλινες πινακίδες γραφής

Επιδίωκαν την επέκταση και την κ _ _ _ _ _ α.
Είχαν ισχυρό στρατό.

όπλα (ξίφη, κράνη, άρματα...)

Είχαν κοινωνία ιεραρχική. Στην κορυφή ήταν ο ά _ _ ξ (βασιλιάς).

θρόνος
στέμμα

Διακινούσαν μ _ _ _ _ _ α, κεραμικά, τρόφιμα και πολύτιμα υλικά σε όλη τη Μεσόγειο.

αγγεία, χαλκός, χρυσός

Αλληλοεπιδρούσαν με τους Μινωίτες και με πολιτισμούς της Μεσογείου, όπως η Αίγυπτος, και η Κ _ _ _ _ ς.

ταύρος
πυραμίδες
χαλκός

Δημιουργούσαν εξαιρετικά έργα τέχνης: τοιχογραφίες, κεραμικά, κ _ _ _ _ _ α, πολυτελή αντικείμενα, περίτεχνα όπλα.

κοσμήματα
τοιχογραφίες

Λάτρευαν θεότητες που βλέπουμε και στη συνέχεια του πολιτισμού, όπως ο Δ _ _ ς και η Αθηνά

σύμβολα θεών
(δείτε και στο Α' μέρος του βιβλίου, στη Μυθολογία)

Έδιναν μεγάλη σημασία στις ταφές. Είχαν θ _ _ _ _ _ ς και θαλαμτούς τάφους καθώς και ταφικούς κύκλους με πλούσια κτερίσματα.

θολωτός τάφος
χρυσά κτερίσματα

Σταυρόλεξο για τον μυκηναϊκό πολιτισμό

ΧΡΟΝΟΓΡΑΜΜΗ

- 2.500.000 π.Χ.
Εποχή του Λίθου
παλαιολιθική / νεολιθική
εποχή
- 3000 π.Χ.
Εποχή του Χαλκού
κυκλαδικός / μινωικός / μυκηναϊκός
πολιτισμός
- 1100 π.Χ.
Εποχή του Σιδήρου
- 1
Γέννηση του Χριστού
- Γεγονότα μετά τη Γέννηση του Χριστού (μ.Χ.)
- Σήμερα

Ευρετήριο Ονομάτων και Όρων

A

Άναξ 147, 156
Ανάκτορο 116, 121, 122, 123, 124, 125, 127, 129, 132, 133, 137, 138, 139, 144, 147, 148, 149, 150, 155, 156, 159, 160, 163
Ακρωτήριο 109, 110, 111, 112, 114, 115
Αρχαιολογία (αρχαιολογικές ανασκαφές) 102, 103, 104
Αιγέας 47
Αιθέρας 10
Αμάλθεια 11
Αργοναυτική Εκστρατεία 51-60
Αργώ 55, 56, 57, 58
Αχιλλέας 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 74

B

Βραχογραφίες 94

Γ

Γαία 10, 11, 19
Γίγαντας 75, 77
Γίγαντες 10, 58,
Γραμμική Α 133
Γραμμική Β 133, 156, 157
Γρύπας 123, 124

Δ

Δούρειος Ίππος 72, 73
Διμήνι 102, 103, 104
Δίσκος Φαιστού 130, 133
Δισπηλιό 95, 102, 103, 104

E

Εκατόγχειρες 9, 19
Έκτορας 68, 69, 141
Έλλη 50, 51, 52, 53
Έρεβος 10
Έγκωμη 143, 144, 145
Ειδώλια 100, 108, 112, 113, 130, 134

Z

Ζάκρος 121

H

Ηρακλής 28-41, 49, 57
Ήρωες 24-50

Θ

Θαλασσοκρατία 116, 117-120, 138, 143
Θεόπετρα 94
Θήρα 107, 109, 115
Θησέας 42-50, 117, 123

I

Ιάσοντας 54, 55, 56, 58
Ιθάκη 75, 76, 78, 80, 84, 85, 89
Ιωλκός 139, 142

K

Κοσμογονία 9
Κύκλωπες 10, 19, 77, 149
Καμαραϊκά αγγεία 134
Κνωσός 119, 121, 122-125, 127, 132, 146, 149
Κροκοσυλλέκτριες 111, 112
Κτερίσματα 151, 153, 154, 164

Λ

Λάρνακες 152

M

Μάλια 121
Μίνωας 35, 36, 44, 45, 46, 116, 117, 122, 123
Μυκήνες 30, 31, 33, 138, 139, 146, 149, 151, 153, 160
Μαντείο των Δελφών 30, 51
Μινώταυρος 42, 44, 45, 48

N

Νύχτα 10

O

Ορεία Κρύσταλλος 135
Ουλουμπουρούν 146
Οδυσσέας 66, 70, 72, 76-90, 140, 141

Π

Πύλος 139, 155
Πάρης 63, 70, 71

Σ

Σέσκλο 95, 102, 103, 104, 105
Σφραγιδολίθοι 135, 162

T

Τιτάνες 10, 11, 19
Τρωικός Πόλεμος 61-75, 140
Ταυροκαθάψια 127, 130, 132, 153
Τάφοι 155, 158
Τίρυνθα 139, 147
Τοιχογραφίες 110, 111, 112, 114, 122, 125, 126, 134, 147, 148, 155, 159, 160, 155, 163.

Y

Υφαντική 99, 101

Φ

Φρίξος 51, 52, 53
Φαιστός 133, 137
Φράγχθι 100

X

Χάος 10, 19

Βιβλιογραφικές αναφορές

Μυθολογία

Andrä, C. (1845), *Ελληνικοί ηρωικοί θρύλοι επιμελημένοι για νέους*. Βερολίνο: Neufeld & Henius.

Decharme, P. (2011). *Ελληνική Μυθολογία* (μτφρ. Κ. Ζαρούκας). Αθήνα: Μέρμηγκας.

Mory, C. (2011). *Οι περιπέτειες του Οδυσσέα* (Μυθολογία Larousse). Αθήνα: Μεταίχμιο.

Γρυπάρης, Ι. (μτφρ.) Σοφοκλής, *Τραχίνιες*, Πύλη για την ελληνική γλώσσα https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=153

Δικαίου, Ε. (2000). *Ο Ιάσοντας και η εκστρατεία για το χρυσόμαλλο δέρας*. Αθήνα: Πατάκης.

Ζαραμπούκα, Σ. *Μυθολογία*, τόμοι 1-12. Αθήνα: Πατάκης.

InLife. (2001). Web CD Η Επανάσταση του 1821 (τεύχ. 26).

Κακριδής, Ι. (επιμ.) (1986). *Ελληνική Μυθολογία*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.

Κουμαδωράκης, Ο. (2007). *Άργος το πολυδίψιον*. Άργος: Εκ Προοιμίου.

Μακρή, Α. (2015). *Οδύσσεια*. Αθήνα: Άγκυρα.

Μαρωνίτης Δ., (μτφρ.), *Ομήρου, Ιλιάδα Ζ*. Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/anthology/literature/browse.html?text_id=7

Μουρίκη, Κ. & Κυρίτση-Τζιώτη, Ι. (2014). *Οι 12 θεοί του Ολύμπου*. Αθήνα: Διάπλαση.

Μπίκος, Γ. (2025). *Μυθο-λογία και αλήθειες για παιδιά δημοτικού - Η ελληνική μυθολογία σε ποιήματα*. Αθήνα: 24γράμματα.

Μπλάνας, Γ. (μετάφρ.) (2015) *Αισχύλου, Προμηθέας Δεσμώτης*. Ανοικτή Βιβλιοθήκη <https://www.openbook.gr/promitheas-desmotis/>

Μυθολογικό λεξικό των εκδόσεων Στρατίκη (συλλογικό έργο) (1992). Αθήνα: Στρατίκη.

Παπαδημητρίου, Κ. (1995). *Θεοί και ήρωες των αρχαίων Ελλήνων*. Αθήνα: Σμυρνιωτάκης.

Ποριώτης, Ν. (μτφρ.) (1911). *Ευριπίδη, Ικέτιδες*. Αθήνα: Γ. Φέξη.

Σακελλαρίου, Χ. (1996). *Οδύσσεια*. Αθήνα: Εστία.

Σταύρου, Θρ. (μτφρ.), *Ευριπίδου, Ιφιγένεια εν Αυλίδι*. Πύλη για την ελληνική γλώσσα https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/index.html?start=10&author_id=150

Χάμιλτον, Ε. (1972). *Επίτομη ελληνική και παγκόσμια Μυθολογία*. Αθήνα: Άγκυρα.

Προϊστορία

Baltas, C. / REUTERS (25-1-2018). Αυγή: αυτό είναι το πρόσωπο της 18χρονης Θεσσαλής που έζησε 9.000 χρόνια πριν

<https://www.cnn.gr/style/politismos/story/114884/aygi-ayto-einai-to-prosopo-tis-18xronis-thessalis-roy-ezise-9-000-xronia-prin>

Guttandin Th., Παναγιωτόπουλος Δ., Pflug H., Plath G. (2014). *Τα Νησιά των Ανέμων. Ο ναυτικός πολιτισμός της αιγαιακής εποχής του χαλκού* (2014). Ινστιτούτο Κλασικής και Βυζαντινής Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου της Χαϊδελβέργης.

Kyriassisi- Apostolika, N. (Head of excavations in the Theopetra Cave) (5/10/2015). The Theopetra Cave in Thessaly: a 130,000 year old prehistory (Part 1) - An ongoing survey of 27 years.

<https://www.archaeology.wiki/blog/2015/10/05/theopetra-cave-thessaly-130000-yearold-prehistory-part-1/>

Tsuntas, C. (1899). *Kykladika* [2], *He En Athenais Archaeologike Hetaireia, Ephemeris archaeologike*, σ. 86. <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/ephemarch1899/0053/image,info>

Ανυπόγραφο (19/5/2020). Η αποκάλυψη στο σπήλαιο της Θεόπετρας – Με ανθρώπινα ίχνη 130.000 χρόνων, εφημ. *Έθνος*.

<https://www.ethnos.gr/culture/article/106161/hapokalypshstosphlaiiothstheopetras>

Ανυπόγραφο (25/11/2008). Στο ανάκτορο του Νέστορα, εφημ. *Το Βήμα*.

<https://www.tovima.gr/2008/11/25/culture/sto-anaktoro-toy-nestora/>

Ιστορία Ελληνικού Έθνους (1970). τόμος Α – Προϊστορία και Πρωτοϊστορία. Εκδοτική Αθηνών.

Κοκκέβη–Φωτίου, Δ.(1999). *Φύση, Θάλασσα και Ζωή: Ο κρυμμένος θησαυρός κάτω από την ηφαιστειακή πέτρα*. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ – ΥΠΠΟ, Πρόγραμμα Μελίνα.

Ντούμας, Χ. Γ. (2016). *Προϊστορική Θήρα*. Αθήνα: Κοινοφελές ίδρυμα Ι. Λάτση.

Ελεύθερης πρόσβασης e-book

https://www.latsis-foundation.org/content/elib/book_28/thera-gr.pdf

Δικτυακοί τόποι:

Institute of Nautical Archaeology, Uluburun Late Bronze Age Shipwreck Excavation

<https://nauticalarch.org/projects/uluburun-late-bronze-age-shipwreck-excavation>

Αρχαιολογικά Μουσεία:

Αθηνών, Αταλάντης, Βόλου, Ηρακλείου, Θηβών, Κοζάνης, Λευκωσίας (Κύπρος),

Μυκηνών, Νάξου, Ναυπλίου, Χαλκίδας, Χώρας Μεσσηνίας,

Ανοιχτό Μουσείο Νεολιθικού Λιμναίου Οικισμού Δισπηλιού, Βρετανικό Μουσείο,

Διαχρονικό Μουσείο Λάρισας, Μουσείο Αρχαίας Αγοράς, Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης,

Μουσείο Προϊστορικής Θήρας, Ναυτικό Μουσείο Κρήτης, Μητροπολιτικό Μουσείο

Σύγχρονης Τέχνης Νέας Υόρκης, Μουσείο Υποβρύχιας Αρχαιολογίας Μποντρούμ

(Τουρκία)

Εφορείες Αρχαιοτήτων:

Αργολίδας, Καρδίτσας, Λάρισας, Μεσσηνίας, Εναλίων Αρχαιοτήτων

Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού <https://www.fhw.gr>

Ινστιτούτο Εναλίων Αρχαιολογικών Ερευνών (ναυάγιο Ιρίων, ναυάγιο Δοκού)

Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα https://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/index.html

<https://ienae.gr/>

Υπουργείο Πολιτισμού:

Εθνικό Αρχείο Μνημείων <https://www.searchculture.gr>

Αρχαιολογικά Μουσεία και Συλλογές στην Ελλάδα <https://www.culture.gov.gr>

Πύλη Odysseys <http://odysseus.culture.gr/>

Προέλευση εικόνων

Οι εικόνες προέρχονται από τους ιστότοπους:

https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Public_domain

<https://www.searchculture.gr/aggregator> (Υπ. Πολιτισμού)

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ
ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

